

KARLOVA UNIVERZITA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA PASTORÁLNÍCH OBORŮ A PRÁVNÍCH VĚD

Ing. JOSEF SVOBODA, Ph.D.

**Sborník Bohemia sacra
a výročí 1000 let pražské diecéze
(973-1973)**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

VEDOUCÍ PRÁCE: prof. PhDr. Petr Kubín, Ph.D., Th.D.

2019

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.

Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 05. 03. 2019

Josef Svoboda

Bibliografický záznam

Svoboda Josef, *Sborník Bohemia sacra a výročí 1000 let pražské diecéze (973-1973)*: bakalářská práce. Praha: Karlova univerzita, Katolická teologická fakulta, katedra církevních dějin a literární historie. Vedoucí bakalářské práce: prof. PhDr. Petr Kubín, Ph.D., Th.D., konzultant: PhDr. Michal Svatoš, CSc.

Anotace

Výchozím bodem při zkoumání odborného příspěvku k jubileu 1000 let pražské diecéze v roce 1973 bude sborník *Bohemia sacra*, vydaný pod redakcí prof. F. Seibta v tehdejší Spolkové republice Německo, a pokus o jeho srovnání s obdobnými díly, vzniklými v tehdejší Československu. Rozbor díla *Bohemia sacra* (zastoupení českých a německých autorů, tematické členění, odborná úroveň díla) bude doplněn osobními výpověďmi vybraných autorů (po dvou z každé „strany“), osvětlujícími genezi vzniku knihy a podíl jednotlivých autorů.

Annotation

The starting point for examining of the expert contribution to the jubilee of the 1000th anniversary of the Prague diocese in 1973 will be the proceedings on basic of the almanac *Bohemia sacra*, edited by prof. F. Seibt in the Federal Republic of Germany, and an attempt to compare it with similar works originating in the former Czechoslovakia. The analysis of almanac *Bohemia sacra* (the representation of Czech and German authors, thematic breakdown, professional level of the work) will be complemented by personal testimonies of selected authors (two from each "party") illustrating the origin of the almanac and the share of the particular authors.

Klíčová slova

Bohemia sacra (1974), prof. Ferdinand Seibt, výročí 1000 let pražské diecéze (973 – 1973), srovnání české a německé odborné publikační činnosti k tomuto jubileu.

Keywords

Bohemia sacra (1974), prof. Ferdinand Seibt, the anniversary of the 1000th years of the Prague diocese (973 - 1973), comparison of Czech and German publishing activities to this jubilee.

Počet znaků včetně mezer (bez anotací a příloh): 166 782

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu práce prof. PhDr. Petru Kubínovi, Ph.D., Th.D., a konzultantovi: PhDr. Michalu Svatošovi, CSc. za cenné rady, věcné připomínky a poskytnutí literatury k mé práci.

OBSAH

Úvod	7
1. Založení biskupství pražského – stručný přehled.....	8
2. Periodika v době oslav milénia biskupství	11
2. 1. Archiv arcibiskupství	11
2. 2. Křesťanská periodika Naše rodina a Katolické noviny ročník 1973	15
3. Publikace k miléniu v českém jazyce	21
3. 1. Tisíc let pražského biskupství	21
3. 2. Tisíc let pražského biskupství 973–1973	25
4. Dílo Bohemia sacra	28
4. 1. Ferdinand Seibt a jeho úloha redaktora publikace	28
4. 2. Doba vydání díla	29
4. 3. Iniciativa vydat dílo vzešla z Bavorska	30
4. 4. Vývoj obsahu a kolektivu autorů	34
4. 5. Redakční list Ferdinanda Seibta autorům	37
4. 6. Autorský kolektiv	38
4. 7. Svědectví žijících autorů	41
5. Obsah díla Bohemia sacra	45
5. 1. Ecclesia temporalis - Církev ve své době	45
5. 2. Ecclesia universalis - české křesťanství	48

5. 2. 1.	Náboženské reformy	49
5. 2. 2.	Politická hnutí	54
5. 2. 3.	Církev a stát	57
5. 3.	Ecclesia Magistra - Církev a kultura	60
5. 3. 1.	Jazyk a kniha	61
5. 3. 2.	Věda	65
5. 3. 3.	Zbožnost a umění	67
5. 4.	Ecclesia – Církev jako symbol	69
6.	Recenze na dílo BS	69
7.	Závěr	70
8.	Přílohy	74

ÚVOD

Výročí založení 1000 let od biskupství v Praze připadlo na rok 1973. Byla to doba nesvobody společnosti a církve v Československu, doba, kdy stát a církev byly ideologicky rozděleny na viditelnou strukturu kooperující s komunistickým režimem a mající plné moci, dále strukturu viditelnou, leč umlčovanou s omezenými možnostmi se projevit a část stojící mimo viditelné struktury nacházející se v pasivní či aktivní opozici a tudíž pronásledovanou¹. V zahraničí žily početné skupiny osob, které byly nuceny opustit vlast a tím i pražskou diecézi. Mezi těmito sociálními skupinami panovala nedůvěra, která se projevila i při oslavách založení biskupství, protože každá z těchto skupin měla jiné představy a požadavky, jak si připomenout tak významné jubileum.

Tato práce si klade tyto záměry: Předně chce zmapovat průběh oslav založení biskupství v roce 1973, a to v době pro toto téma velmi nepříznivé. Šlo o dobu normalizace politických poměrů v tehdejší „socialistické“ republice, které nastaly po únorovém puči 1948, byly revidovány době tzv. Pražského jara v roce 1968 a politicky potlačeny pro invazi do Československa v roce 1968. Je tradicí, že oslavy takového významu jsou připomínány na místě, které se k výročí vztahuje, mnohými způsoby, jako například slavnostními shromážděními, výstavami, odbornými konferencemi nebo vydáním sborníků či jiných odborných periodik. Tato práce zaměřuje na připomenutí dobových podmínek, které nepřály, ba dokonce bránily tomu, aby se milénium dostalo do povědomí široké veřejnosti. K tomu prof. Zdeňka Hledíková ve svém příspěvku v Českém časopise historické píše: „Překážky, které se postavily v cestu realizaci domácího edičního podniku, jenž by se k miléniu vztahoval, byly však takového rázu, že výsledkem nemohlo být dílo byť jen vzdáleně srovnatelné například s odezvou svatováclavskému miléniu v domácí literatuře. S vděčností i s rozpaky je proto třeba konstatovat, že se úkolu českých historiků chopili v roce 1973 němečtí kolegové zabývající se českými dějinami.“² Hlavním tématem práce je zachycení okolností vydání sborníku *Bohemia sacra* k 1 000 letům založení pražského biskupství, které bylo vydáno v Německu, a jakou

¹ Srov: VAŠKO, Václav, Neumlčená II., kronika katolické církve v Československu. Zvon, České katolické nakladatelství, Praha 1990.

² HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Obzory literatury, Přehledy bádání, milénium pražského biskupství*. Český časopis historický, ročník 89, číslo 3, s. 421

reakci inicioval tento počín v kruzích odborné veřejnosti v českých kruzích jak doma, tak v zahraničí

Za tímto účelem bylo třeba shromáždit psané dokumenty, periodika a publikace vydané v roce 1973 v Československu a v zahraničí.

Klíčovým a mimořádným počinem byl sborník *Bohemia sacra*, vydaný v roce 1974 v tehdejší západní Německu. Tento sborník je hlavním pramenem pro tuto práci, je ústředním tématem, neboť jiné dílo obdobného rozsahu nabylo v roce oslav vydáno. Na jeho tvorbě se podíleli autoři v té době rozdělení ostnatým drátem mezi Východem a Západem, z nichž někteří ještě žijí. Cílem bylo pokusit se zaznamenat jejich svědectví a vzpomínky na dobu vydání díla. Vzpomínky měly být zvoleny tak, aby byla zaznamenána v paritě: výpověď dosud žijících autorů, a to po dvou z německé a české strany. Dotazováním se mělo sledovat získání svědectví, jak se vydání sborníku rodilo od prvotního záměru, přes sepsání příspěvků, vydání díla až po jeho distribuci v Československu a zahraničí. Některá jména autorů sborníku nejsou mezi historiky známá, proto dalším zadáním této práce bylo zjistit, kdo byl faktickým autorem příspěvků ve sborníku.

Katolická církev v Československu v omezených podmínkách se pokusila vydat publikace k výročí založení biskupství. Tato práce má zachytit, do jaké míry, co do množství a kvality bylo možné publikovat v Československu.

Několik vzdělaných kněží původem z pražské diecéze a žijící v emigraci, především v Římě, byli publikačně činní v češtině, proto bylo třeba zjistit, jak oni přispěli k miléniovým oslavám pro čtenářkou obec v Československu.

Závěr práce by měl obsahovat celkové zhodnocení snahy jednotlivců a skupin přispět k oslavám založení pražského biskupství. "

1. Založení biskupství pražského – stručný přehled.

Zadáním pro tuto práci není zkoumání okolností založení biskupství pražského, ale úvodem je třeba si některé poznatky historiků připomenout.

Aktu zřízení diecéze v Čechách s katedrálou v Praze předcházely dějiny Velké Moravy s pokřesťanštěním Čech v době, kdy na Svatoplukově dvoře byl v roce 885 pokřtěn český kníže Bořivoj a jeho manželka Ludmila z rukou Metoděje. Bořivoj byl Svatoplukem jmenován správcem v pohanských Čechách. F. Hoffmann k významu Velké Moravy uvádí:

„Velká Morava znamenala v českých zemích i na Slovensku první útvar, který dosáhl povahy státu, a jeho představitelem byla mojmírovská dynastie. I když panovník nemusel sídlit trvale na témž místě, měl sídlo s největší pravděpodobností v Mikulčicích, jež byly zároveň střediskem správy církevní, politické a finanční, neboť tam plynuly daně a dávky z celého území Velké Moravy. Nižší články této státní správy byly umístěny v dalších sídlištích městského typu i v pouhých hradištích, kde vládli velmoži, nazývaní v různé míře též knížaty nebo vojvody, kteří tam měli dvorce, vlastnické kostely a družiny.“³

Vlády v Čechách se ujali Přemyslovci, byli to první česká knížecí a královská dynastie, která vládla od roku 867. K založení biskupství došlo v době vlády Boleslava I. a jeho syna Boleslava II. Církevně Čechy patřily do řezenské diecéze (tj. biskupství) a mezi Prahou a Řeznem byly rozvinuty úzké kulturní vazby (kronikářství, legendy). S iniciativou na řízení biskupství vystoupil nedlouho pře svojí smrtí v roce Boleslav I. Ten se prostřednictvím své dcery Mlady obrátil do Říma k papeži Janu XIII. Teprve po jeho svolení začal vyjednávat s císařem a samozřejmě s řezenským biskupem.⁴ Boleslavovi šlo už od začátku o arcibiskupství. Opíral se při tom o velkomoravskou tradici, ale problém byl, jak ji skloubit s Čechami a jak Čechy vymanit z vlivu Řezna. Jednání u kurie zahájil Boleslav I. asi před rokem 968 a souhlas papeže získal poměrně snadno. Když se ale jeho syn obrátil do Řezna a k císaři, celé snažení přišlo vniveč. Odpor řezenských biskupů Michala a později Wolfganga, živený z Pasova, spolu s nechtí obou císařů celý Boleslavův plán odsoudil ke krachu. Nepomohla ani podpora, kterou českému knížeti poskytoval bavorský vévoda Jindřich II. Svárlivý.⁵

To via facti blokovalo i možnost obnovit moravské biskupství. Až po nastolení nového biskupa Wolfganga se díky císaři Otovi I. věc pohnula dopředu. Realizace však závisela na Jindřichovi II., který měl řezenského biskupa odškodnit.⁶

K zakládací listině biskupství Rostislav Nový uvádí: „Jeden z mála dochovaných písemných pramenů k založení biskupství v Praze, je svolení Jana XIII. Jím byl zahájen složitý správní proces konstituování nejvyššího církevního orgánu v zemi. V tomto smyslu je také písemnost

³ HOFFMAN, František. Středověké město v Čechách a na Moravě. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny NLN, s.r.o., 2009, s. 39.

⁴ TŘEŠTÍK, Dušan. K založení pražského biskupství v letech 968-976:pražská a řezenská tradice. Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesorovi Josefu Petráňovi. Historický ústav AV ČR, 2004, s. 180.

⁵ KALHOUS, David. Záhadné počátky pražského biskupství. Evropa a Čecha na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi. Vydali Eva Doležalová, Robert Novotný a Pavel Soukup, Praha, 2004, s. 205.

⁶ KALHOUS, David. Záhadné počátky pražského biskupství Evropa a Čecha na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi. Vydali Eva Doležalová, Robert Novotný a Pavel Soukup, Praha, 2004, s. 196.

Jana XIII. nazývána jako zakládací listina pražského biskupství. Je dochována jedinečně jako dokumentační insert ve většině rukopisů 22. kapitoly knihy Kosmova kroniky Čechů. Listina patří už od poloviny 19. století prokazatelně do skupiny fals, vzniklých z přímého podnětu biskupa Pelhřima a jsou zatím časově fixována do doby krátce po 973/4“⁷

Vše ukazuje na to, že Boleslav I. se při iniciativě k založení biskupství řídil vzorem Řezna, jeho zvláštností bylo, že biskupství mělo dva kláštery, ženský a mužský, kde byl biskup zároveň opatem.⁸ Současná založení biskupství a kláštera, tedy ekonomická symbióza byla obvyklá.⁹

Bylo při tom vyjmuta z okolních církevních provincií a podřízeno prestižnímu arcibiskupství v Mohuči, které v Čechách nemělo žádné zájmy.¹⁰ Na podřízení Mohuči měl zájem jak Boleslav, pro něhož byla závislost na vzdálené Mohuči politicky výhodnější než na bavorském Salzburku, tak císař, který tak mohl mohučského Willigise alespoň prestižně odškodnit za ztráty způsobené Mohuči založením magdeburského arcibiskupství. Císař měl právo investitury, to však bylo vše, jinak bylo pražské biskupství plně fundací Přemyslovců a tomu odpovídalo postavení biskupů jako knížecích kaplanů. Prvním bezpečným datem existence biskupství je až datum svěcení prvního biskupa Dětmara 976.¹¹

O důvodech podřízení Prahy vzdálené Mohuči se jen spekuluje, mohlo jít o pokus oslabit pro říši nebezpečné vztahy Přemyslovců s bavorskými vévody. Pražské biskupství představovalo pro Přemyslovce významný zisk, ovšem jen polovinu úspěchu. Stejně jako před sto lety Svatopluk, potřeboval i Boleslav II. Skutečně samostatnou českou církevní organizaci a tu mu mohlo zajistit samostatnou českou církevní organizaci a tu mu mohlo zajistit jen arcibiskupství.¹²

⁷ NOVÝ, Rostislav. K zakládací listině pražského biskupství, *Traditio et cultus*, Univerzita Karlova, Vydavatelství Karolinum, 1993, s. 13.

⁸ TŘEŠTÍK, Dušan. K založení pražského biskupství v letech 968-976:pražská a řezenská tradice. *Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesorovi Josefu Petráňovi*. Historický ústav AV ČR, 2004, s. 184.

⁹ NOVÝ, Rostislav. K zakládací listině pražského biskupství, *Traditio et cultus*, Univerzita Karlova, Vydavatelství Karolinum, 1993, s. 15.

¹⁰ VANÍČEK, Vratislav. *Dějiny zemí Koruny české I. od příchodu Slovanů do roku 1740*. Paseka Praha, 1995. s. 38.

¹¹ TŘEŠTÍK, Dušan. K založení pražského biskupství v letech 968-976:pražská a řezenská tradice. *Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesorovi Josefu Petráňovi*. Historický ústav AV ČR, 2004, s. 181.

¹² BLÁHOVÁ, Marie. Frolík J., Profantová N., *Velké dějiny zemí koruny české. Svazek I. do roku 1197*. 1. vydání Praha: Nakladatelství Paseka, s.r.o., 1999, s. 301.

2. Periodika v době oslav milénia biskupství

2.1. Archiv arcibiskupství

V archivu pražského arcibiskupství je hlavním zdrojem informací na téma oslavy milénia pražského biskupství svazek „Oběžní Apoštolské administratury pražské arcidiecéze“ (dále jen „Oběžník“) ročník 1973. Mezi čísly Oběžníku 1 a 2 je vložen text „Milénium v katechezi“. Neznámý autor v úvodu šestistránkového textu píše: „Miléniu budeme věnovat více hodin. Vylíčíme ustanovení biskupství v Praze a zpřítomníme dětem biskupa Dětmara. Otázkami zopakujeme probrané a budeme vyprávět o sv. Vojtěchu. Zde si nastíníme tuto katechezi a pak závěrečnou.“ Svým obsahem je určena pro děti a dospívající mládež.

Oběžník č. 1/73 ze dne 8. ledna 1973 obsahuje na straně 2. text: „Naše pokoncilní a diecézní jubilejní obnova“ /1. jubilejní homilie/. Neuvedený autor v homilii rozvíjí tezi: „Tedy první úkol pokoncilový je: život v milosti posvěcující a neustálý růst v tomto životě má být normálním stavem každého křesťana. Toto sjednocení s Kristem nutně vede k tomu, abychom byli duchovně sjednoceni s těmi, kteří jsou Kristem pověřeni, aby v jeho díle pokračovali.“

Na tuto homilii v dotčeném Oběžníku navazuje jiný text, a to prof. ThDr. Františka Tomáška, apoštolského administrátora pražské arcidiecéze (dále jen „F. Tomášek“), nemá nadpis ani oslovení a začíná slovy: „Roku 1973 uplyne tisíc let od doby, kdy bylo v Praze, při kostele mučedníků sv. Víta a sv. Václava zřízeno samostatné biskupství.“ F. Tomášek v textu nabádá, aby se nehledělo jen zpět. Ale naopak: „Proto příprava na toto jubileum nemůže, bratři a sestry, začít jinak, než tím, že pokorně a upřímně se vyznáme ze všech těchto vin za sebe i za své duchovní předky a poprosíme ty, jimž bylo ukřivděno, aby nám ve svých potomcích odpustili a naše slovo míru přijali tak, jak je míněno.“

Jak z jejího textu plyne, jde o částečně upravený pastýřský list, kterým F. Tomášek zahájil sedmiletou přípravu na jubileum, a to v Oběžníku č. 4/67 ze dne 15. května 1967, kde píše: „Těchto sedm let přípravy budiž nám obdobím, v němž si bez přikrašlování uvědomíme svoji duchovní situaci, vytýčíme si ideál křesťanského společenství, jak nám jej stanovil druhý vatikánský obecný sněm, a stanovíme si prostředky, které by nám pomohly dosáhnout vnitřní obnovy celé diecéze.“

Pod textem biskupova listu je poznámka: „Budiž přečteno věřícím v neděli 23. dubna 1967 po evangeliu místo homilie.“ Jestli byl částečně upravený pastýřský list F. Tomáška na zahájení

přípravy na jubileum jím sepsaný již v roce 1967 přílohou Oběžníku č. 1/73, nebo ji vazač jen pro připomenutí přiložil do vazby, dnes již nezjistíme.

Oběžník č. 1/70 ze dne 15. 1. 1970 na straně 2. obsahuje „Naše pastore v rámci milénia pražského biskupství“. V textu se uvádí:

„Vstoupili jsme do dalšího roku duchovní přípravy na milénium pražského biskupství, které připadá na rok 1973. V rámci naší zvláštní přípravy na toto jubileum bylo dosud vydáno devět pastýřských listů /mimo to pastýřské listy s jinými tématy/ a 18 návrhů promluv podle stanovené osnovy: Kristus je Pravda /věrouka/. Do této přípravy organicky se včleňuje: liturgická obnova, zejména nová mešní liturgie, zvláštní bohoslužba slova pro dospělé, zvláštní bohoslužba slova pro děti, duchovní příprava pro naši mládež opouštějící 9. třídu ZDŠ (...) tridua, exercicie, náboženské besídky, náboženské kroužky pro mládež opouštějící ZDŠ, poutě, diecézní kněžská rada ...“

V Oběžníku č. 1/1972 ze dne 5. 1. 1972 na první straně čteme: „Rok 1972 – vigilie milénia pražského biskupství.“ Text je uveden:

„Rok 1972, který jsme s pomocí Boží začali, je rokem vigilie velkého jubilea pražského biskupství. Toto miléniové výročí je prvořadé a svým významem kulturně historickým a proto je ve sféře zájmu nejen naší široké veřejnosti, ale i za hranicemi naší vlasti. Pro vnitřní život církve znamená toto jubileum víc než vnější oslava. Má vést k hlubšímu zamyšlení, jak v těchto tisíci letech církev žila a sloužila a jak chce sloužit a žít i nadále.“ A následuje apel k duchovní obnově ve farnostech.

V celém ročníku Oběžníku 1973 pokračují myšlenky k jubilejním promluvám. Na závěr každého vydání myšlenek je pokyn: „Těchto myšlenek budiž použito k promluvě místo homilie v nejbližší volnou neděli.“ Bylo zjištěno, že tato série myšlenek započala v Oběžníku č. 4/67 (1967) a poslední myšlenka k 68. homilii byla publikována v Oběžníku č. 11/73 ze dne 10. 12. 1973. Autor není ani v jednom případě uvedený a témata vycházela z praktické pastore.

Příloha Oběžníku č. 3/73 ze dne 9. 4. 1973 obsahuje „Adorační modlitby v miléniovém roce“ s poděkováním za všechny milosti, které se nám i celému národu dostalo za tisíc let trvání biskupství. První část tvoří přímlyvy lidu, manželů, rodičů, dětí mládeže, druhá je adorační modlitby miléniová pro kněze.

Konečně bylo v dubnovém Oběžníku č. 3/73 též zveřejněno sdělení:

„Milénium (Čj. 1115/73)

Milénium pražského biskupského stolce vzpomeneme v kostelích naší arcidiecéze poprvé na svátek našeho svatého biskupa Vojtěcha tj. letos na Pondělí velikonoční. Proto je povolena v ten den a ve všech kostelích pražské arcidiecéze jedna votivní mše sv. o sv. Vojtěchu: v červené barvě; formulář v Českém misálu část VI., str. 26 (...). Místo homilie přečtete přiložený pastýřský list. Po mši sv. bude následovat krátký výstav Nejsv. Svátosti (...) Další termíny vzpomínky na milénium budou v neděli po svátku sv. Jana Nepom. (20. V.) a v neděli po svátku sv. Václava (30. IX.).“

„Mileniová vývěska.

Jako připomínka tisíc let trvání pražského biskupství byla vydána mileniová vývěska, určena výhradně pro interiér kostelů (nikoliv vně!) v pražské arcidiecézi. Vývěsku budou vydány zástupcům vikariátů spolu se sv. oleji na Zelený čtvrtek. Duchovní správci si je převezmou na vikariátních úřadech spolu se sv. oleji; pro každý kostel jsou určeny 2-3 kusy podle potřeby.“ Podepsali generální vikář Dr. František Vaněk a F. Tomášek. Další část přílohy je dotčení pastýřský list „První velké zastavení v našem miléniu sv. Vojtěch.“, který měl být čten 23. 4. 1973 a byl následně zveřejněn v Katolických novinách. V jeho závěru biskup dodává „Na znamení našeho společenství v tomto díle žehnám vám a radostně předávám i zvláštní požehnání sv. Otce Pavla VI.“

V Oběžníku č. 4/73 z dubna 1973 je přiložen pastýřský list biskupů a ordinářů k Velikonocům, ač milénium vůbec nezmiňuje, je pod čarou uvedeno: „Tento pastýřský list budiž přečten na Boží Hod velikonoční při všech bohoslužbách ve všech kostelích.“ Pak je k oběžníku přiložen text „První velké zastavení v našem miléniu: Sv. Vojtěch“. Autorem je F. Tomášek a pod textem je pokyn: „Tento pastýřský list budiž přečten věřícím v pondělí 23. dubna 1973“. List byl následně publikován v Katolických novinách.

V dubnovém oběžníku je přiložen další list F. Tomáška: „Milénium pražského biskupství – rok víry“. Je delší a měl být čten v neděli 29. dubna 1973 a druhá část v neděli 6. května místo homilie.

Oběžník č. 5/73 z 1. 5. 1973 obsahuje na 1. straně odstavec: „Druhý miléniový den. V pondělí dne 20. 5. 1973, po svátku sv. Jana Nepomuckého, slaví se druhý den vzpomínaného tisíciletí biskupství pražského. Vnitřní chrámová oslava, jako o pondělí velikonoční ve všech kostelích arcidiecéze (formulář mešní nedělní) a četní dalšího pastýřského listu.“ Ten je přiložen a má název: „Druhé velké zastavení v našem miléniu s. Jan Nepomucký.“ a byl následně zveřejněn v Katolických novinách. Podle pokynu měl být tento pastýřský list čten věřícím v neděli 20. května místo homilie při každé mši svaté. Tento Oběžník dále obsahuje myšlenky k májovým promluvám v miléniovém roce, a to na každý den. Úvahy mají ryze pastorační obsah a mohly být použité v kterémkoliv májovém měsíci. S výjimkou soboty 12. května v den výročí posvěcení katedrály. Neznámý autor májových úvah na úvod píše: „Pro zpestření našich promluv můžeme dnes přečíst kázání venkovského kaplana, jak je přednesl před sto léty, když se slavilo 900 let založení pražského biskupství.“

Oběžník č. 6/73 ze dne 5. 6. 1973 zveřejnil na titulní straně Papežský list k miléniu „Ctihodnému bratru Františku Tomáškoví, apoštolskému administrátoru pražskému Pavel P. P. VI.“ List je datován 10. dubna a byl publikován až 5. 6. 1973.

Oběžník č. 8/73 z 21. 9. 1973 obsahuje jako pastýřský list biskupa Tomáška: „Třetí velké miléniové zastavení: sv. Václav – muž víry a pokoje.“ K tomu Apoštolská administratura vydala pokyn: „Tento pastýřský list přečtete místo homilie pokaždé mši svaté v neděli 30. září 1973.“ Pastýřský list byl následně publikován v Katolických novinách.

A poslední miléniový pokyn apoštolská administratury:

„V neděli dne 30. září t.r. ve všech chrámech arcidiecéze vzpomeneme opět při mši svaté o sv. Václavu na tisícileté výročí založení pražského biskupství. Po evangeliu místo homilie při každé mši svaté se přečte pastýřský list Otce biskupa. Po hlavní farní mši svaté bude ve všech farních chrámech:

1. *Litanie k českým patronům.*
2. *Vystavení nejsv. Svátosti oltářní.*
3. *Chvalozpěv „Tebe Bože chválíme“.*
4. *Svátostné požehnání.*
5. *Svatováclavský chorál.“*

Tímto vydáním Oběžníku skončily jakékoliv informace na téma 1000 let od založení pražského biskupství.

2.2. Křesťanská periodika Naše rodina a Katolické noviny ročník 1973

Naše rodina. Tento společenský časopis určený pro křesťanské čtenáře, byl vydáván Československou stranou lidovou ve vydavatelství Lidová demokracie pod vedením šéfredaktora PhDr. F. Stuchlého. Cílem šetření obsahu ročníku 1973 bylo dohledat texty, které se vztahovaly k miléniu založení pražského biskupství. V čísle 12 v rubrice „Aktuální poznámka“ je zveřejněný článek Josefa Vrana¹³ na téma „Církev a stát“, kterým byla deklarována vzájemná snaha státu a církve o budování společného prospěchu všech lidí dobré vůle¹⁴. V následujícím čísle 13. je příspěvek Františka Jedličky¹⁵ „Raně románská krypta v Břevnově“. Jde o první připomínku svatého Vojtěcha v roce milénia, a to v souvislosti s odkrýváním románské krypty pod bazilikou sv. Markéty v Břevnově: „Legenda o založení Břevnova je zaznamenána v první recenzi kroniky Pulkavovy (14. stol.), kdežto starší prameny (Legendární život svatého Vojtěcha) nic nevědí o Vojtěchově účasti na založení. Jediným listinným pramenem zůstává ochranná listina Jana XV. z r. 993, kterou si vyžádal sám zakladatel břevnovského kláštera sv. Vojtěch. Historik V. Novotný ve svých Českých dějinách píše, že založení kláštera bylo smluveno v Římě 992, kdežto V. Hrubý ve své knize Studie o české diplomatice (1936) posouvá založení před rok 988, tedy před odchod Vojtěchův do Říma.“¹⁶

Jediný příspěvek cíleně věnovaný založení biskupství byl zveřejněn na titulní straně čísla 16 ze dne 18. dubna 1973 pod názvem Pražské milénium. Jeho autorem byl V. Medek.¹⁷ Je třeba podotknout, že jeho příspěvek je publikován na dvou stranách, ne pro rozsáhlost textu, ale

¹³ ThDr. Josef Vrana, v roce 1973 apoštolský administrátor olomoucké arcidiecéze. Viz: BALÍK, Stanislav. HANUŠ, Jiří. Katolická církev v Československu 1945 – 1989. 2. vydání. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2007. s. 132.

¹⁴ VRANA, Josef. Církev a stát. Naše rodina, ročník 1973, 21. 3., číslo 12, s. 1-2.

¹⁵ Prof. ThDr. František Jedlička, v roce 1973 farář u svaté Markéty v Břevnově. Viz: Koronthaly, Vladimír. Almanach duchovních Arcidiecéze pražské ve 20. století a lexikon farností Arcidiecéze pražské 1948 – 2010. Díl I. Vydalo Arcibiskupství pražské v prosinci 2013. s. 373.

¹⁶ JEDLIČKA, František. Raně románská krypta v Břevnově. Naše rodina, ročník 1973, 21. 3., číslo 21, s. 17.

¹⁷ Prof. V. Medek, byl český římskokatolický teolog, kněz, církevní historik a vysokoškolský pedagog. Od roku 1971 do roku 1978 vyučoval církevní dějiny na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Litoměřicích. Viz: BALÍK, Stanislav. HANUŠ, Jiří. Katolická církev v Československu 1945 – 1989. 2. vydání. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2007. s. 133.

z důvodu politického, neboť hlavním příspěvkem na titulní straně dotčeného čísla byl příspěvek „Cesta přátelství a spolupráce“, vyzdvihující státní návštěvu prezidenta Gustáva Husáka na Kubě, doplněný fotografií o společné vyjíždě prezidentů spřátelených zemí ve vojenském vozidle GAZ. Medkův text pokračuje na straně druhé a uvádí v něm velice stručnou rekapitulaci okolností a průběh založení biskupství v Praze. Tím byla kapacita periodika Naše rodina pro rok 1973 naplněna.

Katolické noviny. Týdeník Katolické noviny (dále jen KN) vydávala s církevním schválením Česká katolická charita s Ústředním církevním nakladatelstvím, které řídili Jan Lebeda, kanovník staroboleslavský a církevní censor pražského ordinariátu metropolitní kanovník Dr. František Kotalík.

První číslo KN roce 1973 otiskuje na druhé straně „Z pastýřského listu ordinářů ČSR“ k Vánocům 1972.¹⁸ O výročí založení biskupství je na následující straně pod názvem: „973 – 1973“ Na schůzi SKD Pacem in terris středočeského kraje promluvil staroboleslavský kanovník J. Lebeda. Podle podání redakce KN obsírně hovořil o duchovním zázemí, které má každý kněz: „zázemí duchovního života své farnosti, svého kraje, svého vlastního rodu. Není sám. Ano všichni bychom měli procitnout viděním miléniového společného zázemí, jakým jest nepřetržitá tvorba Ducha sv., linoucí se z biskupské katedrály a všech našich kostelů.“¹⁹J. Lebeda, ač příspěvek v KN je signován jako „redakce“, dále povzbuzoval každého kněze: „aby otevřel svůj vnitřní zrak, aby nezaspal právě svůj dnešek a nepromarnil hřivnu svého kněžství ...“²⁰

„Jak slavili před sto lety výročí pražského biskupství“ je text publikovaný v KN číslo 2, autorem pod značkou J.K.²¹ Uvádí poznámky z pamětního spisu „Vypsání devítistoleť jubilea založení pražského biskupství slaveného léta Páně 1873“ sepsaného z pera sídelního kanovníka vyšehradského Beneše Methoda Kuldy (Praha 1874).²²

¹⁸ ORDINÁŘI ČECH A MORAVY. Z pastýřského listu ordinářů ČSR. Katolické noviny (dále jen „KN“), 1973, 7. 1., ročník XXV., číslo 1, s. 2.

¹⁹ REDAKCE. 973-1973. KN, 1973, 7. 1., ročník XXV., číslo 1, s. 3.

²⁰ REDAKCE. 973-1973. KN, 1973, 7. 1., ročník XXV., číslo 1, s. 3.

²¹ Prof. ThDr. Jaroslav Kadlec byl český katolický kněz a historik specializující se na české církevní dějiny. Viz: Koronthaly, Vladimír. Almanach duchovních Arcidiecéze pražské ve 20. století a lexikon farností Arcidiecéze pražské 1948 – 2010. Díl I. Vydalo Arcibiskupství pražské v prosinci 2013. s. 471.

²² KADLEC, Jaroslav. Jak slavili před sto lety výročí pražského biskupství. KN, 14. 1. ročník XXV., číslo 2, s. 3.

V následujících čísle jsou zveřejněny dvě úvahy Jana Lebedy. V KN číslo 5 je text „Milénium a ženy“. Ženu Mladu řadí ke spoluzakladatelům biskupství, vyzdvihuje její boj proti barbarství a jejího progresivního ducha, který si osvojil zástup žen tvořící zázemí katedrály, matky všech kostelů.²³ V následujícím čísle 6 je publikována úvaha „Milénium a bohoslovci“, ve které sv. Cyrila uvádí jako prototyp učitelů a vychovatelů kněžského dorostu. K náročnému povolání kněze dodává povzbuzení, že se novokněz může v každé době potkávat s řadou Ježíšových přátel skutečnými služebníky oltáře a rozdavači božských tajemství.²⁴

„Dvě pečeti“ je úvaha Jana Lebedy v předvečer svátku svatého Vojtěcha (4. 3. 1973), ve které píše o pečeti krve svatých Václava a Vojtěcha, které byly zdrojem milostí pro vznik a růst pražského biskupství.²⁵

Další vydání uvádí na titulní straně zprávu F. Tomáška z jeho audience u sv. Otce Pavla VI. pod titulem „S apoštolským požehnáním“. Uskutečnila se 18. února 1973 ve 12. 30 hodin a trvala půl hodiny. Týkala se milénia, sv. Otec vzpomenuł patrony české země, připomněl význam dekretu II. vatikánského koncilu Radost a naděje, vyjádřil naději, že světlo víry bude pomáhat i při budování pozemské vlasti v ovzduší vzájemného porozumění víry a v úsilí o neustálý pokrok ve všech oblastech lidské činnosti. Pak věnoval biskupství kříž z konce 18. a začátku 19. století, je vysoký 2 m a byl v sálech papežských audiencí.²⁶

V KN byly publikovány také texty, bez uvedení jména autorů ani iniciálami. První z nich k miléniu biskupství se nazývá Cesta sv. Vojtěcha a byl publikován 1. 4. 1973. V úvodním slově čteme: „V roce 1947 konal mrtvý biskup pražský Vojtěch vizitaci. Oči zasypané tmou staletí, ústa bez jazyka a přece – oči se na nás dívaly, ústa chtěla promlouvat. Život biskupův byl kříž – jeho vizitace zmrtvýchvstáním.“

Autor rozčlenil svoje duchovní úvahy do kapitol: I. Zvolen k utrpení, II. Směr cesty – sebezápor, III. První setkání, IV. – s Marií setkal se Vojtěch, V.–pomoc rukou i ducha, VI. – žena na cestě, VII. – druhý otřes, VIII. – pláč, volání: vrať se, IX. –tíhu už neunesl, X. – co mám na sobě, XI –

²³ LEBEDA, Jan. Milénium a ženy. KN 1973, 4. 2., ročník XXV., číslo 5, s. 3.

²⁴ LEBEDA, Jan. Milénium a bohoslovci. KN, 1973, 11. 2., ročník XXV., číslo 6, s. 3.

²⁵ LEBEDA, Jan. Dvě pečeti. KN, 1973, 4. 3., ročník XXV., číslo 9, s. 3.

²⁶ TOMÁŠEK, František. S apoštolským požehnáním. KN, 1973, 25. 3., ročník XXV., číslo 12, s. 1.

přibit, XII, – modlí se mrtvý, XIII. – pohřeb, XIV. – odkaz, a na závěr textu následuje citace modlitby „Hospodine pomiluj ny“.²⁷

Do řady textů spojených s miléníem pražského biskupství lze zařadit pojednání Jana Lebedy nazvané Duchovní otcovství. Jde o vyprávění, jaký byl vztah mezi kmetem arcibiskupem Janem Očkem z Vlašimi a jeho synovcem Janem z Jenštějna, který byl v mládí rozpustilý až svěťácký leč zvědavý jinoch. Otcovský příklad Jana Očka z Vlašimi přivedl jeho synovce na cestu kněžské a biskupské služby v pověsti svatosti.²⁸

Velikonoční vydání KN obsahuje sloupek „O znaku pražského biskupství“ od Z. M. Zengera²⁹. Ve stručnosti uvádí vývoj tvorby znaků jak biskupství, tak pražského arcibiskupa.³⁰

„Miléniová adorace“ je prvně publikována v KN z 6. 5. 1973 v čísle 18, v úvodu se uvádí: „Přinášíme několik námětů z adoračních promluv, jež měl kanovník J. Lebeda 23. dubna t.r. v závěru staoroboleslavské vigilie, kterou tam uzavřel otec biskup dr. František Tomášek svátostným a biskupským požehnáním.“ Miléniová adorace, která vychází z příkladů velkých postav pražské diecéze a zlomových událostí v její historii, byla na pokračování publikována v KN číslo 19 až 28, a to vždy na straně 3.

„První velké zastavení“. Pod tímto titulkem je poprvé publikovaná zpráva v KN číslo 18 dne 6. 5. 1973 až na 3. straně věnovaná průběhu oslavy milénia:

„V pondělí velikonoční 23. dubna ve svátek sv. Vojtěcha byl letos po šestileté duchovní přípravě první den oslavy milénia pražského biskupství. Nejen v katedrále sv. Víta, ale ve všech farnostech rozsáhlé pražské arcidiecéze byl čten pastýřský list a po mši svaté před vystavenou nejsvětější Svátostí oltářní byla přednesena děkovaná a prosebná eucharistická modlitba. V pastýřském listě apošt. Administrátora biskupa dr. F. Tomáška se mimo jiné praví:“³¹

Hlavní myšlenkou listu je, čím je nám blízko první biskup české krve sv. Vojtěch, který nám ukázal celým svým dramatickým životem, k čemu nás křesťanská víra zavazuje: k věrnosti ve víře, k vydávání svědectví pro víru.

²⁷ REDAKCE. KN, 1973, 1. 4., ročník XXV., číslo 13, s. 5.

²⁸ LEBEDA, Jan. Duchovní otcovství. KN, 1973, 8. 4., ročník XXV., číslo 14, s. 3.

²⁹ Zdenek Maria Zenger byl redaktor, grafik a fotograf, pracovník památkové péče, publikace z oboru heraldiky, turistické průvodce, pragensia. Viz: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/zdenek-zenger-17846>.

³⁰ ZENGER, Zdenek, Maria. O znaku pražského biskupství. KN, 1973, 22. 4., ročník XXV., číslo 16, s. 3.

³¹ REDAKCE. První velké zastavení. KN, 1973, 6. 5., ročník XXV., číslo 18, s. 3.

3. června 1973 v KN č. 22 bylo publikováno: „Druhé zastavení: V neděli 20. května v katedrále sv. Víta v Praze a ve farních kostelích pražské arcidiecéze bylo v okruhu svátku sv. Jana Nepomuckého druhé velké zastavení v miléniu pražského biskupství. V katedrále měl mši svatou s homilií biskup a apoštolský administrátor Dr. František Tomášek, ve všech kostelích arcidiecéze byl čten pastýřský list a po mši svaté před vystavenou Nejsv. Svátostí oltární byla přednesena miléniová eucharistické modlitba. V katedrále byl přítomen se svým doprovodem Dr. Štěpán Trochta, biskup litoměřický.³² Následuje přetisk pastýřského listu F. Tomáška, jehož hlavním motem listu bylo poselství sv. Jana Nepomuckého, kterým je pokání. Tím se obnovuje celá církev, tím se chceme obnovit v jubilejním roce i my. Pokání je určitý úkon, čin, kterým chceme odčinit nebo napravit určité zlo. Máme konat pokání nejen za své viny, ale za hříchy světa: nemůžeme být lhostejní k nespravedlnosti a násilí, k prolévání lidské krve, k lakotě a hladovění, k jakémukoliv jinému utrpení a strádání svých bratří a sester. Sv. Jan Nepomucký nám dal zářivý příklad. My jeho duchovní synové a dcery, chceme žít svou vírou s vědomím, že máme v duchu kajícího, pokání, přemáhat hříchy ve všech formách, aby vládla pravda spravedlnost, láska a pokoj.

KN číslo 25 z 24. 6. 1973 na titulní straně otisklo pod titulkem Pavel VI. k miléniu pražského biskupství „Biskup a apoštolský administrátor pražské arcidiecéze obdržel od Státního sekretáře sv. Otce dopis tohoto znění:“ (viz příloha č. 1)³³ List je podepsán papežem Pavlem VI. s datem 10. dubna 1973³⁴. Pod textem je skupinová fotografie čtyř biskupů s podtitulem „Českoslovenští biskupové na Ruzyňském letišti před cestou do Říma 11. VI. 1973. (Msgre. dr. J. Pasztor, Msgre. dr. J. Gábriš, Msgre. prof. J. Vrana a Msgre. J. Feranec).“³⁵ Při bádání na téma oslavy založení pražského biskupství nebylo dohledáno, že by cesta uvedených biskupů do Říma byla formálně spojována s miléniem.

Následující číslo KN bylo vydáno 1. 7. 1973, proto je zaměřeno na svátek svatých Cyrila a Metoděje. Na titulní straně je zamyšlení Ladislava Pokorného³⁶ „V Jasu cyrilometodějském“. V textu se mimo jiné píše:

³² REDAKCE. Druhé velké zastavení. KN, 1973, 3. 6., ročník XXV., číslo 22, s. 1.

³³ Příloha č. 1: List Papeže Pavla VI.

³⁴ PAVEL VI. K miléniu pražského biskupství. KN, 1973, 24. 6., ročník XXV., číslo 25, s. 1.

³⁵ PAVEL VI. K miléniu pražského biskupství. KN, 1973, 24. 6., ročník XXV., číslo 25, s. 1.

³⁶ Ladislav Pokorný byl římskokatolický teolog, kněz, liturgista, spisovatel, reaktor, kanovník kapituly Všeck svatých na Hradě pražském, děkan a vysokoškolský pedagog. Viz: Koronthaly, Vladimír. Almanach duchovních

„Vzpomínáme tisíc let pražského biskupského stolce a vzpomínáme na velké zjevy, které doprovázely vývoj našeho společenství. Myslím na ty velmože, kteří podle zprávy Análů Fuldských přijali už v první třetině devátého století jméno „křesťan“ a přinesli je do Čech. Myslím na Pribinu a jeho nitranské středisko, myslím tu na mnoho hlasatelů Kristova učení a na soluňské bratry sv. Cyrila a Metoděje a jejich nástupce. Věrnost odkazu cyrilometodějskému byla však vždy měřítkem věrnosti těm myšlenkám, jejichž nositeli byli soluňští bratři a jež ve všech dobách měly výrazně lidový a pokrokový ráz. Předali příklady lásky k Bohu i bližnímu a lásku k rodnému jazyku, k rodné zemi, k tomu, co bylo v díle Soluňanů lidové a srozumitelné. Dalším vrcholem slávy, k níž se památka cyrilometodějská pozdvihla, bylo obrození a po něm romantismus. A závěrem vyzval k věrnosti dílu, jehož znamením je naše poctivost ve vztahu k celému společenství, láska k zemi a horlivá činnost ve prospěch všech bratří a sester.“³⁷

KN číslo 28 z 15. 7. 1973 otisklo závěrečné zamyšlení Jana Lebedy v řadě pod názvem „Miléniová adorace“ a otevřelo novou řadu historických pojednání pod názvem Z dějin moravské církve na straně 4, kterou sepsal V. Medek. U příležitosti milénia otevřel sérii o počátku církve, kterou V. Medek dovozuje z východu od Velké Moravy. Poslední Medkova stať pod názvem Z dějin moravské církve byla publikována v KN číslo 52 z 30. 12. 1973.

„V srdci diecéze“ byla další řada, kterou sepsal J. Lebeda. V úvodu píše: „Svatý Otec v listě k miléniu pražského biskupství se zadíval k tomuto srdci pohledem do minulosti i do budoucna: Stačí vzpomenout dlouhé řady skvělých a pečlivých pastýřů, jejichž neochvějná víra a síla ducha světla ozařuje nejen všeobecnou církev, ale i naší vlasti. Ať roste počet kandidátů kněžství a jejich cnosti ...“³⁸

Řadu ukončuje text publikovaný v KN č. 47 z 25. 11. 1973, a to na straně 3. Řada připomíná významné osobnosti v dějinách církve v Čechách.

„Svatý Václav“ byla další řada, kterou na pokračování sepsal Rudolf Turek jako příspěvek k miléniu biskupství, první část byla publikována v KN číslo 35 2. 9. 1973. V jednotlivých dílech

Arcidiecéze pražské ve 20. století a lexikon farností Arcidiecéze pražské 1948 – 2010. Díl II. Vydalo Arcibiskupství pražské v prosinci 2013. s. 179.

³⁷ POKORNÝ, Ladislav. V jasu cyrilometodějském. KN, 1973, 1. 7., ročník XXV., číslo 26, s. 1.

³⁸ LEBEDA, Jan. V srdci diecéze. KN, 1973, 5. 8., ročník XXV., číslo 31, s. 3.

představil život a dílo svatých Ludmily a Václava³⁹. Poslední V. příspěvek byl publikován v KN číslo 39 30. 9. 1973.

„Před otevřením pečeti“ je stať sepsaná Janem Lebedou a publikována v KN číslo 48 z 2. 12. 1973. V závěru několika miléniových připomínek nositelů pražské svatovojtěšské berly považoval za nutné vzpomenout prvního arcibiskupa, jenž vyšel z lidu na prahu našeho století. Šlo o ThDr. Františka Kordače, kterého považoval za osobnost spornou a tragickou: „Arcibiskup musel vyslechnout spoustu stížností, žalob a nářků, snést mnoho neomaleností, výtek a vášnivých výbuchů, ba i urážek. Stařec arcibiskup snášel to vše s povýšeností vznešené duše, trpělivě, noblesně, ba snižoval se k debatám, poučování chlácholení. Ale ve věci zůstal pevný, neoblomný a nikoho neponechal na pochybách o vůli církve.“⁴⁰

3. Publikace k miléniu v českém jazyce

3. 1. Tisíc let pražského biskupství

Jde o sborník vydaný Českou katolickou charitou v Ústředním církevním nakladatelství pro vnitřní potřebu Apoštolské administratury v Praze L. P. 1973 v socialistickém Československu.⁴¹ Z uvedeného plyne, že publikace nebyla určena pro knižní trh a byla distribuována prostřednictvím církevních subjektů, například správou diecézí, některými farnostmi, Českou katolickou charitou nebo právními subjekty, které měly ve svém názvu adjektivum „katolický“ jako například sdružení Katolických duchovních Pacem in terris. Sborník sestavil Jaroslav Kadlec a redakční úpravy se ujal Ladislav Jehlička, oba působili jako zaměstnanci České katolické charity.

Úvodní slovo patří Apoštolskému listu svatého otce Pavla VI. Vydán byl v Římě u sv. Petra dne 10. dubna 1973 a adresován ctihodnému bratru, Františku Tomáškoví, Apoštolskému administrátoru pražskému s úvodním oslovením „Ctihodný bratře, pozdrav a apoštolské požehnání!“⁴² Po úvodu následují jednotlivé příspěvky.

1. František Tomášek: Tisíciletá pražská katedrála v životě národa. Jde o zdravici apoštolského administrátora pražské arcidiecéze. První věta zní: „Jubilejním sborníkem, vydaným u příležitosti tisícího výročí vzniku pražského biskupství 973-1973, vyslovuje církev

³⁹ TUREK, Rudolf. Svatý Václav. KN, 1973, 2. 9., ročník XXV., číslo 35, s. 3.

⁴⁰ LEBEDA, Jan. Před otevřením pečeti. KN, 1973, 2. 12., ročník XXV., číslo 48, s. 3.

⁴¹ KADLEC, Jaroslav a kol., Tisíc let pražského biskupství, Česká katolická charita, 1. vydání, 1973, tiráž

⁴² Viz Příloha č. 1: Apoštolský list sv. Otce Pavla VI.

všemu lidu naší vlasti pozdravy míru a lásky.“⁴³ Dále biskup diecéze oceňuje blahopřání hlavy církve sv. Otce Pavla VI. a píše z dnešního pohledu po roce 1989 prorocká slova, kterými připomíná dobu, kdy bylo vzpomenu 900. výročí založení biskupství: „Duchovním závěrem památného výročí bylo blahořečení české kněžny Anežky Přemyslovny 3. prosince 1874. Tak čestné a celému národu drahé uznání české světice by mělo i dnes připomínat, že více než zachycení historického profilu pražských biskupů, řídících první čtyři staletí českou diecézi, je skutečnost stále opakujících se snah až po naši přítomnost o dosažení křesťanské dokonalosti.“⁴⁴ Podle slov biskupa Františka Tomáška poslání pražského biskupství ztělesňuje nadčasově katedrála sv. Víta a mluví ke všem dobám a proměnám. Můžeme se domnívat, že František Tomášek zřejmě měl zcela jinou představu o připomenutí jubilea založení biskupství v roce 1973 a též o obsahu a rozsahu svým způsobem skromného sborníku.

2. Rudolf Turek⁴⁵: Svatý Vojtěch. Jde o podrobný životopis biskupa Vojtěcha, popis některých úkolů, které byly spojeny s biskupským úřadem té doby, jeho cesty do Říma, založení benediktinského kláštera v Břevnově až po jeho mučednický skon. V další části se věnuje vzniku a rozvoji Vojtěchova kultu.

3. Ladislav Pokorný⁴⁶: Liturgická tvář Mladé diecéze. Autor vychází ze skutečnosti, že v době zřízení diecéze „neexistoval už dávno starý způsob slavení liturgie, při němž celebrant improvizoval texty a přidržoval se jen určitého pevného schématu“⁴⁷. V další části textu jsou uváděny prameny, ze kterých lze usuzovat na vývoj a uplatnění liturgie až do zřízení arcibiskupství. Z příspěvku je patrné, jak málo jsou známé dějiny liturgie pražské diecéze s apelem, aby se tomuto tématu věnovala další pozornost.⁴⁸

4. Rostislav Zelený⁴⁹: Synodální život v pražském biskupství (973-1344). Diecézní synody mají úzkou spojitost s biskupskou zákonodárnou pravomocí. Starověk znal presbyterium shromážděné kolem biskupa, jehož pokračováním je katedrální kapitula spíše než diecézní

⁴³ KADLEC, Jaroslav a kol., Tisíc let pražského biskupství. Česká katolická charita, 1. vydání, 1973, s. 11

⁴⁴ KADLEC, Jaroslav a kol., Tisíc let pražského biskupství. Česká katolická charita, 1. vydání, 1973, s. 11

⁴⁵ Rudolf Turek, archeolog, který se specializoval na studia raného středověku, dále se věnoval geografii, pomocným vědám historickým, numismatice, dějinám umění a toponomastice. Viz: PRINCOVÁ, Jarmila. Vzpomínka na Rudolfa Turka (20. června 1910 – 13. listopadu 1991). *Archaeologia Historica*. Masarykova univerzita. Ročník 36, č. 2. 2011. s. 626 -629.

⁴⁶ ThDr. PaDr. Ladislav Pokorný, český teolog a profesor pro obor křesťanskou archeologii a liturgiku na CMBF v Litoměřicích. Srov: Koronthaly, Vladimír. *Almanach duchovních Arcidiecéze pražské ve 20. století a lexikon farností Arcidiecéze pražské 1948 – 2010*. Díl II. Vydalo Arcibiskupství pražské v prosinci 2013. s. 179.

⁴⁷ KADLEC, Jaroslav a kol., Tisíc let pražského biskupství. Česká katolická charita, 1. vydání, 1973, s. 45.

⁴⁸ Srov: KADLEC, Jaroslav a kol., Tisíc let pražského biskupství. Česká katolická charita, 1. vydání, 1973, s 45 - 54.

⁴⁹ Dr. Rostislav Zelený, historik, který se věnoval studiu církevního práva. Viz *Bibliografie Českých zemí, Historický ústav AV ČR*.

synoda. Nejstarší prokazatelná diecézní synoda se konala r. 585 v Auxerre a přikazovala každoroční shromáždění kněží a opatů biskupského sídla. O synodách pražského biskupství, podřízeného mohučskému metropolitovi, nejsou téměř vůbec autentické zápisy o synodálních jednáních. Církevní správa po založení biskupství zůstala dlouhou dobu v rukách laiků a v církvi vládli systém kostelů v soukromém majetku zakladatelů. Další část textu se zabývá působností dekretů papežů a mohučského arcibiskupa s účinností na pražskou diecézi⁵⁰.

Závěrem autor píše: „V tomto světle máme teprve úplný obraz naší země v 10.–14. stol., v době, kdy je teritoriem, na němž se setkávají zbytky zakořeněného pohanství, osobní zájmy šlechty i věčná lidská slabost s upřímnou snahou o právo, řád i mravní výši, jež by odpovídala vzestupu obecné kulturní úrovně, jak ji tato velká doba přinášela do Čech.“⁵¹

5. Václav Ryneš⁵²: Ochránci pražského kostela a české země. Děkan svatovítské kolegiální kapituly Kosmas hovoří o kostelu na Pražském hradě zasvěceném sv. Vítu, dále zmiňuje kostel sv. Jiří, který se stal ve druhé polovině 10. Století kostelem klášterním, kapli Všech svatých (1182) a Bartoloměje (1250). U historických počátků náboženského života v českých zemích se rýsuje památka sv. Klimenta, papeže a mučedníka, a činnosti sv. Cyrila-Konstantina a sv. Metoděje. Mezi další ochránce byl řazen sv. Petr. Od roku 1131 byl v Olomouci vysvěcen nový katedrální kostel sv. Václava. Pro cyrilometodějskou úctu je charakteristická mariánská úcta. Velkou úctou u Řeků měl mučedník sv. Jiří. V Kristiánově legendě se setkáváme s úctou archanděla Michaela. V českých legendách se uvádějí svatyně zasvěcené sv. Janovi (ať Křtitele nebo Evangelisty). V 9. století je doložen kostel sv. Kosmy a Damiána, dále kostely sv. Víta. Po smrti sv. Vojtěcha byl v popředí kostel sv. Víta, Václava a Vojtěcha na Pražském hradě se stali třemi ochránci pražského kostela a české země. Spolu se sv. Prokopem a Ludmilou tvořili sbor patronů českého království. Nového zemského patrona uvedl Karel IV., a to sv. Zikmunda. Po roce 1621 zdomácněli sv. Jan Nepomucký a sv. Norbert. V textu je stručně charakterizována forma úcty k těmto patronům až do 20. Století.⁵³

⁵⁰ Srov: KADLEC, Jaroslav a kol., Tisíc let pražského biskupství. Česká katolická charita, 1. vydání, 1973, s. 55 - 74.

⁵¹ KADLEC, Jaroslav a kol., Tisíc let pražského biskupství. Česká katolická charita, 1. vydání, 1973, s. 74.

⁵² JUDr. Václav Ryneš, vědecký pracovník literární a historický, znalec historie umění, numismatiky a heraldiky. Viz: životopis dodaný jeho synem.

⁵³ Srov: KADLEC, Jaroslav a kol., Tisíc let pražského biskupství. Česká katolická charita, 1. vydání, 1973, s. 79 -124.

6. Ladislav Jehlička⁵⁴: Pražští biskupové 973-1344. V textu jsou uvedena jména s krátkým životopisným odkazem jednotlivých biskupů od Dětmara až po Jana IV. z Dražic.

7. Josef Kubalík⁵⁵: Biskupství ve světle dějin. Základní tezí katolické nauky je, že biskupové jsou nástupci apoštolů a těleso biskupů, jež řídí církev, je pokračováním sboru apoštolů, dědicem jejich autority a moci. Ježíš Kristus měl na mysli církev organizovanou, hierarchicky ustanovenou. Apoštolát v církvi se odvozuje od slova „apostolos“, které v řečtině znamená vyslanec. Moc hierarchická, která je jim udělována, v sobě zahrnuje: moc svěcení kněžstva, jurisdikční a autorita vést věřící. Vědomí kolegiálního společenství biskupů bylo již v prvních křesťanských stoletích velmi živé, o tom svědčí čilý styk, který mezi sebou měli biskupové svými dopisy a mnohými informačními cestami. Biskupství ve světle církevního magisteria mají vlastní řádnou a bezprostředně pastýřskou pravomoc nad svými věřícími, jako nástupci apoštolů tvoří sbor, jehož hlavou je papež jako nástupce sv. Petra a biskupské svěcení jim propůjčuje s mocí svátostnou též učitelskou a pastýřskou. Biskupové po stránce církevně právní jako představení mají správu nad kněžími a nad věřícími v jistém, vymezeném území (diecézi) pod vrchní správou papeže⁵⁶.

8. Antonín Salajka⁵⁷: Episkopát z teologického hlediska. Ve svém příspěvku autor pojednal o svátostném charakteru episkopátu, potom zkoumal, co přinesl o episkopátu I. Vatikánský koncil (dogmatická konstituce De Ecclesia „Pastor aeternus“) a jak byl doplněn v této věci na II. Vatikánském koncilu (dogmatická konstituce O církvi). Oba uvedené koncily se, aspoň co do episkopátu a jeho vztahu k římskému papeži, doplňují a zjednávají tak po stránce teoretické (teologické) i praktické rovnováhu ve struktuře církve.

⁵⁴ Ladislav Jehlička, katolický publicista, překladatel, redaktor časopisů řád a Obnova, po druhé světlové válce byl redaktorem nakladatelství Vyšehrad. Srov: HANUŠ, Jiří. Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století a antologií textů. Brno. Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 308

⁵⁵ ThDr. Josef Kubalík, profesor fundamentální teologie na CMBF v Litoměřicích. Srov: Koronhaly, Vladimír. Almanach duchovních Arcidiecéze pražské ve 20. století a lexikon farností Arcidiecéze pražské 1948 – 2010. Díl I. Vydalo Arcibiskupství pražské v prosinci 2013. s. 514.

⁵⁶ Srov: KADLEC, Jaroslav a kol., Tisíc let pražského biskupství. Česká katolická charita, 1. vydání, 1973, s. 138 - 160.

⁵⁷ Prof. ThDr. Antonín Salajka, profesor pro obor východní teologii na CMBF v Litoměřicích. Srov: Koronhaly, Vladimír. Almanach duchovních Arcidiecéze pražské ve 20. století a lexikon farností Arcidiecéze pražské 1948 – 2010. Díl II. Vydalo Arcibiskupství pražské v prosinci 2013. s. 261.

3. 2. Tisíc let pražského biskupství 973 -1973

Křesťanská akademie se též přihlásila roku 1973 k připomínce jubilejního výročí založení pražského biskupství studií v číselné řadě 33. „Tisíc let pražského biskupství 973–1973“. Římská Křesťanská akademie vydávala díla, která nemohla projít komunistickou cenzurou v Československu, ať pro svůj obsah nebo kvůli autorům, kteří byli emigranty z řad českých a slovenských teologů, historiků a křesťansky orientovaných myslitelů a po roce 1948 působili na Západě. Většinou se u autorů studií skloubilo obojí, erudovaní vzdělanci psali kvalitní díla s velmi dobrou znalostí toho, čeho se na „trhu“ v socialistickém Československu nedostává. Studie k tisícímu výročí založení pražského biskupství nemá klasickou tiráž, proto v díle nelze dohledat žádné bližší informace ohledně vydání publikace, kdo byl vedoucím redaktorem a možná též autorem úvodního slova. Studie je též rozčleněna do kapitol podle přispěvatelů.

1. Studie obsahuje „úvodní slovo“ bez názvu a podpisu. Autor se odvolává na biologickou kontinuitu, která „poutá generace společenstvím krve, je to společenství živých a mrtvých. Ale k vytvoření národní skutečnosti nestačí jen biologická souvislost; ta je jevem čistě přírodním. Rozhodující je duchovní kontinuita... Není proto náhodné, že stav pražského biskupství byl barometrem situace národa“⁵⁸ a je „nadto i svědomím národa. Neboť je-li biskupství institucionálním výrazem přítomnosti Kristovy Církve v českém národě, je zároveň nositelem a hlasem všech požadavků očištného, evangeliem prokvašeného lidství.“⁵⁹

2. Pražský stolec ve státě. Karel Schwarzenberg⁶⁰, který není profesí historik, se ve svém příspěvku Pražský stolec ve státě zabývá otázkou motivace pro založení biskupství za vlády Boleslava II., jeho sestry Mlady, a to za spolupráce papeže Jana XIII. Vychází z textu historika Gerda Zimmermanna Wolfgang von Regensburg und die Gründung des Bistums Prag, Beitrage zur Tausendjahrfeier des Bistums Prag, Mnichov 1972.⁶¹

3. Církevní správa v Čechách do poloviny 14. století. Další kapitola je odborně na vyšší úrovni. Jaroslav V. Polc⁶² se zabývá se politickými okolnostmi pro zřízení biskupství, kdy „do Čech začíná křesťanství pronikat téměř současně jako na Velkou Moravu z Bavorska. Jediný záznam

⁵⁸ Tisíc let pražského biskupství 973-1973, Řím, Křesťanská akademie, 1973, s. 5.

⁵⁹ Tisíc let pražského biskupství 973-1973, Řím, Křesťanská akademie, 1973, s. 6.

⁶⁰Karel Schwarzenberg politik a potomek českého šlechtického rodu. Viz: osobní webové stránky <<http://www.karelschwarzenberg.cz/zivotopis.html>>

⁶¹ Tisíc let pražského biskupství 973-1973. Řím, Křesťanská akademie, 1973, s. 8.

⁶² Prof. ThDr. Jaroslav Polc, ředitel knihovny Lateránské univerzity v Římě, ředitel náboženské edice Křesťanské akademie v Římě, profesor pro obor církevních dějin a patrologie na UK v Praze. Viz: HANUŠ, Jiří. Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 308.

dosvědčuje, že roku 845 bylo v Řezně pokřtěno 14 českých knížat, žijících zřejmě při západní hranici Čech, zatímco o misijní činnosti francko-bavorských misionářů ve velkomoravské oblasti je více zpráv, i když kusých.“⁶³ Až „příchod a působení sv. Cyrila a Metoděje přineslo Velké Moravě nejen slovanský obřad a nově přizpůsobený církevně správní řád, ale také nezávislost na cizích biskupech, vyjádřenou zřízením zcela nové církevní provincie. Přítomnost arcibiskupa a jeho sufragánních biskupů zatlačuje pochopitelně do pozadí dřívější latinské arcikněze a bavorské misionáře“.⁶⁴ Vztahy mezi biskupem a světskou vrchností dokládá na stavbách kostelů a jejich obsazování duchovními správci. Samostatný oddíl věnuje fungování „školy při pražském biskupském kostele. Biskupství je též úřad, proto další oddíl se zaměřuje na fungování kanceláře pražských biskupů. Počátek této administrativy dokládá „počet zachovaných biskupských listin, jak v originále, tak v opisech“⁶⁵. K biskupství patří církevní soud, proto poslední oddíl se věnuje vzniku a vývoji církevního soudnictví.⁶⁶

4. K počátkům znaku pražského biskupství. Další příspěvek do Studie napsal Václav Ryneš a uvádí že „na čelném místě před několika lety objevené středověké „galerie“ šlechtických a jiných znaků ze zemí České koruny (celkem 110), kterou v letech 1357-1360 nechal pořídit v císařské komoře hradu Laufu u Norimberku (Nové Čechy – Neuböhmen) jako někdejší vlastník český král Karel IV.(1346-1378) jsou tři slezské vévodské znaky (Opolí, Slezsko-Vratislav, Svídnice) a dále znak Moravského markrabství. Existenci pražského biskupského erbu, jak autor uvádí, je doložena už před rokem 1343, kdy zemřel poslední pražský biskup. Tradičně biskupové užívali dva znaky, znak biskupství bez barev byl na levé straně a na pravé straně byl biskupův rodový znak. Uvedená dvojice erbů, rodového a úředního, byla vyobrazována jak na oficiálních pečetích tak i později generálních vikářů. Přemyslovci Jindřichu Břetislavovi se podařilo na říšském sněmu v Řeznu (1187) písemného uznání postavení říšského knížete a po jeho smrti byla převedena investitura pražského biskupa z císaře trvale na českého panovníka⁶⁷. Tomu odpovídá, že barvy erbu zlatá a černá připomínají v obráceném pořadí barvy říšského znaku. České prostředí 14. století spíše spojovalo jednoduchý erb zlatého břevna v černém poli z důvodů dnes neznámých s osobností svatého Vojtěcha spoluzakladatele benediktinského kláštera v Břevnově.

⁶³ Tisíc let pražského biskupství 973-1973. Řím, Křesťanská akademie, 1973, s. 18.

⁶⁴ Tisíc let pražského biskupství 973-1973. Řím, Křesťanská akademie, 1973, s. 19.

⁶⁵ Tisíc let pražského biskupství 973-1973. Řím, Křesťanská akademie, 1973, s. 47.

⁶⁶ Tisíc let pražského biskupství 973-1973. Řím, Křesťanská akademie, 1973, s. 60.

⁶⁷ Srov: Tisíc let pražského biskupství 973-1973. Řím, Křesťanská akademie, 1973, s. 64

5. Dominikáni v pražské diecézi. Předposledním přispěvatelem do Studie č. 33 je Vladimír Koudelka⁶⁸. První část textu se krátce věnuje vzniku Řádu kazatelů. Na to navazuje zakládání klášterů v Čechách. Prvními dominikány, kteří procházeli českými zeměmi, byli br. Jacek (sv. Hyacint) a br. Jindřich z Moravy, byli vysláni zakladatelem řádu (1221) do Krakova, aby tam založili klášter. Rozhodnutí provinční kapituly o přijetí nové fundace předcházela vždy žádost biskupa nebo města. To předpokládá známost dominikánů v Praze před 1225. V Praze se usídlili 1226. Pak následuje stručná rekapitulace zakládání klášterů v Čechách. Text jakoby nezapadal do tématu milénia založení pražského biskupství, protože nemá přímou spojitost se založením biskupství. Dnes již nezjistíme, proč byl tento příspěvek zařazený do Studie č. 33.

6. Poslední pražský biskup Jan IV. z Dražic, ctitel zemských patronů. Jde o příspěvek Václava Ryneše. Prvním chrámem nově založeného biskupství byla rotunda svatého Víta na Pražském hradě, v níž odpočíval svatý Václav. O svatovítském kostele se dočteme, že v Kosmově době, v první čtvrtině 12. století bylo uchováváno mešní roucho biskupa Vojtěcha. Ctitelem ochránců Pražského kostela a České země (Víta, Václava a Vojtěcha) byl syn pražského purkrabího a podkomořího krále Jan IV. z Dražic (nar. kolem 1252, biskupem 1301-1343). Uvedl Kosmovu Českou kroniku a její pokračovatele až ke kronice Františka Pražského (do roku 1342) a tři svatovojtěšské a čtyři svatováclavské legendy, čítajíc v to i nejstarší známý text Kristiánovy legendy, pojednávající o svaté Ludmile. „Pro Otce vlasti, krále Karla IV. bylo pak nejen samozřejmostí, že na svém oblíbeném Karlštejně v posvátné hradní věži ozdobil chodbu vedoucí ke kapli sv. Kříže jak výjevy z legendy o svém patronu, svatém Václavu, tak i legendou svatoludmilskou.“⁶⁹

7. Další část Studie č. 33 obsahuje **chronologický přehled pražských biskupů z let 973 až 1344** s odkazy na některé reálie vztahujícím se ke každému z nich. Posledním uvedeným biskupem je Arnošt z Pardubic, který, jak je uvedeno v Kronice Františka Pražského: „když léta Páně 1343 odešel z tohoto světa pan Jan IV., biskup pražský dvacátý sedmý, byl jedenáctého dne přispěním milosti Boží od kapituly zvolen za pražského biskupa ctihodný muž, pan Arnošt, děkan pražského kostela.“⁷⁰ na samotný závěr je otištěný český překlad buly papeže Klementa

⁶⁸ Vladimír Josef Koudelka, český dominikán, historik. Působil dlouhodobě jako spirituál sester dominikánek ve Švýcarsku. Viz: elektronický zdroj - Databáze knih.

⁶⁹ Tisíc let pražského biskupství 973-1973, Řím, Křesťanská akademie, 1973, s. 81.

⁷⁰ Tisíc let pražského biskupství 973-1973, Řím, Křesťanská akademie, 1973, s. 229.

VI. „Ex supernae providentiae majestatis“ ze dne 30. dubna 1344 o povýšení pražského biskupství na arcibiskupství⁷¹.

4. Dílo Bohemia Sacra

Jak již bylo v úvodu zmíněno, dílo Bohemia Sacra je hlavním pramenem této práce, a to se zřetelem na rozsah, erudici, kvalitu a okolnosti vydání. Tato publikace neměla v době oslav výročí založení pražského biskupství obdobu. Šlo o ojedinělý historický čin, který reflektoval složitou dobu dvou národů s kořeny v českých zemích pro sepsání takového sborníku, a to po roce 1948 a 1968, také poukázal na naději pro II. vatikánském koncilu a dal svědectví o realitě vyrovnávání se s minulostí a odhodlání ke smíření. Všichni autoři byli v době vydání díla uznávanými odborníky nebo se jimi v následující době stali, každý z nich považoval zapojení do vydání BS za neopakovatelnou nabídku a čest.

4. 1. Ferdinand Seibt a jeho úloha redaktora publikace

Sborník Bohemia sacra (dále jen „BS“) je mimořádný počín F. Seibta. BS zaznamenává české dějiny psané společně českými a německými historiky a teology, kteří pod různými pohledy vnímají historii biskupství a české země. Iničiátoři vydání BS od prvopočátku předpokládali, že staré předpojatosti z historie Čech jsou již přežitá a odpovědi na nové otázky a zkoumání dávají prostor k souhlasnému prolínání názorů českých a německých odborníků. Uvažovali nadnárodně složený kolektivu autorů, který by garantoval nadkonfesní charakter příspěvků, jenž by věcně zachytily vše podstatné, co se událo a formovalo křesťanství v Čechách od X. do XX. století.

Při vydání BS iničiátorům nešlo jen o církevní dějiny, ale také o zachycení profánní historie, kultury, umění a vědě. Chtěli popsat myšlení v dějinných etapách od roku 973, které bylo ovlivňováno křesťanskými ideály. Souběžně sledovali vylíčení historie klíčových institucí spojených s pražským biskupstvím, jako například založení a rozvoj univerzity v Praze, dalších církevních a profánních vzdělávacích a kulturních středisek. Souhrnně šlo o popis duchovního vývoje národa a přispěvatelé měli doložit, že etapy duchovního a kulturního rozkvětu v Čechách a ve střední Evropě od gotiky přes baroko až po XX. století obsahují český rukopis.

⁷¹ Tisíc let pražského biskupství 973-1973, Řím, Křesťanská akademie, 1973, s. 231-233.

4. 2. Doba vydání díla

Dílo se rodilo období studené války, kdy Evropa byla rozdělena na dvě sféry politických vlivů Západu a Východu. Pražské biskupství se nacházelo pod kuratelou Sovětského svazu, a to v době po nedávné invazi armád Sovětského svazu a dalších zemí sdružených na základě Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 do ČSSR.

Dozor nad církvemi by legalizován církevními zákony, například zákonem č. 217/1949 Sb., kterým byl zřízen Státní úřad pro věci církevní jak ústřední úřad řízený ministrem, kterého určoval prezident republiky. Jeho úkolem bylo dbát, aby se církevní a náboženský život vyvíjel v souladu s Ústavou a zásadami lidově-demokratického zřízení. Od roku 1971 koordinoval republikové sekretariáty pro věci církevní na úrovni krajské a místní samosprávy Sekretariát pro věci církevní při Úřadu předsednictva federální vlády. Vedle toho bylo zřízeno v ústředí Státní bezpečnosti samostatné církevní oddělení. Státní bezpečnost tak mohla vyvíjet tlak na politické orgány, ovlivňovat a dokonce předurčovat rozhodnutí.⁷² Tím byl centralizován dozor nad církvemi. Církev a náboženské společnosti byly dozorovány jednak podáváním zpráv „nadřízenému orgánu, kterým byl Sekretariát pro věci církevní, a také sítí spolupracovníků se Státní bezpečností. V prosinci 1970 schválilo zasedání ÚV KSČ dokument: „Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ“⁷³, ve kterém se doslova uvádí: „Nemalá role v antisocialistické hře o Československo připadla reakčním představitelům katolického kléru, vydatně podporovaným katolickou emigrací v zahraničí.“ Poučení odsoudilo činnost vedení KSČ v čele s Alexandrem Dubčekem od ledna 1968 do dubna 1969. Současně stanovovalo principy normalizační politiky KSČ. V roce 1971 již mělo vedení KSČ situaci natolik pod kontrolou, že mohlo anulovat závěry mimořádného XIV. Sjezdu KSČ, který se uskutečnil v pražských Vysočanech a svolalo na květen 1971 „řádný“ sjezd. Politická moc také rozhodně zasáhla proti představitelům opozičních názorů a proudů ve společnosti.⁷⁴

Protože katolická církev byla v ČSSR největší denominací, směřovalo největší normalizační úsilí státní církevní politiky právě proti ní. Prvně se hledělo zabránit zřízení biskupské konference.

⁷²Srov: DEMEL, Zdeněk. Pod dohledem církevních tajemníků, omezování činnosti katolické církve v Československu 1945 – 1989 na příkladu jihočeského regionu, Centrum pro studium demokracie a kultury, Venhuda 17, 614 00 Brno, 290. publikace, 2008, 1. vydání, str. 48-50.

⁷³Srov: Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ, [2018-12-28] <http://www.totalita.cz/txt/txt_pouceni.php>

⁷⁴Srov: BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. Dějiny českých medií od počátku do současnosti, Grada, Praha, 2011, str. 323.

Přes protesty ordinářů byly postupně zavedeny zásahy proti všem aktivitám, které v duchu II. vatikánského koncilu umožňovaly i vzdělávání a spirituální růst laiků. Bez oznamovací a schvalovací povinnosti zůstalo jen konání shromáždění v liturgických prostorách a mimo ně jen průvody spojené s pohřební a svatební liturgií. Církev tak byla ve své činnosti opět vrácena jen do kostela a sakristie. Různé oběžníky a pastýřské listy ordinářů podléhaly předchozímu schválení orgánů státního dozoru nad církvemi, obdobně redakce Katolických novin byla obsazena spolupracovníky státní moci. Také každá publikace podléhala cenzuře, označované, jako „vydání s církevním schválením“. V roce 1969 postupně ztratily československé sdělovací prostředky poslední zbytky své objektivy a proměnily se v nástroj Husákova režimu. Po pacifikaci sdělovacích prostředků byl totiž cenzurní dohled svěřen přímo odpovědným redaktorům jednotlivých periodik a vydavatelství, kteří za porušení platných směrnic nesli plnou (i trestní) odpovědnost. Bylo to řešení velice Šalamounské, protože redaktoři ze strachu raději zakazovali cokoli publikovat, co by mohl vzbudit byť jen stín nevole⁷⁵

Po prostudování celého ročníku 1973 dvou ústředních deníků v ČSSR, a to Rudého práva a Lidové demokracie, vyplynulo, že o výroční založení biskupství v Praze nebyla ze strany oficiálních celostátních tištěných sdělovacích prostředků publikována žádná zmínka. Z toho lze dovodit, že vládnoucí KSČ se snažila připomínku založení biskupství udržet jen v omezeném rámci povolených církevních struktur. Dílo vyšlo v Spolkové republice Německo, která spadala do sféry zemí západní demokracie a těšila se svobodě slova.

Historikům na Západě bylo zřejmé, že v ČSSR není příhodná doba pro oslavy 1000 let od založení biskupství, neboť začal veliký tlak na církve v ČSSR, aby se obnovily jejich formální postavení a působnost před rokem 1968 a nebylo žádoucí připomínat „západní“ vliv na zřízení biskupství prostřednictvím řezenského arcibiskupa na založení biskupství.

4. 3. Iniciativa vydat dílo vzešla z Bavorska

Na počátku byl impuls dvou výrazných osobností Dr. Johanny von Herzogenbergové (dále „J. Herzogenbergová“) a prof. Dr. Ferdinanda Seibta (dále jen „F. Seibt“), jak to dokládá korespondence mezi J. Herzogenbergovou a P. Angelusem Waldsteinem -Wartenberg, OSB (dále jen „P. Angelus“). Oba hlavní hybatelé, F. Seibt a J. Herzogenbergová pocházeli ze Sudet

⁷⁵ Srov: DEMEL, Zdeněk. Pod dohledem církevních tajemníků, omezování činnosti katolické církve v Československu 1945–1989 na příkladu jihočeského regionu, Centrum pro studium demokracie a kultury, Venhuda 17, 614 00 Brno, 290. publikace, 2008, 1. vydání, str. 131–134.

a byli v té době již uznávanými odborníky s bohatou publikační a přednáškovou činností. Hlásili ke katolictví, tudíž aktivně pracovali Ackermannově obci⁷⁶ a dále v Collegium Carolinum.⁷⁷ Tyto dvě právnické osoby v době vzniku díla sdružovali odborníky společenských věd, kteří se jednoznačně distancovali od politiky sudetoněmeckého krajanského sdružení Landsmanschaft, které sledovalo především hájení zájmů sudetských Němců.

Nejprve krátká charakteristika, osobností, bez nichž by dílo nevzniklo.

Ferdinand Franz Seibt byl historik. Narodil se 9. května 1927 v Střížovicích u Litoměřic a zemřel 7. dubna 2003 v Haaru u Mnichova. Po studiích na gymnáziu v Litoměřicích složil „válečnou „maturitu“ a byl povolán do německé armády. V roce 1946 byla jeho rodina vysídlena do Německa a F. Seibt se zapsal na univerzitu v Mnichově ke studiu historie, germanistiky a zeměpisu. Roku 1952 promoval u profesora Spörla prací o Walterových mapách „De nugis curialium“ Pak působil deset let jako gymnaziální učitel v Mnichově. 1964 se habilitoval na mnichovské univerzitě prací „Hussitica, Zur Struktur einer Revolution“. Od roku 1992 působil jako profesor pro středověké dějiny se zaměřením na pozdní středověk na univerzitě v Mnichově (1965 – 1990) a od roku 1992 do 2000 na univerzitě v Bochumi. F. Seibt byl především vědeckou autoritou pro husitské období tomu tématu a věnoval celou řadu studií (Hussitenstudien, 1987). Toto období strukturoval a srovnal se evropskými dějinami té doby. Byl autorem typologické komparace raných revolucí od 14. do 17. století (Revolution in Europa, 1984). Ze svého výzkumu husitství doložil vztahy mezi dějinami společnosti a ideologií. V této souvislosti se zabýval zkoumáním utopických podnětů ve středověké společnosti (Utopica, 1972, 2001). V odborných kruzích a u veřejnosti dosáhl významného vřehlasu svými pracemi o císaři Karlu IV (Karl IV. Ein Keiser in Europa, 1978, 200, - polsky 1995, česky 1999; Keiser Karl IV. Staatsmann und Mäze, 1978). Jako vědec vyvinul strukturovaný model pohledu

⁷⁶ Ackermannova společnost vznikla v lednu 1946 sloučením bývalých členů katolických spolků a ze sdružení vysídlených Němců z Československa. Název sdružení je odvozen záměrně od středověké básně z roku 1400 Oráč z Čech (německy *Ackermann aus Böhmen*) básníka Jana ze Žatce. (viz: [2018-08-08].

<https://cs.wikipedia.org/wiki/Ackermannovo_sdružení>).

⁷⁷ Collegium Carolinum, je výzkumný ústav pro dějiny Česka a Slovenska. Jako interdisciplinární vědecká společnost spojuje výzkumný institut pro české země, mezinárodně renomované badatele a badatelky zabývající se dějinami a současností Česka a Slovenska, stejně jako středovýchodní Evropy. Ke sdružení přináležející institut podněcuje a samostatně provádí výzkum dějin českých zemí a středovýchodní Evropy. Zvláštní význam přitom mají komparativní a transferové historickovědní přístupy. Časové těžiště výzkumu spočívá v 19. a 20. století. K hlavním tematickým okruhům patří mimo jiné náboženské dějiny, dějiny paměti, dějiny migrací, regionalismus a dějiny federalismu, stejně jako dějiny životního prostředí a infrastruktury. (viz: [2018-08-08]. <http://www.collegium-carolinum.de/cz/institut.html>).

na středověk – „Konsolidierung, Intensivierung, Expansion, Krise, Revolution“. Svůj strukturovaný pohled popsal v díle *Glanz und Elend des Mittelalters* (1987, 1999 – česky 2000). K zásluhám F. Seibta patří kultivace vztahů mezi Čechy a Němci, sám ovládal češtinu. Udržoval s českými historiky kontakty a spolupráci již od 60. let minulého století. Byl dobře obeznámen jak se středověkou, tak novodobou – „současnou“ českou historiografií. Porozuměl marxistickým směrům poplatným době v tehdejší socialistickém bloku a kriticky se od nich distancoval. Zajímal se také o období zničení Československa v období 1938 až 1945 a odsunu Němců po roce 1946. Prosazoval porozumění mezi oběma národy (*Deutschland und die Tschechen*, 1974, 1988–česky 1997; *Das alte böse Lied*, 2000). Působil v komisi historiků ze sudetských zemí (1968–1987), byl členem Collegium Carolinum v Mnichově, od roku 1965 byl členem představenstva a v letech 1980 – 2003 stál v čele této vědecké instituce. Od roku 1959 do roku 2002 byl členem vedení spolku Adalbert Stifter Verein v Mnichově a Vědecké rady institutu J. G. Herder. Po revoluci byl členem komise českých a slovenských historiků (1990 – 2000) a koordinační rady pro česko-německý dialog. Karlova univerzita mu udělila čestný doktorát (1994) a prezident republiky ČR mu udělil Medaili za zásluhy 1. třídy (1995).⁷⁸

Johanna von Herzogenbergová se narodila 23. června 1921 na zámku Sychrov v Mnichově. Adresa jejího rodiště je Sychrov č. p. 1., tedy tamní zámek. Zde v sídle rodiny její matky Berthy Rohanové přišla na svět 23. června 1921. Otcem byl Ottokar Herzogenberg Piccot de Peccaduc. Jejich sňatkem se spojily dva staré bretaňské rody, které našly v českých zemích útočiště před Napoleonem. Krom bretaňské krve kolovala v žilách Johanny také krev staré české šlechty Czernínů. Její otec nosil nejnižší šlechtický titul barona. J. Herzogenbergová zemřela 20. února 2012 v Mnichově.

Prožila dětství na Sychrově a v Brně, vystudovala gymnázium v Ústí nad Labem. Od dětství chtěla studovat jazyky a cestovat. Přihlásila se na pražskou univerzitu, kromě jazyků jejím hlavním zájmem byly dějiny umění u prof. Karla Marii Swobody, kde poznala několik spolužáků a pozdějších kolegů, jako například Dr. Ericha Bachmanna, také se zapsala na germanistiku u prof. Ericha Trunze, který jí umožnil studium na univerzitě v Tübingenu, která se nacházela v Říši. Promovala roku 1943 na pražské Karlově univerzitě v oboru dějin umění a germanistiky. Roku 1946, po internaci v českém sběrném táboře k nucené práci, byla rodina vysídlena

⁷⁸ EBERHARD, Winfried. Seibt, Ferdinand. *Neue deutsche Biografie*, vydaná Historickou komisí Bavorské akademie věd, Duncker & Humboldt. Berlín, 2008. s. 169.

a usadila se v Bavorsku. Po letech studií a cest Porýním, Rakouskem a Francií se stala jednatelkou vrcholné mnichovské kulturní instituce vyhnaných sudetských Němců. Chtěla rozptýlené sudetské Němce přivést do uzavřené organizace. Cílem jejího životního úsilí byla její snaha o harmonii mezi Němci a Čechy. Tím se distancovala od politiky Landsmannschaftu. Smyslem spolku Adalberta Stiftera pod jejím vedením byla také péče o umělce z českých zemí. Proto prostřednictvím spolku Adalberta Stiftera umožnila prezentace kulturních jednotlivců a organizací, a to výstavami, knihami nebo podporou výtvarných umělců a akcemi také ve velkém stylu, které by byly nad síly malých spolků. Svými nesčetnými přednáškami, rozhlasovými pořady, úspěšnými knihami a výstavami, hlavně však podporou sudetských umělců a českých exulantů přispěla k založení Východoněmeckého muzea v Řezně a navíc k tomu, že přes mnohaleté trvání železné opony zůstala východní Evropa jako součást evropského kulturního prostoru. F. Seibt v úvodu k publikaci vzpomínek Johanny von Herzogenbergové Z mého života píše: „Organizovala vydávání velké umělecké a umělecko-historické edice o pěti svazcích a už od druhého svazku na ní spolupracovali čeští kolegové. Poté, co se zde kultura původní země stala známou, což prospělo turistice, umožňovala sotva kde jinde možné spojení přes železnou oponu. Získala jednoho z nejlepších fotografů, Wenera Neumeistera, k tomu, aby velkoformátové svazky byly bez výjimky vybaveny originálními snímky, a ty také mnoho vypovídaly o práci a problémech v památkové ochraně na druhé straně hranice.“⁷⁹

Její zásluhou byla uspořádána gigantická výstava k 600. výročí úmrtí Karla IV. v roce 1978. Byla to jedna z největších výstav na starém císařském hradě v Norimberku, doprovázená řadou biografických výstav na nové cestě muzejního výstavnictví, která započalo v roce 1965 v Cáchách Karlem Velikým. Získat podporovatele a pomocníky pochopení a nasazení, toto umění ovládala po celý život. Ať šlo o výstavu „Pouť nezná hranic“ v roce 1984, nebo v roce 1993 to byla výstava k 600. výročí úmrtí Jana Nepomuckého, kterou ke svému štěstí mohla uspořádat také v Praze na Strahově.

Rodová příslušnost, výchova v kultivovaném prostředí, velký rozhled, jazyková vybava, klidné vystupování a veselá mysl, velkorysost a v podstatě velice skromný život, a to vše spojené

⁷⁹ SEIBT, Ferdinand. Předmluva. Herzogenberg, Johanna. Z mého života. Ústí nad Labem 2002. s. 6–7.

s upřímnou vírou v Boha, které se vždy otevřeně hlásila, jí otevíraly dveře pro jiné nedobytné a získávaly důvěru hodnou respektu.

Za přínos k česko-německým vztahům si vysloužila vyznamenání Masarykovým řádem od Václava Havla (osobně ji na diplom po předání při recepci přikreslil typické „srdíčko“). Jan Pavel II. ji jmenoval Dámou Silvestrovského řádu „za činy smíření Němců s Čechy a Poláky“. Byl držitelkou Spolkového kříže za zásluhy a Bavorského řádu za zásluhy.⁸⁰

4. 4. Vývoj obsahu a kolektivu autorů

Dnes můžeme jen spekulovat, kdo z prvně uvažovaných autorů byl v době přípravy (1970) informován o záměru vydat BS. První volba, koho oslovit, padla na kolegy J. Herzogenbergové a F. Seibta, které osobně znali a tudíž na ně měli přímý kontakt. Hned na počátku roku 1970 vznikl nově modifikovaný návrh obsahu BS, který předložil již prof. Ferdinand Seibt k projednání na poradě 12. 1. 1970, které se účastnili „prof. Seibt, Dr. Salm a Dr. Herzogenbergová“⁸¹:

Úvod biskupů

Praha a Řezno: Staber-Bartunek

I. Dějiny (organizace a politika)

Mniši

Biskupové

Laici

F. Seibt

Stavy

Trůn a oltář

Církev a demokracie

H. Lemberg

II. Ecclesia Magistra

Liturgie a Písmo (písemnosti), mise shůry

Oldrich

Králík

Kázání a lidový jazyk, pastorece a zbožnost

Kadlec

⁸⁰ Srov: HERZOGENBERG, Johanna. Z mého života, Ústí nad Labem, 2002.

⁸¹ Srov: Příloha č. 3: Vorschlag Prof. Seibt BOHEMIA SACRA 12. 1. 1970

Církev jako vyznání- disciplína a propaganda	Ivo Kořán
Náboženství a věda osvícenství a antimodernismus	E. Wintr
Nacionalismus jako náhražka náboženství	E. Lemberg
III. Velké postavy - světci - kacíři	
Renouvau catholique	A. Heidler
IV. Církev a umění	
Architektura, plastika, malířství	Ch. Salm
Literatura	Kopecký
Hudba	
Lidové umění	Kalista
V. Katedrála sv. Vít v Praze	Kotrba

Výstupem dotčené lednové (1970) porady byla následující varianta obsahu sborníku⁸²:

973 -1973		
Úvod biskupů	Tomášek, Graber, Volk	
I. Dějiny		
1. Počátky křesťanství	Zdenek Dittrich	Nizozemí
2. Biskupství v Praze	prof. Fiala	Praha
3. Arcibiskupství v Praze 1344-1561	J. Eršil	Praha
barokní arcibiskupství	prof. Kadlec	Praha
19. století		
1918- dodnes	H. Lemberg	Kolín/Rýnem
II. Duchovní rozvoj		
4. Středověká církev	P. Hielsch	Tübingen
5. Boje o víru	F. Seibt	Mnichov

⁸² Příloha č. 4: Liste für BOHEMIA SACRA nach der Besprechung vom 12. 1. 1970 bei Prof. Seibt, mit Dr. Salm und Dr. Hezogenberg

	6. Katolická obnova	Ivo Koran	Praha
	7. Osvícenství a moderna	E. Lemberg	Wiesbaden
	8. Katolická obnova	A. Heidler	Mnichov
III. Tvůrčí síly			
	9. Mnišství a řádová společenství	Koudelka	Řím
	10. Velcí muži církve - světci - kacíři		
	krátká pojednání o jednotlivcích	(I. Görres, E. Winter, B. Menzel, A. Huber, P. Sladek, A. Waldstein a další) Kindermann, Schwarzenberg, Doskočil, Mühlberger	
IV. Církev a kultura			
	11. Lidová zbožnost	Kalista	Praha
	12. Literatura	Kopecký?	Praha
	13. Hudba		
	14. Hlavní díla církevního umění	Salm	Mnichov
	15. Chrám svatého Víta v Praze	Kotrba	Praha
Svatí atd.			
	Ludmila, Václav, Vojtěch, Prokop. Jan Nepomucký, Jan Nep. Neumann, bl. Anežka česká, Hus, Komenský, Rautenstrauch, Opitz, Schwarzenberg, Balbín, Bolzano, Beran, Chelčický.		
pozn. psaná rukou	Goldstücker - noví emigranti	pastorace	

Z první sestavy návrhu autorů se nakonec na sepsání BS podíleli: Ferdinand Seibt, Hans a Eugen. Lembergovi, Alexander Heidler (Václav Svoboda), Paulus Sládek, OSA, Angelus Waldstein-Wartenberg, OSB, Zdeněk Kalista a Viktor L. Kotrba. Na základě výstupu z porady

vznikl opravený seznam autorů. Je zajímavé, že mezi uvažovanými autory na prvních seznamech nebyla uvedena J. Herzogenbergová, která byla bezpochyby prvním iniciátorem celého záměru. Důvod dnes již nezjistíme.⁸³

Při čtení výstupu porady o návrhu obsahu BS plyne základní přání prvního redakčního týmu⁸⁴, aby přizvaní autoři byli z obou národů. Sice v prvních návrzích se eliminuje zřetelné ekumenické zastoupení v kolektivu autorů a je poněkud překvapivé, že se nevyklučovala ani účast emigrantů po roce 1968.⁸⁵

4. 5. Redakční list Ferdinanda Seibta autorům

F. Seibt zaslal uvažovaným autorům 14. 5. 1970 základní informaci a práci na BS. Jak vyplynulo z archivu čtyř žijících autorů P. Angeluse, Ivana Hlaváčka, Stanislava Sousedíka a Winfrieda Eberharda, byl možná odeslán všem autorům, neboť jmenovaní čtyři autoři mají shodný text:

„Vážený pane kolego, v roce 1973 se arcidiecéze pražská jako samostatný institucionální orgán ve struktuře římsko-katolické církve může ohlédnout za svou tisíciletou historií. K tomuto jubileu se připravuje příležitostná publikace a já jsem souhlasil s tím, že převezmu vydání tohoto společného díla. Obracím se na vás proto s prosbou o spolupráci.

Sborník, jak jsem se již zmínil, je určen pro jubileum jedné z církevních institucí. Myslím si ovšem, že by toto jubileum nemělo být oslavováno v konfesní horlivosti, nýbrž z úcty k tisícileté historii z širších hledisek. Zdá se mi zde smysluplné, aby velká minulost pražské církve byla posuzována, abych tak řekl, ekumenicky při plném uznání obrovských společenských a kulturních dopadů, které jsou v církvi a ve světě v této a ostatních církevních komunitách v mocenskopolitických a ideologických souvislostech zřetelné. Nejedná se tedy o to, sestavit bilanci v konfesijním rámci, nýbrž ocenit obrovské dopady křesťanství v jedné z nejvýznamnějších středoevropských kulturních krajin.

Ne vše, co lze z tohoto širšího hlediska sledovat, zůstalo na jevišti, které církevní organizace vytyčila kolem Pražského centra; mnohé opustilo bezprostřední církevní kontext a stalo se předmětem sekulárního efektu a ne málo se upevnilo a narostlo jako odpor proti této církvi,

⁸³ Příloha č.3: Vorschlag Prof. Seibt, BOHEMIA SACRA, 12. 1. 1970

⁸⁴ Prof. Seibt, Dr. Salm, Dr. Herzogenberg.

⁸⁵ Viz poznámka rukou psaná na podkladu: Příloha č. 3: Liste für BOHEMIA SACRA nad der Besprechung vom 12. 1. 70 bei Prof. F. Seibt, mit Dr. Salm und Dr. Herzogeneberg.

přijalo dokonce verdikt kacířství a vstoupilo do konkurence a konfliktu s oblastí úloh církve. Naopak, něco jiného z představ, které jsou křesťanskému poslání vzdálené, se připojilo k oblastem působnosti církve a církev se toho chopila, protože se cítila zavázána i k takovým oblastem pomoci, jejichž závazkům my dnes již nerozumíme. Nicméně patří to k širší církevní nebo křesťanské působnosti. Proto se mi při této souhrnné prezentaci nezdá být historie pražské diecéze a arcidiecéze tak důležitá jako jsou dějiny českého křesťanství a toto křesťanství zase chápáno ne v celé šíři bez husitů a církve bratrské, bez echa národních a sociálních ideologií. Jednoznačně by mělo být v jednom kontextu všechno to, co církev původně jako nositelka a učitelka antické střeozemní kultury přinesla do severnější Evropy a co také plní muzea v českých zemích: písemnictví a architektura, sochařská díla a liturgie, umění čtení na počátku a organizace vědy v pozdějších stoletích.

S Vaší pomocí, vážený pane kolego, bychom se měli pokusit o komplexní obraz. Jako každá společná práce je i tato konečně závislá na tom, abychom všechny síly nasměřovali k jednomu cíli. Tuto nezbytnou potřebu jsem sledoval v přiložené osnově. Nepožaduje jedině možné sestavení textů, ale pro další postup záměru je velice důležitá. Za každé další náměty budu vděčný v naději, že je bude možné ještě při dalším postupu zpracování zohlednit. Namísto tradičních kategorií jsem tento návrh nezakládal na ničem jiném než na kompozici poznámek, s nimiž jsem se setkal v novějších a pravděpodobně také ve vašich pracích. Jde mi o to, navrhnout nepatetický, věcný rámec zobrazení, který nepotřebuje žádné zvláštní předpoklady a lze jej přesto chápat jako souhrn všeho toho, co je v názvu (titulu): Bohemia sacra.

Prosím, abyste můj návrh prověřil. Poznamenal jsem, v které části společného díla vás žádám o pomoc. Byl bych potěšen, kdybyste byl ochoten. Také páni biskupové z Prahy a Řezna jsou o záměru informováni a vyslovili zájem o dílo. Dílo by mělo být poprvé vydáno v němčině v mnichovském vydavatelství. Další organizační podrobnosti vám rád sdělím, až budu mít k dispozici váš cenný příslib.⁸⁶

4. 6. Autorský kolektiv

BS, třebaže šlo o autory z různých částí střední Evropy, dějiny pražského biskupství v průběhu času tisíce let je popisována jako integrální součást kultury Evropy. To je jistě zásluha F. Seibta.

⁸⁶ Příloha č. 6: Dopis prof. Seibta z 14. 5. 1970 z Historického ústavu v Bochumi, adresovaný autorům.

Je pochopitelné, že se příspěvky se ve většině nejen doplňují, ale někdy obsahově opakují či dokonce se autoři ve svých výpovědích na téže téma odlišují.

Klíčovým kritériem pro výběr autorů byla vyváženost nejen odborná, aby BS pokryla relevantní oblasti v dějinách českých zemí, ale také vyváženost konfesní. F. Seibt věděl, kdo z autorů se kloní více ke katolickému nebo protestanskému vnímání minulosti, dále přizval také historiky „bez vyznání“ či židovského původu. Neopomněl zastoupení žen, a to v počtu čtyř autorek. Ne v poslední řadě vážil počet autorů píšících německy a česky. Čeští autoři byli bez možnosti cestování a jejich příspěvky byly dodány v české verzi a následně přeloženy do němčiny.⁸⁷ Ale téměř všichni měli „společné kořeny“, neboť oni nebo jejich předci pocházeli z Čech, a každý byl sto studovat prameny alespoň v jednom ze slovanských jazyků. Pro úplnost je třeba dodat, že z uvedeného počtu autorů dvanáct bylo členy Collegium Carolinum.

Vydání se ujalo vydavatelství Schwann v Düsseldorfu.⁸⁸ I to byl záměr, vybralo se apolitické „pedagogické“ vydavatelství v lokálním městě. S autory na Západě byly uzavřeny smlouvy mezi autorem a „Firmou L. Schwann Verlag“ in Düsseldorf jako vydavatelem.⁸⁹ Komunikace s historiky na Východě se nesla via F. Seibta a jeho emisarů v podmínkách konspirace. F. Seibt, a J. Herzogenbergová mohli občas cestovat do ČSSR a při svých návštěvách Prahy jednali s jednotlivými autory zvlášť na neutrální půdě a výhradně verbálně. S žádným autorem z ČSSR nebyla uzavřena písemná smlouva, každý z nich měl přislíbeno coby honorář ze strany vydavatele jeden výtisk BS a jeden separát svého příspěvku. Kdo všechno z ČSSR se na vydání BS podílel, se stalo zjevné, až po vydání díla samotného. Ivan Hlaváček a Stanislav Sousedík potvrdili, že o dalších autorech z ČSSR v době přípravy BS neměl informaci a mají za to, že to tak bylo správně.

Do spolupráce se zapojilo dvacet tři autorů německé národnosti, jeden rakouské a zbývající počet čtrnáct byli Češi. V BS čeští příspěvatelé publikovali pod pseudonymem, a to Alexander Heidler pod jménem Václav Svoboda a Josef Macek pod jménem Josef Schwarz. Nepodařilo se dohledat, ani žijící autoři nevědí, kdo byla Irena Živsa, zřejmě jde též o pseudonym. Příspěvek Roberta Kalivody, který měl v době vydání díla striktní zákaz

⁸⁷ Seibt, Ferdinand. Úvod (Geleitwort), Bohemia sacra, 1. vydání, Pädagogischer Verlag Schwann, Düsseldorf, 1974 (dále jen „BS“), str. 8.

⁸⁸ Düsseldorf je hlavním městem německé spolkové země Severní Porýní-Vestfálsko.

⁸⁹ Příloha č. 7: Mitarbeitervertrag Herrn Pater Graf von Waldstein, Abtei Ettal.

publikační činnosti komunistickými úřady, ocitoval ve svém příspěvku Winfried Eberhard.⁹⁰ Z patnácti českých autorů žili v emigraci Alexander Heidler (Německo) a Karel Hrubý (Švýcarsko).

U historiků lze těžko oddělit, kdo byl odborným školením spíše historik, nebo archivář, většinou se tyto specializace v jejich životním díle prolínala. U některých z nich však specializaci určit jako převažující.

Autoři, u kterých převažovala specializace archivářská, byli: Rostislav Nový, Franz Machilek, Zdeňka Hledíková, Helmut Witetschek a Josef Hemmerle. Další skupinu tvořili vystudovaní teologové: Amedeo Molnár, Knut Walf, Alexander Heidler, Paulus Sládek, OSA, Augustinus Kurt Huber, O. Praem., a Angelus Waldstein, OSB. Zvláštní skupinu tvoří historici lingvisté, a to Josef Bujnoch, Walter Schamschula. Pouze Stanislav Sousedík se od ostatních historiků odděloval specializací na dějiny filosofie. Jeden autor, a to Helmut Slapnicka byl rakouské národnosti a profesně se zabýval historií práva. Další zvláštní skupinu tvořili historici umění a architektury Johanna Herzogenbergová, Erich Bachmann a Viktor Kotrba. K této skupině lze řadit Georg R. Schroubeka, jenž se věnoval lidovým tradicím a zvykům.

Dva autoři se zaměřili na dějiny vzdělání v Čechách, a to František Kavka a Josef Hemmerle. V jejich pojednání je zaznamenána historie české univerzity, včetně jejího dělení na českou a německou. Ještě je třeba zvlášť uvést Guido Kische, který byl též historik práva, ale díky svému původu se věnoval židovství ve středověku a dějinami židovské víry v Čechách.

Mimo profese historické je třeba uvést K. Hrubého, který byl sociolog, před emigrací pracoval ve Výzkumném ústavu výrobního družstevnictví v Praze a věnoval se sociologickým studiím husitské revoluce a sociologa Eugena Lemberga.⁹¹

Je třeba zaznamenat, že překladů textů do němčiny se ujali Franz Peter Künzl ve spolupráci s Antonem Hammem, s výjimkou, kdy se F. Seibt ujal překladu příspěvku na téma barokní filosofie.⁹²

⁹⁰ EBERHARD, Winfried. Ständepolitik und Konfession, BS, s. 230-232.

⁹¹ Příloha č. 8: Krátké životopisy autorů jsou uvedeny v příloze.

⁹² SEIBT Ferdinand. Geleitwort. BS. s. 8

4. 7. Svědectví žijících autorů

Při shromažďování podkladů se podařilo kontaktovat některé žijícími autory. Manželé profesoři Heidrun a Stephan Dolezal obdobně jako ostatní, se kterými bylo možné komunikovat, byli potěšeni, že se téma vydáním sborníku BS znovu otevírá. Vzpomněli s pohnutím na dobu, která nebyla standardní, a to díky rozdělení Evropy po druhé světové válce. Kromě F. Seibta a několika nejbližších jeho spolupracovníků, ke kterým řadili J. Herzogenbergovou, předem nevěděli, kdo všechno se na díle podílel. Pozvání ke spolupráci, považovali za čest a příležitost vykonat něco trvalé hodnoty pro porozumění jak mezi dvěma národy, tak v rámci konfesí. Toto poslání chápali niterně, a to ze zkušenosti válečné generace a skupiny těch, kteří byli nuceni hledat nový domov a zapustit kořeny ve vzdálené zemi. V jednom si byli jisti, že tým stojí mimo Landsmanschaft, neboť jim nešlo o politiku, ale duchovní a kulturní odkaz předků.

W. Eberhard potvrdil sdělení manželů Dolezalových. Ve své pedagogické a publikační činnosti se k BS spolu se studenty vrací. Co bylo z jeho výpovědi zcela nové? Prvně konstatování o financování díla. Byla to zásluha J. Herzogenbergové. Její osobní autorita, mimořádné kontakty s politickou reprezentací a církevní hierarchií byly bezkonkurenční. Právě ona docílila, že tři zemské vlády v Německu a Německá biskupská konference vydání financovaly a tím byl dán předpoklad distribuce díla mimo prodejní síť. W. Eberhard odkryl, kdo psal pod jménem Josef Schwarz. Tím byl historik Josef Macek, který v té době měl striktní zákaz publikační činnosti. Také se zastal kolegy historika v Praze, a to Roberta Kalivody. Kalivodův příspěvek zahrnul do své kapitoly Stavovská politika a konfese. Z koležičtství a přátelství k pronásledovanému kolegovi v ČSSR jej doslova „ocitoval“ na stránkách 230 až 232. Žil na Západě a proto mohl mít řádnou smlouvu s nakladatelstvím. Má za to, že část produkce byla ve volném prodeji, ale většina byla distribuována darem na konkrétní adresy. Většina univerzitních knihoven nejen v Německu mají ve svých fondech BS.

Ověřit, kdo stál u iniciativy vydání BS a jak se sestavoval obsah a seznam autorů, lze dnes doložit ze soukromého archivu, který poskytl P. Angelus. Ze svého archivu vydal svoji korespondenci s J. Herzogenbergovou. První impuls dokládají dopisy J. Herzogenbergové P. Angelusovi. Nejstaršího data k uvedenému tématu jsou ze dne 21. 9. 1967 a 18. 10. 1967, ve kterých J. Herzogenbergová zmiňuje vydání dvou reprezentativních publikací, a to „Barock

in Böhmen⁹³, na kterou navazuje „Gotik in Böhmen“.⁹⁴ Píše: „*Velkolepé vědecké sborníky jako "Baroko v Čechách", následně "Gotika v Čechách" jsou pro mne více práce redakční. Jistě, je ještě mnoho práce, ale otázka zní jinak: K čemu teď jsou naše cesty? Pouze návštěvy, setkání s lidmi, vidět opět domy, pouze setkání těch, kteří to ještě neznají? - Neměli bychom udělat něco nového, samozřejmě s rizikem? Ale co? (...) Mám ale jiný velký plán, na nějž bychom měli upřít zrak, je právě teď aktuální a z dlouhodobého pohledu odpovědný: 1973 Oslava tisíciletého jubilea! Přemýšlela jsem o společném díle, které "tam"⁹⁵ možná kvůli nedostatku pracovních sil, i kdyby to bylo lépe, nebude moci být napsáno: kostely a kláštery v Čechách a na Moravě. Měla by to být skvělá publikace bohatě doplněná obrazovými přílohami, se shrnujícími příspěvky k dějinám církve (vlastně možná by měla jen zahrnout Čechy, protože Morava je starší!), dále k jednotlivým řádům, k problematice reforem (Hus, Čeští bratři až k církvi československé); mohla bych zatím mít pohromadě moje poutní místa ...⁹⁶ Co si o tom myslíš? Každopádně je dobré, že náš prach ještě nebyl vystřílen u Weidlicha⁹⁷ v mizerných svazcích! Je mnoho problémů a hlavně otázka, co dál, co můžeme udělat nového, pro pokračování v budoucnosti; nebo máme ještě snad počkat? V každém případě bychom ale měli pracovat, zůstat u věci. Přirozeně také neztratit kontakty s lidmi, nýbrž je rozvíjet. Navrhuji, abychom se o Vánocích setkali (...)⁹⁸“*

K rukou psanému dopisu Johanny v. Herzogenbergové P. Angelovi z 21. 9. 1967 je přiložena „Ideenskizze“ BS⁹⁹:

1. *Počátky křesťanství – misie na Moravě, Bořivojův křest, první křesťanská centra, první mučedníci a svatí, založení biskupství.*
2. *Dějiny pražského biskupství – historický vývoj, statistika, mezivládí, nové diecéze, vztah k sousedům, velcí biskupové a arcibiskupové.*
3. *Zemští patroni – dějiny a legendy, význam pro národní svébytnost, projevy v umění.*

⁹³ SWOBODA, M. Karl. Barock in Böhmen (Baroko v Čechách) vydané 1964.

⁹⁴ SWOBODA M. Karl a kol. Gotik in Böhmen (Gotika v Čechách) vydané 1969.

⁹⁵ Tím J. Herzogenbergová mínila ČSSR.

⁹⁶ HERZOGENBERG, Johanna. Walfahrt kennt keine Grenzen. Katalog, Výstava Bavorského národního muzea a Spolku Adalber Stifter, 1984.

⁹⁷ Weidlich Verlag & Medienvertrieb, viz: [2018-06-06] <<http://www.weidlich-verlag.de>> .

⁹⁸ Příloha č. 4: Dopis J. Herzogenberg P. Angelusovi ze dne 21. 9. 1967.

⁹⁹ Příloha č. 2 Ideenskizzen

4. *Reformátoři, reformace a protireformace – Jan Hus, Čeští bratři, Luther a Čechy. Protireformace, osvěcenství a josefinismus, „Pryč od Říma“ a československá státní církev, k situaci po 1945.*
5. *Misionáři a teologové jednotlivé významné osobnosti.*
6. *K dějinám řádů v Čechách úloha a význam jednotlivých řádů.*
7. *Lidová zbožnost – poutě, lidové zvyky, lidové umění, pověry.*
8. *Náboženství a umění v Čechách – vybrané příklady ze všech epoch a různých oblastí umění (díla, muzika, divadlo, architektura, básnictví atd.)*

Z dopisů J. Herzogenbergové P. Angelovi z 10. 1. 1970 cituje P. Angelus slova J. Herzogenbergové: „Seibt se mě v rozhovoru zeptal, co je s plánovanou prací. Vše zůstalo ležet, protože církevní historik z Řezna nic neudělal, také kontakty s českým kolegou, kterého chtěl navštívit, se neuskutečnily atd. Začneme tedy odtud. Mohl bys spolupracovat? Dávám Ti k dispozici témata - rok je čas, nebo i něco více, ale 1972 tu kniha musí být. Napiš brzy, co by Tě zajímalo“. (10. ledna 1970). „Musím také zajet do Ettalu k Ferdinandovi Seibtovi, který na tvůj návrh velmi mnoho pro Bohemia sacra udělal.“ (19. února 1970) „(...) teď k Bohemia Sacra. Seibt se vrhl do záležitosti a již napsal spoustu pozvání. Přikládám dopis a poslední osnovu různých kapitol. Já sama bych ráda převzala "Posvátné předměty a poklady"(Heiligtümer und Schätze)". A co budeš dělat ty? Ve velkém detailu je ještě mnoho otevřeno. Také školy a celá část před Kotrbovou katedrálou, tj. patrocinia, (lidová zbožnost, sousedství. Ale napiš hlavně, jak se ti tato poslední verze líbí.“ (29. června 1970) „(...) Jed' pozítří do Bonnu v různých záležitostech spolku. Také Bohemia Sacra. - Seibt Ti vzkazuje, že si klidně můžeš vzít litoměřického biskupa Waldsteina, pokud je důležitý a hlavně, pokud by se vyskytl některý z problémů nového biskupství (...). Zítra jdu k Bachmannovi odsouhlasit s ním můj příspěvek do Bohemia Sacra.“ (1. listopadu 1971) „(...) Budeme v novém roce chystat naši Bohemia Sacra a doufám, že ji dovedeme daleko - těším se na toto nové dílo, na novou práci a těším se, že budeš na mnoha místech této cesty přítom.“ (31. prosince 1971)

Toliko výpisy z korespondence, které zaslal P. Angelus.

Sám F. Seibt v úvodu BS na závěr píše: „Dr. Johanna von Herzogenberg měla mimořádnou zásluhu na vydání knihy. Bez její iniciativy, neúnavného elánu by nikdy nevznikla. Vedla první vyjednávání pro realizaci, a docílila chvályhodnou podporu spolkových zemí Severního Porýní-Vestfálska, Bavorska a Baden Württemberska, především však od Německé biskupské

konference, jejíž podpora byla rozhodující¹⁰⁰. Tím F. Seit také označil zdroje financování vydání díla BS.

J. Herzogenbergová byla akční a o tématu bezprostředně hovořila s několika vydavateli. Jeden z nich, Dr. Schütz, ji varoval, že nemá plánovat nic spekulativního pro rok 1973 – tisícileté výročí, tlumočil ji informaci o postoji F. Tomáška¹⁰¹ prostřednictvím biskupa Grabera¹⁰² v Řezně. F. Tomášek si přál jen „úvahy mezi Řeznem a Prahou“ hlavně nic ryze německého. Přesto J. Herzogenbergová zamýšlela vydat BS předběžně 1969 nebo 1970 k s jednotlivými příspěvky, studiemi, eseji, které by měly společné motto „Tisíc let jsou pro Něho jako jeden den“¹⁰³.

Prof. Stanislav Soudedík k okolnostem vydání díla uvedl:

„O okolnostech vydání sborníku Bohemia Sacra nevím mnoho. Prof. Seibt byl ve styku v prof. Kalistou, jenž věděl, že se zabývám českou barokní scholastikou a doporučil mě jako možného autora. F. Seibt se pak na mne skutečně (mám dojem, že prostřednictvím jejich vyslanectví) obrátil. Nakoncipoval jsem rychle stať na zadané téma. Kalistovi se velmi líbila a i F. Seibt mi záhy zaslal pochvalné vyjádření s tím, že stať přeloží a zveřejní. Pak dlouho nic a nakonec mi opět z vyslanectví přivezli již hotový sborník. Byla to má první publikace v zahraničí a to víte, že jsem z ní měl tehdy, jako každý začátečník, velkou radost. Před vydáním díla mne zaslal F. Seibt dopis autorům.“

Ivan Hlaváček při svém soukromém setkání s F. Seibtem v Praze byl tázán, co míní o zamýšleném vydání sborníku a prosbou o zapojení se do kolektivu autorů. Jeho návrh byl, aby ve sborníku byla pasáž na téma knihovnictví jako zdroj historické paměti. To F. Seibt uvítal a zařadil. Pak od F. Seibta obdržel několik dopisů. Z této korespondence, kterou si Ivan Hlaváček uložil, plyne, že v květnu 1970 vznikl předposlední návrh obsahu BS, který jako první člení dílo do čtyř bloků: I. Ecclesia temporalis – Církev ve své době, II. Ecclesia universalis - Velcí jedinci a velká hnutí, III. Ecclesia magistra – Církev a kultura a IV. Ecclesia – Církev jako symbol. Návrh je dále členěný na jednotlivé kapitoly s rozsahem počtu řádků, ale bez uvedení jmen autorů. Důvodem může být skutečnost, že stejný text obdržel P. Angelus do Ettalu a Ivan

¹⁰⁰ SEIBT, Ferdinnad. Geleitwort, BS, s. 8

¹⁰¹ Prof. ThDr. František Tomášek, titulární biskup butský a apoštolský administrátor pražský.

¹⁰² Rudolf Graber, byl německý teolog a biskup v Řezně.

¹⁰³ Srov: Příloha č. 5: Dopis J. Herzogenberg P. Angelusovi ze dne 21. 9. 1967.

Hlaváček do Prahy s průvodním dopisem ze dne 14. května 1970¹⁰⁴. Jména autorů měla v té době zůstat neveřejná.

Ani jeden ze žijících autorů není sto podat informaci o autorce „Irena Živsa“.

5. Obsah díla Bohemia Sacra

Jak již bylo uvedeno, BS je členěna do čtyř bloků: I. Ecclesia Temporalis, II. Ecclesia Universalis, III. Ecclesia Magistra a IV. Ecclesia.

5. 1. Ecclesia temporalis - Církev ve své době¹⁰⁵

Do prvního bloku Ecclesia Temporalis přispěla čtveřice autorů, tři historici působící na německých univerzitách a jeden Čech:

F. Seibt se ve svém příspěvku **Církev a společnost od počátků až do konce monarchie**¹⁰⁶ věnuje období od založení církevní organizace severně od Alp až po rok 1918. Konstatuje, že každá církevní provincie křesťanského světa (orbis christianum) má svůj vlastní profil. Ta česká byla silně ovlivněna událostmi přelomu 14. a 15. století. Husův proces před nejvyšším fórem západního křesťanství (na kostnickém koncilu) našel ohlas až v Anglii a Španělsku. Husitská revoluce pak vyvolala strach i naděje za hranicemi střední Evropy. Pozdější staletí bylo ve znamení událostí celoevropského významu: velkým snům učence Komenského se naslouchalo v celé Evropě, chaos třicetileté války v říši vznikl povstáním v Čechách, vliv protestantské mise až na americkém kontinentu, kult Jana Nepomuckého a zrod baroka v Čechách, ekumenické působení Valeriána Magni v Praze. Seibt se při líčení dějin pražského biskupství nejprve věnoval epoše mnišství.¹⁰⁷ Druhou epochu nazval proces konsolidace¹⁰⁸ v 10. století. Období 11. a 12. století líčí jako proces racionalizace a centralizace.¹⁰⁹ V té době se rozmohl laický pluralismus, do pastorační práce se zapojil světský klérus stojící mimo kláštery a tím začala nová epocha dějin církve. 14. století označuje Seibt za nejsvětější období českých dějin.¹¹⁰ 15. století je určeno husitskou revolucí a německou reformací, které vyvolaly protireformaci v celé Evropě. Následující období zahrnuje pod pojem absolutistická forma státu evropských

¹⁰⁴ Příloha č. 5: Dopis prof. Seibta z 14. 5. 1970 z Historického ústavu v Bochumi, adresovaný autorům.

¹⁰⁵ Die Kirche in ihrer Zeit.

¹⁰⁶ Die Kirche und Gesellschaft von den Anfängen bis zum Ende der Monarchie.

¹⁰⁷ Epoche der Mönche.

¹⁰⁸ Konsolidierungsprozess.

¹⁰⁹ Prozess der Rationalisierung und Zentralisierung.

¹¹⁰ Das glanzvollste Saeculum in der böhmischen Geschichte.

centrálních mocností,¹¹¹ 19. století pak označuje jako moderní tvář země¹¹² a období propojení „trůnu a oltáře“.¹¹³

Hans Lemberg nazval svůj příspěvek **Církev v našem století 1918–1973**.¹¹⁴ Vychází z poválečné atmosféry v ČSR, kdy šlo o odrakouštění a laicizaci s cílem odluky státu a církve. S tím souvisel vliv Masaryka v českém prostředí, který označil jako „Masarykismus a československá idea státní církve“. Postoj Masaryka ke státu a církvi se odvíjel od jeho díla „Česká otázka“, kterým se vyjádřil k postavení Čechů a Slováků v rámci Rakouska–Uherska. Vliv díla byl významný a po rozpadu monarchie rostla mezi obyvatelstvem sympatie k protestantským církvím a hradní skupina určovala „státní ideologii“. Na ni navazuje popis vzájemného vztahu politiky a katolické církve před a po roce 1918. Vychází od encykliky *Rerum novarum* (1891), která byla objevená, ale přesto spojená s velkou nedůvěrou, že by církev byla sto řešit palčivé sociální problémy. Další stať se týká napětí mezi národnostmi v ČSR v závislosti na tom, jak rostla váha nečeských národnostních skupin. Dotkl se pozice křesťanských politických stran v parlamentu a dalších historických událostí, např. že nedošlo k podpisu konkordátu mezi ČSR a Vatikánem, ale jen dokumentu „*Modus vivendi*“ (1928), dále vzniku Katolická akce (1927) coby platformě pro větší zapojení laiků v životě církve a oslav jubilea svatého Václava (1929) až po rezignaci arcibiskupa Kordače roku 1931. Mnichovská dohoda (1938) vedla ke zničení státní existence ČSR, ake vyústila ve sblížení národa a církve. V době okupace byla církev zatlačena do pozadí a stala se obětí osvobození. Závěrečné autorovy úvahy se týkají pronásledování církve státem pod dohledem komunistických stran v ČSR a SSSR.¹¹⁵

Heidrun Dolezel se se věnovala tématu **Organizace pražské arcidiecéze**.¹¹⁶ Zřízení biskupství a farností je pro ni plánovaným aktem slovanské politiky císaře Oty Velikého. Čechy byly sufragánním misionářským územím arcibiskupství v Řezně. Již Ota veliký chtěl založením biskupství v Praze zaplnit určitou mezeru. Tuto iniciativu naplnil až jeho syn Otta II. spolu s knížetem Boleslavem II. a papežem Benediktem VII. V další části uvádí okolnosti volby prvního pražského biskupa, saského benediktinského mnicha Dětmara. O zřízení arcibiskupství v Praze byly vícekrát uvažováno, ale naráženo to na odpor císaře a míšeňských metropolitů.

¹¹¹ Die absolutistische Staatsform der europäischen Zentralmächte.

¹¹² Das moderne Gesicht des Landes.

¹¹³ Srov: SEIBT, Ferdinand: Kirche und Gessellschaft von den Anfängen bis zum Ende der Monarchie, BS. s. 11–25.

¹¹⁴ Die Kirche in unserem Jahrhundert 1918–1973.

¹¹⁵ Srov: LEMBERG, Hans. Die Kirche in unserem Jahrhundert 1918-1973. BS. s. 26–32.

¹¹⁶ Die Organisation der Erdiözese Prag.

Až Karel IV. využil svého vlivu na papežském dvoře a papež Kliment VI. 30. dubna 1344 povýšil biskupství na sídlo metropolitě a Arnošt z Pardubic se stal prvním arcibiskupem. Další úsek se týká působení utrakvistů (husitů). Když arcibiskup Konrád z Vechty přestoupil do jejich tábora, mělo to dopad na vývoj v diecézi až do doby rekatolizace pod vládou krále Ferdinanda I. a příchodu jezuitů do Čech. Další významnou etapou bylo zavedení reformy císařem Josefem II. Třetím významným obdobím je doba po rozpadu monarchie roku 1918 a rezignace biskupů šlechtického původu. V Praze nastoupil na arcibiskupský stolec František Kordač. Za jeho působení vznikla Československá církev husitská (1920). Toto období je uzavřeno nástupem arcibiskupa Josefa Berana. Druhá část příspěvku se zaměřuje na vývoj řeholních společenství. První do Čech uvedený byl benediktinský řád, který se usídlil v klášteře v Břevnově (967). Následoval příchod žebavých řádů (františkánů, dominikánů, premonstrátů a cisterciáků) až po 19. století, kdy do Čech přišli redemptoristé.¹¹⁷

Rostislav Nový ve svém příspěvku **Majetek církve a jeho správa**¹¹⁸ konstatuje, že české země od počátku 9. století patřily do působnosti římsko–latinské církve. To ovlivňovalo způsob nabývání a správu církevního majetku. Podmínky určovalo římské pojetí práva. Pojem církevní statek měl svůj specifický charakter: tvořily ho důchody, farní a klášterní statky, nadace. Ve 12. století došlo k nabývání a správě majetku velkých klášterů a kapitul. Ve 13. století se prosazovalo patronátní právo a platby církevních desátků. Ve 14. století spravovala církev třetinu majetku země a došlo k reorganizaci země zřízením biskupství v Litomyšli, což mělo dopad na strukturu klášterů a farností. V předhusitské době nastala pro církev jistá ekonomická stabilita. Reformní hnutí a následné husitství vedlo k velkým ekonomickým ztrátám. Ve druhé polovině 15. století se uskutečnily snahy o restituci církevního majetku z doby před husitstvím, ale k obratu došlo až protireformací a rekatolizací země. Další etapou byly reformy za vlády Josefa II. Po jisté konsolidaci došlo k reformám až po vzniku republiky v roce 1918, které byly završeny nástupem komunistů k moci roku 1948, a krátce se věnuje i majetku nekatolických církví.¹¹⁹

¹¹⁷ Srov: DOLEZEL, Heidrun. Die Organisation der Erdiözese Prag. BS. s. 34–47.

¹¹⁸ Der Kirchenbesitz und seine Verwaltung.

¹¹⁹ Srov: NOVÝ, Rostislav. Der Kirchenbesitz und seine Verwaltung. BS. s. 48–60.

5. 2. Ecclesia universalis - české křesťanství¹²⁰

Tato kapitola BS je členěna na další tři seskupení, a to: náboženské reformy, politická hnutí a stát a církve. Jde o nejobsáhlejší oddíl BS. Pod náboženské reformy (s. 61-208) je zařazena shrnující stať odehrávající se na půdě řádů a jednotlivých klášterů. Mezi 10 – 18. stoletím (Franz Machilek) a samostatné příspěvky jsou věnovány české devotio moderna (Johana Girke-Schreiber). Pojaté na pozadí širších aspektů českého myšlenkového vývoje 14. století, dále navazuje stať Amedeo Molnára o husitismu a křesťanském reformním hnutí, koncipovaná jako vývoj opravných myšlenkových a filosofických proudů v Čechách od Milíče z Kroměříže přes Tábority a utrakvisty j jednotě bratrské až po vyústění k Majestátu. Katolickým pendantem k Molnárovi příspěvkem je stať Zdeňka Kalisty, týkající se zhruba téhož období. Časově navazující příspěvky o progresivním křesťanském myšlení i konání zahajuje Stephan Dolezel pojednání o raném vlivu jansenismu v Čechách. Navazuje stať Knuta Walfa o osvícenství na poli církve, kdy sleduje činnost učenců a snahy po reformě vzdělání a školství. Navazující příspěvek o vnitřním vývoji českého katolicismu ve dvacátém století od Alexandra Heidlera se na širším pozadí obrození všimá situace katolického kněžstva v zemi i v rámci rakouské církve a hlavních tendencí církevního vývoje za první republiky. Tomto úseku je věnován příspěvek Paula Sladeka OSA a je zaměřený na hnutí katolické obnovy mezi českými Němci na pozadí situace německé národní menšiny. V pododdíle na téma reformní hnutí našly svoje příspěvky o chiliasmu jako křesťanské utopii (Josef Schwarz), který se věnuje vzniku a počátku Tábora v jeho chiliastické fázi. Navazuje pojednání o vztahu stavovské politiky a náboženských poměrů na sklonku 15. a hlavně 16. století, jež vychází z paralely s německou reformací a ústí v Českou konfesi (Winfried Eberhard) Pojednání o náboženství a risorgementu napsal Eudgen Lemberg. Strukturální změny církve v Čechách po roce 1848 a boje o mocenské pozice hierarchie, které vyústili k postoji „Pryč od Říma“ sleduje Kurt Huber. Vztah církve k proletariátu zachycuje Karel Hrubý.¹²¹

¹²⁰ Das böhmische Christentum.

¹²¹ Srov: HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. Obzory literatury, Přehledy bádání, milénium pražského biskupství. Český časopis historický, ročník 89, číslo 3, s. 422

5. 2. 1. Náboženské reformy¹²²

První příspěvek je od **Franze Machilka** a nese název **Reformní řády a reforma řádů v českých zemích od 10. do 18. století**¹²³. Autor odkazuje na fakt, že usazení nejstarších řádů v Čechách je úzce spojeno se založením biskupství. Mimořádným počinem bylo založení ženského kláštera dcerou knížete Boleslava I. Mladou Marií. Mlada a její bratr Boleslav II. založili klášter na Pražském hradě a nechali vystavit kostel svatého Jiří kolem roku 970 a papež zvolil Mladu abatyší nového benediktinského ženského kláštera. O dvě desetiletí později založil pražský biskup Vojtěch po svém prvním pobytu v Římě spolu s Boleslavem II. roku 992 benediktinský klášter v Břevnově. Po gregoriánské reformě církve došlo k nárůstu počtu řeholí v Čechách. Mezi prvními reformními řády patřili premonstráti a cisterciáci a následovali augustiniáni. V 13. století přibylí žebravé řády minoritů a dominikánů. V období rekatolizace působili především Jezuité a nové řády významně ovlivnily i rozvoj pražského biskupství. Autor pak zmiňuje četné události v dějinách biskupství, které byly spjaté s působením řeholních společenství a významných členů jednotlivých řádů.¹²⁴

Na to navazuje **Johanna Girke Schreiberová** pojednáním o **Devotio Moderna**.¹²⁵ Podle mínění autorky 14. století lze označit jako dobu dospívání a zvratu, a to nejen v Čechách. Ve 14. století rychle rostlo nové sebevědomí člověka, které mu nabízelo osobní chápání odpovědnosti každého člověka před Bohem a světem. Na politické scéně došlo k vládě Lucemburků, a to v důsledku posílení vazby Čech na západ, především na Francii a Německo. Toto geopolitické směřování umocnila volba Karla IV. za římského císaře. Nástupu Lucemburků na český trůn předcházela postupně rostoucí kolonizace Čech ve 13. století, a to především měst. Nově zřízená univerzita se stala centrem vzdělanosti evropského významu, na níž postupně sílilo intenzivně nové chápání zbožnosti, které vyústilo v kritický pohled na tradiční vnímání zbožnosti. Tím se zrodil český reformní proud devotio moderna. Autorka uvádí důvody pro rozvoj devotio moderna v Čechách a šíření myšlenek z obdobného hnutí v Nizozemí. Devotio moderna podnítila v Čechách zájem o náboženské záležitosti a rostl počet překladů Bible do národních jazyků. Velkým odpůrcem Devotio moderna byl pražský arcibiskup Arnošt

¹²² Religiöse Reformen.

¹²³ Reformorden und Ordensreformen in den böhmischen Ländern vom 10. bis 18. Jahrhundert.

¹²⁴ Srov: MACHILEK, Franz: Reformorden und Ordensreformen in den böhmischen Ländern vom 10. bis 18. Jahrhundert. BS. s. 63–80.

¹²⁵ Devotio moderna (latinsky „nová zbožnost“) je název duchovního hnutí pozdního středověku, jehož původcem byl holandský učenec, kazatel a mystik Geert Groote (1340–1384), zakladatel sdružení Bratří společného života.

z Pardubic, a to z pozice kancléře pražské univerzity, hnutí mělo naopak velkou podporu u reformátorů, jako byli Jan Milíč z Kroměříže a Konrád Waldhauser.¹²⁶

Nebylo myslitelné, aby k období 15. století v Čechách nedostal prostor **Amedeo Molnár**, a to příspěvkem **Husitství jako reformní hnutí**,¹²⁷ v němž ukazuje, jak se husitství stalo v důsledku upálení Mistra Jana Husa vítěznou revolucí tvořenou spojením husitských bratrstev s církví, které se vzepřely papeži a koncilu. V Čechách se prosadil biblicky zaměřený reformismus. Husitství je z pohledu duchovního vývoje starší než Hus a má svůj původ u Johna Viklefa, reformní rozběh je spojen s působením Jana Milíče z Kroměříže, který v Praze založil vzdělávací institut, který nazval Nový Jeruzalém - šlo o kazatelské učiliště a zároveň centrum kajících žen (Milíč kázal česky a německy). Další etapou zahájila mučednická smrt Jan Husa v Kostnici. Tato událost uvedla do pohybu kritiku církve, především v Čechách a vyvolala vpád křižáků pod vedením císaře Zikmunda do Čech. Další významnou postavou reformního hnutí byl kazatel Jan Želivský, který se spojil s vojevůdcem Janem Žižkou a stali se vůdci odporu proti církvi a vojenské moci z ciziny. Molnár končí své pojednání popisem života Jednoty bratrské za vlády Jiřího z Poděbrad.¹²⁸

Obdobnou podobu má příspěvek **Zdeňka Kalisty**. Ten si zvolil téma **Katolická reforma od Hilaria až po Bílou horu**.¹²⁹ Kalista vychází z teze, že každá revoluce se nakonec rozdělí na dva směry. Na jedné straně vede k otřesu společnosti a na straně druhé je zdrojem pokroku. Tak tomu je i v případě husitské revoluce. Pro autora je významným momentem list, jímž Hilarius Litoměřický jako ortodoxní katolík důrazně promlouvá ke králi Jiřímu z Poděbrad (1462). Při svých studiích 1451-1454 Hilarius pobýval v Padově, kde přestoupil od utrakvismu ke katolictví. Ve svém spise uvádí klíčové argumenty, že biskupství v Praze historicky a duchovně bylo a je katolické. Vytýkal králi, že se trůnu ujal nelegitimním způsobem a nectí vlastnosti, kterými má být obdařen panovník. Cílem jeho počinu byl pokus přimět panovníka, aby se podřídil stanovisku papeže Pia II. k ujednání mezi basilejským koncilem a zástupci husitských Čech a Moravy (kompaktáta). Disputace vedená Hilariem a panovníkem sledovala církevní a laická veřejnost. Jiřímu z Poděbrad vytýká, že se odklonil od politiky Karla IV., který respektoval absolutní vládu papeže v křesťanském světě. Hilarius požadoval podřízení moci

¹²⁶ Srov: GIRKE-SCHREIBER, Johanna. Die böhmische Devotio moderna. BS. s. 81–91.

¹²⁷ Die Hussitismus als christliche Reformbewegung.

¹²⁸ Srov: MOLNÁR, Amedeo. Der Hussitismus als christliche Reformbewegung. BS. s. 92–109.

¹²⁹ Die katholische Reform von Hilarius bis zum Weissen Berg.

světské moci duchovní a znovu se odvolával na dědictví Karla IV. Situace se změnila za vlády Ferdinanda I., kdy utrakvisté odmítli sblížení s katolictvím. Příchodem jezuitů se posílila katolická ortodoxie, autor uvádí vzájemnou adaptabilitu státní a církevní správy na příkladu protireformace. Předmětem změny byl vzdělávací systém (vzdělávání), na němž byla založena protireformace a nová kultura baroka. Čechy opět patřily ideologicky a politicky ke křesťanskému západu. Autor uvádí četná jednání a dokumenty jako doklad toho, že konfesijní otázka byla trvalým tématem pro vyjednávání mezi církvemi (byť se odehrávala v Čechách, měla vždy dopad na církve a politiku v Evropě).¹³⁰

V Čechách zapustil v 17. století kořeny jansenismus, proto byl vyzván **Stephan Dolezel**, aby napsal příspěvek **Počáteční vlivy jansenismu v Čechách**.¹³¹ Po porážce habsburských protivníků na Bílé hoře (1620) usilovala Vídeň o ostrou reformaci v Čechách. Hlavní roli hráli jezuité, které krátce po jejich založení (1556) povolal Ferdinand I. do Čech. V září 1622 bylo jezuitům předáno Karolinum a tím vrchní dohled nad vzděláním v zemi. Laikům bylo zakázáno studium bible a tím i hlubší diskuze na Písmem. A v té době se zrodila ve starých řádech společná opozice proti arcibiskupovi, která odkazovala na reformní myšlenky jansenistického hnutí v Evropě. Jansenismus se stal v církvi antitezí proti biskupské autoritě a jezuitům, kteří představovali papežský centralismus. V Čechách měl jansenismus značný vliv. R. 1653 byla koncipována obžaloba anonymního vydavatele „Idea gubernationis ecclesiasticae, que modo est in regno Bohemia“, který byl odpůrcem arcibiskupa, kardinála Harracha a jezuitského řádu. Spis byl stížností na papeže Innocence X. a směřoval především proti doméně jezuitského řádu v oblasti filozofického a teologického působení. Malachias Fullon požádal Ferdinanda II. o souhlas se založením hyberského kláštera, ve kterém působili z Anglie vyhnaní františkáni, kteří před příchodem do Prahy pobývali v Lovani. V klášteře se přednášelo a diskutovalo o Jansenově učení. Kardinál Harrach podal stížnost na Fullona a docílili toho, že Ferdinand III. vydal výnos 4. ledna 1652, kterým zakázal výuku Jansenova učení s odvoláním na bulu Innocence X. Autor dokládá svůj výklad poznatky, získanými z disputací zúčastněných stran, které poněkud utichly vydáním Tolerančního patentu Josefa II. (1781).¹³²

¹³⁰ Srov: KALISTA, Zdeněk. Die katholische Reform von Hilarius bis zum Wiessen Berg. BS. s. 110–144.

¹³¹ Frühe Einflüsse des Jansenismus in Böhmen.

¹³² Srov: DOLEZEL, Stephan. Frühe Einflüsse des Jansenismus in Böhmen. BS. s. 145–153.

Navazující 18. století je obdobím osvícenství. Na toto téma sepsal **Knut Walf** příspěvek **Církevní osvícenství**.¹³³ Jde o období, které bývá označováno jako Josefinismus. Na církevní osvícenství mělo vliv propojení Čech se Saskem, především centrem vzdělanosti, kterým bylo Lipsko a braniborská univerzita v Halle (založena 1694). K tomu dodal význam přístup šlechtických rodin k francouzské literatuře. Právě francouzské osvícenství je považováno za plné ateistických tezí a habsburská monarchie je považovala za podezřelou. Naproti tomu dvůr pruského krále Fridricha II. vysoce cenil francouzské osvícenství, snad díky tomu byla vůči němu ve Vídni averze. Přesto byly uprostřed 18. století v Čechách známé ideje západoevropského osvícenství. Historici v socialistickém Československu oceňovali osvícenství jako ideologii podmíněnou společensko-ekonomickými podmínkami, které doprovázel rozvoj kapitalistické hospodářství v českých zemích. Osvícenství dopomohlo ke kulturnímu, hospodářskému a průmyslovému rozvoji v Čechách. V českých zemích našlo osvícenství vhodné podmínky. Valerián Magni se pokusil vyjít ze zajatých kolejí a tím opustil kontroverzní teologii reprezentovanou především jezuitou. Vydal spis „Apologia contrainposturas Jesuitarum“ (1661), za který byl ve Vídni uvězněn. Významným zdrojem osvícenství byla „Acta Eruditorum“, učený časopis vydávaný v Lipsku. Z textů je cítit duch raného osvícenství, především myšlenek Gottfrieda Wilhelma Leibnize (1646-1716). Obdobně významný vliv na čtenáře v Čechách měl Christian von Wolff (1679-1754) z univerzity v Halle. K šíření Wolffova učení pomohl jezuita, astronom Josef Stepling (1716-1778). V Čechách našel svoje působiště Joseph Freiherr von Petrasch (1714-1772), jehož cílem bylo katolické osvícenství. Katolické osvícenství v Čechách a jeho plody popsal Karl Heinrich Seibt (1735-1806) a dovedl význam německého jazyka pro katolické osvícenství, zejména ve vztahu k sousednímu Sasku. Založil časopis „Gelehrte Nachrichten“¹³⁴ v té době začal své dílo buditel Josef Dobrovský, který nově přeložil bibli do češtiny. Důsledkem doby byly reformy Marie Terezie a Josefa II., kdy jezuité ztratili monopol na ovládání vzdělávacího systému a na vedení teologické fakulty pražské univerzity. V 70. letech duch osvícenství pronikl na univerzitu v Praze, kde se stal, jak tvrdí autor, symbolem odporu nejen proti nadvládě církve, ale i monarchii.¹³⁵

Další příspěvek je retrospektivou působnosti a postavení církve v Čechách ve 20. století od **Alexandera Heidlera** pod názvem **Vnitřní vývoj českého katolicismu v posledních sto**

¹³³ Kirchl. Aufklärung.

¹³⁴ Učené zprávy.

¹³⁵ Srov: WALF, Knut. Kirchl. Aufklärung. BS. s. 154–161.

letech.¹³⁶ V mnoha evropských zemích od třicetileté války platilo okřídlené „Cuius regio eius religio“. Toleranční patent Josefa II. (1781) vedl k vytvoření malých evangelických společenství a nepřinesl skutečnou náboženskou svobodu, protože bylo stále nepohodlné a nevýhodné oddělit se od katolické víry. Dvě povolené protestantské církve „augsburská“ a „helvetská“ neodpovídaly tradici husitství. Katolické osvícenství mělo své nositele: Josefa Dobrovského (1753-1829) a českého Němce Bernharda Bolzana (1781-1848). Jejich kritický a racionální postoj dal katolické církvi novou tvář. Další skupinou byli novináři, především Karel Havlíček Borovský (1821-1856). Mluvčími nových postojů byli kněží Vojtěch Šanda (1873-1953), profesor teologie, Xaver Dvořák (1858-1939), básník; Jindřich Šimon Baar (1869- 1925), básník, spisovatel a představitel realismu, tzv. venkovské prózy a Katolické moderny. Otázkou národní cti se stalo užívání českého jazyka, kterou využili politici jako například František Palacký (1798-1876) a Tomáš G. Masaryk (1850-1937). Autor zcela záměrně zmiňuje oslavy 900 let od založení pražského biskupství 1873. Při formování nového státu to byla především otázka církevní hierarchie, která až na výjimky byla z řad šlechty (hovořící německy) a státem sledovaná účast na liturgii. Rok 1918 rozdělil klérus a rozpory pod heslem „Pryč od Říma“. Nastala krize katolické církve, zejména v letech 1919 až 1920, která vyústila v založení Církve Československé (1920). Protikatolická agitace a otázky sociální podnítily založení Československé strany lidové pod vedením Mons. Jana Šrámka (1870-1956). Tím, že ve vedení strany byli kněží, šlo o konfesní politickou stranu a takto byla veřejností vnímána. Autor zmiňuje také milénium svatého Václava v roce 1929 a emancipaci církevní hierarchie v době první republiky.¹³⁷

Období první republiky bylo dobou formování nových vztahů mezi Čechy a Němci a k tomuto tématu napsal **Paulus Sládek, OSA** příspěvek **Církevní hnutí za obnovu u Němců v první republice.**¹³⁸ V novém státě po pádu habsburské monarchie žili tři miliony německých katolíků v Čechách, jejichž podmínky se v novém státě změnily. Chybělo politické vedení s výhledem do budoucna pro Sudety. Ze strany Němců byl v zájem o přátelské soužití obou národností za předpokladu, že bude zajištěna rovnoprávná samospráva. Němečtí katolíci založili Německou křesťansko-sociální lidovou stranu, jejichž prostřednictvím chtěli řešit situaci v Sudetech. Pro

¹³⁶ Die innere Entwicklung des tschechischen Katholizismus in den letzten hundert Jahren.

¹³⁷ Srov: SVOBODA, Václav. Die innere Entwicklung des tschechischen Katholizismus in den letzten hundert Jahren. BS. s. 162–174.

¹³⁸ Die kirchliche Erneuerungsbewegung bei den Deutschen in der Ersten Republik.

křesťany v Sudetech platilo Masarykovo: Zúčtovali jsme s Vídní, zúčtujeme i s Římem. Reakcí sudetských katolíků bylo zakládání katolických spolků a sdružení. Sudetské křesťanské instituce i jednotlivci aktivně protestovaly proti všem diskriminačním aktům státu proti katolické církvi a aktivně vyvíjeli charitativní činnost především ve zdravotnictví. V Sudetech vznikly také křesťanské odbory v průmyslových oblastech, jejichž programem bylo vzdělávání a sociální podpora v hmotné nouzi. Sudetští Němci pečovali o poutní místa, podporovali lidovou zbožnost a poutě. Důsledkem bylo, že křesťané v Sudetech byli jako členové spolků a sdružení začleněni do struktury politiky národního socialismu nacistického Německa. Byl to politický tlak pod heslem jednoty „Volk und Glaube“ (národ a víra). Jednotlivci neměli na vybranou a nemálo z nich zaplatila za svou věrnost víře a odporem zlu nemalou cenu.¹³⁹

5. 2. 2. Politická hnutí

Josef Macek se věnoval dalšímu hnutí 15. století v článku **Chiliasmus jako křesťanská utopie**.¹⁴⁰ Autor se věnuje době po smrti Mistra Jana Husa a vzniku radikálních reformních skupin v letech 1415–1419, které toužily po úplné proměně společnosti. Pro ně byl Kristus a Bible základem všech úvah, jak vytvořit novou církev a společnost. Vzorem jim byli Hus a Vikleř, čerpali z Bible, zejména z knihy Zjevení apoštola Jana. Lid se vracel k době, kdy žil Ježíš. Konaly se poutě, které byly spojeny s kázáními a přijímáním pod obojí. Chiliasté vedli asketický život a konali pokání. Kazatelé byli podmaniví, neboť kázali s pevnou vírou srozumitelným jazykem a tím získávali početné přívržence. Jako upřímní křesťané odmítali násilí a otevřený boj (k boji docházelo jen v případě, že byly komunity napadeny a musely se bránit). Náboženské skupiny žily v komunitách na základě rovnosti všech a se společným majetkem zpočátku na venkově a postupně se snažily získat pro svoje myšlenky i městské obyvatelstvo. Nejznámější skupinou byli táborité, kteří docílili převratu v chápání pojmu církve, boje a války. Odpor k táboritům začal již 1420 disputacemi na akademické půdě a odporem vojevůdce Jana Žižky z Trocnova (1360–1424). Ten chápal boj a s tím spojené násilí v husitské otázce za legitimní.¹⁴¹

¹³⁹ Srov: SLADEK, Paulus. Die kirchliche Erneuerungsbewegung bei den Deutschen in der Ersten Republik. BS. s. 175 -208.

¹⁴⁰ Chiliasmus als christliche Utopie.

¹⁴¹ Srov: SCHWARZ, Josef. Chiliasmus als christliche Utopie. BS. s. 209–221.

Další osobností, která ovlivnila vývoj na území pražského biskupství, byl Martin Luther. O tom píše **Winfried Eberhard** v textu **Stavovská politika a konfese**.¹⁴² Příspěvek se týká období 1420 až 1620, otázky starého a nového utrakvismu a vystoupení Martina Luthera, boje mezi utrakvisty a jak byl sledován ze strany katolické. Uvádí, že mezi husity byly tři křídla (levé, střední a pravé). Ta trvala od husitské revoluce až po Luthera. Levé mělo specifický vliv na stavovskou dynamiku v habsburském 16. století. Levý utrakvismus byl vyhraněný proti Římu a usiloval o sjednocení s Jednotou bratrskou. Postoj proti Římu a příklon k českobratrské–táborské liturgii byly zdrojem konfliktů se stavy a odporu katolické církve. To vedlo k setkání Českých bratří s Lutherem na lipských disputacích (27. června až 16. července 1519). Luther udržoval kontakty s českými zástupci levých utrakvistů pražským magistrem Rožďalovským a týnským farářem Janem Poduškou. Lutherovi imponoval odpor vůči Římu a papežství, viděl v tom inspiraci pro reformní hnutí v Německu. Utrakvistická křídla byla zdrojem vzniku politických uskupení a tím pnutí mezi českými stavy. Období 16. století byla počátkem vývoje německé reformace. Druhá epocha se týká vlády Ferdinanda I. a Maxmiliána II., pak došlo k vydání Confessio Bohemica. Na ně navázal Rudolfův Majestát, který lze považovat za nová kompaktáta (1434).¹⁴³ K Eberhardovu příspěvku je třeba dodat, že autor doslova cituje text Roberta Kalivody, který v době vydání BS nesměl publikovat.¹⁴⁴

Další hnutí v českých zemích bylo označeno jako risorgimento. O něm píše **Eugen Lemberg** v textu **Náboženství a risorgimento**.¹⁴⁵ Pojem risorgimento pochází z italské historie a označuje sjednocení a nové formování italského národa, směřující k občanské společnosti. Počátek se datuje do druhé poloviny 18. a především do druhé poloviny 19. století až do dvacátého. V Čechách původně šlo o zavržení katolické církve (a náboženství jako takového), neboť byly vnímány jako překážka rozvoji a svobodě. Náboženství měly nahradit Ideologie – nacionalismus, socialismus, komunismus, nová učení jako marxismus-leninismus, maoismus, to vyvolává otázku vztahu mezi náboženstvím a národním obrozením. V Čechách obrození nebylo důsledkem žádného plánovitého utlačování a germanizace, jeho motivací bylo národní

¹⁴² Ständepolitik und Konfession.

¹⁴³ Srov: EBERHARD, Winfried. Ständepolitik und Konfession. BS. s. 222–235.

¹⁴⁴ KALIVODA, Robert. s. 230–232.

¹⁴⁵ Religion und Risorgimento.

vzkříšení (probuzení) a obrození. V procesu obrození působili buditelé umělci, rodilo se jazykové sebevědomí.¹⁴⁶

Pro české země byl významný rok 1848, proto **Augustin Kurt Huber** nazval svůj příspěvek **Národ a církev 1848–1918**.¹⁴⁷ Prusko-slezský německý katolicismus se 1844 stavěl proti Římu (rok 1848 podle Palackého ovlivnila antikatolická reformace). Církev projevila roku 1848 snahu o zavedení národního jazyka do liturgie, o jazykově oddělené diecéze a český požadavek zůstal jen pouhým přáním. Pastýřský list vídeňské biskupské konference k Velikonocům 1849 se odvolával na slova apoštola Pavla, že křesťanství nejsou národy, ale jeden Boží lid. Odpovědí Vídně a Říma bylo jmenování členů významných šlechtických rodů na biskupské stolce, např. do Prahy kardinála Bedřicha Schwarzenberga (1809–1885), který spolu s hrabětem Lvem Thunem (1811–1888)¹⁴⁸ patřil k zastáncům zemského patriotismu. Byl proti rozdělení univerzity v Praze (1882) a tím i teologické fakulty s odůvodněním, že církev není od toho, aby lidi dělila, naopak kněží mají být vychováni ke svornosti. Biskupské stolce v Čechách obsazovali členové vysoké šlechty, výjimkou bylo jmenování Jana Valeriána Jirsíka (1798–1883)¹⁴⁹ do Českých Budějovic, jenž byl považován za českého vlastence. Boj o pozice v církvi začal, neboť episkopát a vláda ve Vídni si přály od kléru antinacionální postoje. Avšak postupně se do hierarchie prosazovali zástupci jednotlivých národů monarchie. V semináři početní studenti z Čech požadovali právo na užívání mateřského jazyka, v Čechách vznikly dvě lidové církve (česká a německá), které požadovaly duchovní správu v mateřském jazyce. Národní poutní místo Velehrad na Moravě se stal katolickou „akcí“ z podnětu arcibiskupa Antonína Cyrila Stojana (1851–1923), následovala snaha o spojení národa, kultury a náboženství v tzv. katolické moderně. Tzv. Opitziáni vyprovokovali hnutí „Pryč od Říma“, to však získalo větší ohlas ve vnitrozemí Čech. Po rozpadu monarchie byl český katolicismus bez biskupského vedení.¹⁵⁰

19. století nastolilo otázku sociálního postavení dělnictva a **Karel Hrubý** nastínil situaci v textu **Církev a dělník**.¹⁵¹ Církev měnila radikálně svoje postoje k dělnické otázce. V době monarchie

¹⁴⁶ Srov: LEMBERG, Eugen. Religion und Risorimento. BS. s. 236–245.

¹⁴⁷ Nation und Kirche 1848-1918.

¹⁴⁸ Lev Thun-Hohenstein byl český šlechtic a rakouský politik. S jeho osobou byly spojovány naděje české politické reprezentace v roce 1848 v době, kdy byl jmenován prezidentem gubernia (zemské vlády v Čechách).

¹⁴⁹ Jan Valerián Jirsík byl český katolický duchovní, spisovatel, vlastenec a národní buditel.

¹⁵⁰ Srov: HUBER, Kurt, Augustinus. Nation und Kirche 1848–1918. BS, s. 246–257.

¹⁵¹ Kirche und Arbeiter.

se identifikovala se státní mocí, ale ve 20. století se stala klíčovým tématem církve sociální otázka. Vliv na změnu postoje měla též revoluce v Rusku 1917, šlo o přebudování sociálního systému a nastavení nových sociálních norem přechodu od manufaktur k průmyslové výrobě, k zajištění potravin po důstojný života dělníka. Církev se zajímala o neuspokojivou pozici dělnictva v oblasti sociálně charitativní. Sice někteří teologové a myslitele církve se v té době již zabývali otázkou proletariátu, ale šlo o pouhou teorii. Změna nastala, když se sociální otázce začali věnovat novináři jako například exkomunikovaný kněz Augustin Smetana, který organizoval masové demonstrace proti postoji oficiální církve, jeho vzorem byli Hus, Želivský, Chelčický, Komenský. Národnostně orientované dělnické hnutí bylo vyprovokované marxistickým socialismem. Byla vydávaná periodika „Dělník“ a „Dělnické noviny“ a kaplan Ambrosius Opitz vydával Nordböhmisches Volksblatt. Tisk publikoval stanoviska křesťanských odborářů a zaznamenával rostoucí vliv socialistů i v jiných zemích Evropy (Německo, Anglie ad.). Křesťané se odvolávali na encykliku Lva XIII. Rerum novarum (1891) jako reakci na Komunistický manifest (1848) – učení Karla Marxe (1818–1883) a jeho žáků. Snahy o změnu poměrů vedly k založení křesťanských politických stran, v Čechách to byla strana lidová. Během okupace rosta autorita církve po válce došlo ke změně, kdy veškerou moc převzala KSČ.¹⁵²

5. 2. 3. Církev s stát

Tato kapitola BS je věnována sledování tisíciletého vztahu církve a státu v sedmi časově navazujících příspěvcích (s. 269–354). Zahajuje je rozsáhlá stať Karla Bosla, jež svými zobecněními, přihlédnutím ke starším kořenům i středověkým analogiím a svými výhledy do budoucna značně přesahuje vymezené téma vztahu knížete, krále a biskupa v 10. století. V souvislostech zápasu biskupa Ondřeje a krále Přemysla I. má své věcné i časové těžiště stať Petera Hilsche o boji libertas ecclesiae v pražském biskupství. Následují příspěvky Zdeňky Hledíkové a Fredericka G. Heymann, které jsou věnovány rozličným projevům vztahu církve a panovnické moci v lucemburské době a za Jiřího z Poděbrad. Helmut Wietetschek se soustředí na klíčová období vyhranění nebo změn ve vzájemných vztazích duchovní a světské moci v Čechách v rozmezí 1745–1850. Pojednání Církev a první republika od Helmuta Slapničky se soustřeďuje na vývoj politických programů, zákonodárství a správních zásahů ve vztahu k církvi včetně teritoriálních úprav, uznání nových církví, poměrů Němců a Slováků

¹⁵² Srov: HRUBÝ Karel. Kirche und Arbeiter. BS. s. 258–268.

k otázce rozluky státu a církve a vzájemnému vztahu politických stran. Prvorepublikové kořeny zeslabeného postavení katolické církve rekapituluje Bohumil Černý.¹⁵³

Karl Bosl se v příspěvku **Kníže, král a biskup v 10. století**¹⁵⁴ věnuje zřízení pražského biskupství, zrození křesťanských Čech, které je spojeno s Velkomoravskou říší a vlivem knížete Rostislava a postavou knížete Václava. Autor popisuje rozhodující bitvu civilizace (christianizace) země: Čechy náležely k centru Panonie, příchod věrozvěstů Cyrila a Metoděje roku 869, konflikt mezi Wichingem a Metodějem, papežské pověření pro Metoděje, smrt Metoděje, vyhnání žáků Cyrila a Metoděje, nástup synů Svatopluka, Mojmíra II. a Svatopluka II., prosbu u papeže Jana IX. o autonomii pro Čechy zřízením biskupství, život svatého Václava, smrt svaté Ludmily, vládu Boleslava II., zřízení biskupství z Bavorska, vztah církve – král, kníže, šlechtic, doplněno o postavení biskupa. Přímluva dcery knížete Boleslava II. Mlady v Římě. Saské zájmy při zřízení pražského biskupství, založení kláštera na Pražském Hradě, počátek stavby kostela svatého Víta, založení kapituly na Vyšehradě. Výchova kněží v té době byla v západním duchu, Vojtěch po návratu z Magdeburgu byl jmenován členem kapituly při svatém Vítu. Volba za biskupa a jeho život.¹⁵⁵

Obdobně **Peter Hilsch** v příspěvku **Boj za svobodu Libertas ecclesiae v pražském biskupství**.¹⁵⁶ Výklad se odvíjí od sporu biskupa Ondřeje (2115–1223) s Přemyslem Otakarem I. (1198–1230), jehož předmětem byla svoboda církve. Přemyslovský kníže, právě tak čeští šlechtici byli vlastníky církevních institucí na svých pozemcích, z toho odvozovali právo na dosazování kněží, pro Přemyslovce platilo, že pražská církev byla vlastnictvím knížete a biskup byl knížecí kaplan. Došlo k nárůstu kněží a biskup olomoucký Jindřich Zdík a pražský Daniel I. bojovali za politickou a ekonomickou nezávislost na státní moci. Autor popisuje střety do smrti Přemysla Otakara II. (1278).¹⁵⁷

Novou epochu přibližuje **Zdeňka Hledíková** ve studii **Církev a král v době vlády Lucemburků**.¹⁵⁸ V té době byl pražským biskupem Jan IV. z Dražic (1260–1343), který byl v letech 1301 až 1343 předposledním pražským biskupem, jeho nástupce Arnošt z Pardubic se

¹⁵³ Srov: HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. Obzory literatury, Přehledy bádání, milénium pražského biskupství. Český časopis historický, ročník 89, číslo 3, s. 422–423.

¹⁵⁴ Herzog, König und Bischof im 10. Jahrhundert.

¹⁵⁵ Srov: BOSL, Karl. Herzog, König und Bischof im 10. Jahrhundert. BS. s. 2269–294.

¹⁵⁶ Der Kampf um die Libertas ecclesiae in Bistum Prag.

¹⁵⁷ Srov: HILSCH Peter. Der Kampf um die Libertas ecclesiae in Bistum Prag. BS. s. 295–306.

¹⁵⁸ Kirche und König zur Zeit der Luxemburger.

stal prvním arcibiskupem po převzetí vlády Karlem IV. Teprve v letech 1343 až 1344 bylo možné naplnit přání na zřízení arcibiskupství v Praze, což mělo podporu papeže Klimenta VI. Rozhodující byl osobní vztah mezi Karlem IV. a Klimentem VI. Další epochou byl období papežského schizmatu za vlády Václava IV. Za pontifikátu papeže Urbana VI. po koncilu v Pise právo volby biskupa získala dómská kapitula. Následovala období Jana Očka z Vlašimi (1364–1378) a Jana z Jenštejna (1378–1396). Po rezignaci Jana z Jenštejna se arcibiskupem stal Wolfram ze Škvorce (1396–1402).¹⁵⁹

Vládu Jiřího z Poděbrad připomíná **Frederick G. Heymann** v pojednání **Církev a kacířský král**.¹⁶⁰ Jde o období od 14. do 15. století, kdy byl českým králem Jiří z Poděbrad, považovaný za panovníka kacířů. 15. století je obdobím husitské revoluce, bojů císaře Zikmunda proti Čechům a obdobím reformního hnutí. Čtyři pražské artikuly (1419) řešily otázku přijímání pod obojí, pražské články byly politickým a věroučným programem, jenž si dal za cíl nápravu církve a křesťanské společnosti. Konečné slovo v jednání měla pražská univerzita, resp. její teologická fakulta. Stalo se tak na začátku července roku 1420 v Praze, a to v době jejího obležení vojsky krále Zikmunda, kdy umírnění husité spolupracovali s radikály Jana Želivského při obraně města. Přijímání pod obojí rozdělilo nejen církev, ale i celou společnost. Dalším střetem byla kompaktáta. Nejdříve se papež Kalixt III. snažil o dohodu s Jiřím Poděbradským po jeho korunovaci českým králem (1458), s rostoucí mocí Jiřího z Poděbrad narůstalo napětí mezi ním a Římem. K narovnání vztahu mohlo posloužit přijetí kompaktát, ale Pius II. bulou Exerabilis z 18. ledna 1460 se postavil proti utrakvistům. Další jednání mezi Jiřím z Poděbrad a papežem vedly k nezdaru. Přesto se Jiří z Poděbrad pokusil o sjednocení Evropy proti Turkům. Jiřímu nehrozilo tolik nebezpečí ze strany císaře Fridricha III. jako od Matyáše Korvína z Uher. Roku 1468 začalo tažení proti uherskému králi, avšak Jiří zemřel již roku 1471 a vypukl boj o český trůn mezi jeho nástupcem Vladislavem Jagelonským a uherským králem Matyášem.¹⁶¹

Helmut Witetschek se věnoval tématu **Absolutismus a josefinismus**,¹⁶² který je věnován prosazení idejí josefinismu, ale i době po Josefu II., tedy josefinismu let 1792–1835 za vlády

¹⁵⁹ Srov: HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. Kirche und König zur Zeit der Luxemburger. BS. s. 307–314.

¹⁶⁰ Kirche und „Ketzerkönig“.

¹⁶¹ Srov: HEYMANN, G, Frederic. Kirche und Ketzerkönig. BS, s. 315–322.

¹⁶² Absolutismus und Josefinismus.

Ferdinanda V. (1835–1848) a vládě knížete Metternicha (1773–1859, téměř 39 let) a pozdnímu Josefinismu 1835–1850.¹⁶³

Helmut Slapnicka se zabývá otázkou **Církve v První republice**.¹⁶⁴ Předmětem jeho studie je situace po roce 1918 - morální role katolické církve, rezignace biskupů, boj o ústavu ČSR, zabezpečení církve a vztah k menšinám - Slováků, Maďarům a sudetským Němcům. Nejdůležitější programové body nového státu ve vztahu k církvi vidí v boji o ústavu (1920), v uznání nové církve, ve vztahu k Němcům a Slovákům, v obnovení plánů na konfesní rozdělení republiky (1925). v Husově otázce, ve velkorysosti při placení duchovních (1926), ve vztahu církve a politických stran. Předmětem jeho zájmu je i Modus vivendi katolické církve, nové heslo „svobodná církev ve svobodném státě“ a založení církve československé.¹⁶⁵

Bohumil Černý navázal výkladem o pozdější době **Církev v Protektorátu 1939–1945**.¹⁶⁶ Na působnost církve měla vliv okupace, katolická církev na základě zkušenosti z první republiky převzala vůdčí roli odporu proti protektorátnímu režimu, protože měla zkušenost z opozice v dobách předválečných. Autor připomíná události v církevním prostředí po roce 1918 s protikatolickým hnutím, dále spor Hradu s církví a vztah obou prezidentů ke katolictví. Dále připomíná pražskou katedrálu a její roli v době útlaku, kdy se stala centrem duchovní naděje, opozici v Sudetech a vůdčí osobnosti politické opozice z řad šlechty, kteří byli katolického vyznání, úlohu kardinála Kašpara, Mons. Šrámka a prezidenta Beneše v době odboje. Líčí i situace za protektorů Neuratha a Heydricha - pronásledování kněží a řeholníků a omezování jejich působení.¹⁶⁷

5. 3. Ecclesia Magistra - Církev a kultura

Tento blok BS je rozčleněn do tří částí a to: jazyk a kniha, věda a zbožnost a umění. Jeho obsahem je vztah církve a různých oblastí kultury (s. 355–508). Latinskou literaturu sleduje Josef Bujnoch v souvislosti s liturgickou tvorbou a ranými centry a doklady vzdělanosti v Čechách od 9. století. Stať o češtině a křesťanství (Walter Schamschula) je pojata odchylně,

¹⁶³ Srov: WITETSCHEK, Helmu. Absolutismus und Josephismus. BS. s. 323–332.

¹⁶⁴ Die Kirchen in der Ersten Republik.

¹⁶⁵ Srov: SLAPNICKA, Helmut. Die Kirchen in der Ersten Republik. BS. s. 333–344.

¹⁶⁶ Die Kirche im Protektorat 1939 - 1945.

¹⁶⁷ Srov: ČERNÝ Bohumil. Die Kirche im Protektorat 1939 - 1945. BS. s. 345–354.

jak do češtiny pronikaly výrazy a obraty podmíněné křesťanskými reáliemi. Průřez německy psanou literaturou v Čechách (Irene Živsa) ji sleduje z hlediska křesťanství a sekularizace a má své těžiště v rozboru díla českých německy píšících spisovatelů a básníků. Část uzavírá přehled o církevních, zvláště klášterních knihovnách u nás do 17. století (Ivan Hlaváček).¹⁶⁸

5. 3. 1. Jazyk a kniha¹⁶⁹

Tato část BS zahrnuje oblasti jazykové a knižní kultury. Jde o pojednání, jakým písemnými prameny byly zachycovány rozhodující události v životě pražské diecéze a českých zemí a jak byly zpracovávány a uchovávány do dnešní doby.

Nejstarší vývojové stadium češtiny jako samostatného jazyka začalo v 10. století a dnes je jazykovědcům známa pouze její rekonstruovaná podoba. Z tohoto období neexistují písemné doklady. Funkci spisovného jazyka tehdy zastávala latina a v menší míře také staroslověnština. Z období od poloviny 12. století do konce 13. století pocházejí první české písemné památky. V židovských spisech se dochovaly rovněž hebrejským písmem psané glosy v češtině. Nejstarší známé české věty byly připsány k zakládací listině litoměřické kapituly na počátku 13. století. Období 15. století od počátku kazatelské činnosti Jana Husa do doby nástupu českého humanismu se označuje jako čeština doby husitské. V době české reformace se dostává do popředí liturgická tematika, na jedné straně je kladen důraz na kázání v lidovém jazyce a na druhé straně je soustředěna mimořádná pozornost na svátost večeře Páně pod obojí způsobou. K tomu přistupuje rozvíjení lidového zpěvu. Společné motto přispěvatelů tohoto oddílu BS je teze, že církev je neustále v situaci, kdy musí hledat jazyk, který je srozumitelný a zároveň věrný a přesný.

Josef Bujnoch v příspěvku **Církev a latinská literatura ve středověku**¹⁷⁰ píše, že doba, kdy dominovala latina, je obdivuhodnou kapitolou evropských dějin po rozpadu západořímské říše. Také v Čechách v 9. a 10. století se užívala latina, jako řeč křesťanské literatury a s křesťanstvím spojené kultury. Stala se řečí univerzitní akademické obce v Evropě a mezinárodních vztahů nejen mezi evropskými státy. Nejstarší dochované texty byly psány

¹⁶⁸ Srov: HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Obzory literatury, Přehledy bádání, milénium pražského biskupství. Český časopis historický*, ročník 89, číslo 3, s. 423.

¹⁶⁹ *Sprache und Buch*.

¹⁷⁰ *Kirche und lateinische, Literatur im Mittelater*.

tzv. primitivním pravopisem, který používal písmena latinské abecedy bez jakékoliv úpravy i pro zápis hlásek, které byly latině cizí. Počátky užívání latiny na Moravě se datují kolem roku 820, již byly psány liturgické texty: viz ol'tar – altare; pogan – paganus; m'ša – missa; komukati – communicare; kostel - castelum. Biskup v Řezně, kterému byly Čechy podřízené, usiloval o užívání latiny v církevní praxi za účelem sjednocení v rámci arcidiecéze. Rukopisy z břevnovského kláštera přišly z Bavorska a byly latinské, i výuka v klášteře probíhala v latině (autor uvádí rukopisy benediktinů, které se dochovaly).

Další centrum latinské vzdělanosti byl benediktinský klášter v Kladrubech a později premonstrátské kláštery v Praze a v Teplé. Obdobně tomu bylo v Olomouci po zřízení biskupství a kapituly. Dále se uvádí vysoká úroveň latiny Jana IV. z Dražic, arcibiskupa Arnošta z Pardubic a Jana Očka z Vlašimi. Pokud jde o knihovny, na počátku to byla knihovna abatýše Kunhuty, dcery Přemysla Otakara II., v pražském klášteře sv. Jiří. V polovině 14. století byla založena knihovna dómské kapituly u sv. Víta. Šlo především o liturgické texty k různým příležitostem (mariánské, církevní svátky). Texty jsou cenné nejen teologicky, ale též literárně. Zářivým středem byla doba Karla IV. a kruhu jeho nejbližších mimořádně vzdělaných přátel a spolupracovníků na panovnickém dvoře. V době 14. století je třeba ocenit dobrou znalost latiny u mistra Jana Husa a Jeronýma Pražského. I utrakvisté užívali ve vzájemné komunikaci latinu, v popředí stále byla pražská univerzita, na které se vyučovalo latinsky.¹⁷¹

Druhý příspěvek se nazývá **Čeština a křesťanství**,¹⁷² v němž **Walter Schamschula** uvádí, jak řečové elementy pronikaly prostřednictvím šíření křesťanství do češtiny. Pronikání do češtiny lze členit na tři oblasti: lexikální, morfologickou a frázově idiomatičtější. Prvním vlivem křesťanství na češtinu jsou slova přejatá z řečtiny a latiny. Staroslovanská slova zavedením křesťanství dostala nový význam, například běs - böser Geist, Demon; blud - Verirrung; bůh - Gott; čert - Teufel; div - Wunder; duch - Geist; hřích, hříšný - Sünde, sündig, sündigen; modlitba – Gebet, betten; nebe, nebeský - Himmel himmlisch; svatý - heilig. Na příkladech běs, bůh, hřích a svatý lze doložit, jak křesťanství dalo těmto slovům nový význam. Běs je původně der böse Dämon, jehož síly působí v přírodě. Křesťanství přeneslo tento pojem na pohanská božstva, která identifikovala s čertem. Běs souběžně vystupoval jako opak k „bog“ (bůh). Protiklad mezi křesťanským bohem a pohanským božstvem se stalo dualismem mezi dobrem

¹⁷¹ Srov: BUJNOCH Josef. Kirche und lateinische, Literatur im Mittelalter. BS. s. 357–370.

¹⁷² Die tschechische Sprache und das Christentum.

a zlem, to se přeneslo na boha a čerta. Bog je slovanské slovo, jehož původní význam je „přidělovatel dobra“ ze slova bhágas ve staroindičtině: „darující pán“. Obdobně autor dokládá další příklad slova „svatopluk“. Druhou skupinou jsou slova „církevně slovanská“ přijatá z latiny s přidáním „š“ či „ž“ jako například klášter, mše, nešpory, papež, probošt, žalmy, biřmování, církev, jeptiška, kalich, mnich, oltář, hřbitov, kněz, púst ad. U některých je zjevné zprostředkování z němčiny: Kirche – kostel, Gevatter – kmostr, Offere – ofěra, Regula – řehole. Konečně třetí skupina je „staročeská“ jako kacíř, náboženství, osud, pokušení, poustevník.

V době reformace vznikaly nové pojmy jako podobojí, podobojista, utrakvista, kališník, svatokrádežský, svatokupectví, svatokupčiti, duchovník, duchovníček. Jiná slova vznikla sekularizací původního významu jako: žák z řeckého slova diakonos (jáhen), nebo slovo kantor původně znamenalo dirigenta církevního hudebního tělesa. Rodinná jména původně církevně latinská byla zcela počestěna jako Tomášek, Štěpánek, Machek ad. Stejně jako názvy obcí: Chrámec, Kostelec, Klášterec, Církvice, Kaplice, Opatovice, Mnichovo Hradiště, Proboštov, Biskupice, Kříž. Z liturgie byla převzatá i úsloví: je na pravdě Boží, odevzdat svou duši Bohu, jít k Otci, usnout v Pánu, nést svůj kříž, vypít kalich hořkosti do dna, „Ježíšmaria“ apod. Další vliv měla literatura svými překlady do češtiny. Autor uvádí některé příklady, jaká byla jazyková tvorba v oblasti uměleckých řemesel nebo u českých buditelů.¹⁷³

Autorkou dalšího příspěvku s názvem **Křesťanství a sekularizace v německé literatuře je Irena Živsa**.¹⁷⁴ Christianizace Čech (845) vycházela z Řezna, díky tomu proudila do Čech německá kultura. Umělci pocházeli též z Německa, zpěváci, tanečníci básníci a působili na dvoře Otakara II. V jejich tvorbě převládaly biblické a také mariánské motivy, které vyvrcholily v době Karla IV. V 11. až 13. století byly centry vzdělání kláštery a církevní školy. Až Karel IV. zakázal překlad Písma svatého do němčiny a prosazoval latinský text. Dramatická epocha nastala sepsáním díla Ackermann aus Böhmen¹⁷⁵ od Johanna z Teplé (ze Žatce). Šlo v něm o disputaci Oráče se Smrtí o popírání utrpení, zániku člověka a všeho pozemského.

Období reformace a protireformace 15. století bylo dobou rozchodu s křesťankou poezí a počátkem sekularizace, a to na základě napětí v otázce náboženské. Proměna se týkala nejprve zpěvníků. Zpočátku šlo o obsahovou proměnu písní, které si přisvojili Luther a protestanti. Proměna písní se stále více vzdalovala od liturgie a církve. Tomu se stavěly na odpor jezuitská

¹⁷³ Srov: SCHAMSCHULA, Walter. Die tschechische Sprache und das Christentum. BS. s. 371–381.

¹⁷⁴ Christentum und Säkularisierung in der deutschen Literatur.

¹⁷⁵ Oráč (rolník) z Čech.

divadelní představení, zejména pašije. Protestantské církve vydávaly kázání k různým příležitostem v národním jazyce, jejichž obliba ve společnosti rostla. Reformami Marie Terezie a Josefa II. dochází k obratu. Prosazuje se sekulární myšlení, sekulární komedie a národní herci se zapojují do sekularizovaného divadla. Od roku 1771 dochází k vydávání řady časopisů, které se staví kriticky k náboženství. Období romantismu bylo ovlivněno řadou německých autorů, jejichž díla byla v Čechách vydávána v němčině. Adalbert Stifter (1805–1868) vydával básně, vycházející z dobové romantiky, ale vždy si uchoval křesťanskou katolickou víru. Jeho rozsáhlé dílo mělo v Čechách velký ohlas. Po rozpadu Rakouska-Uherska to byli židovští, německy píšící autoři, kteří významně ovlivnili sekularizovanou společnost jako například Franz Werfel, Oskar Wiener, Otto Pick, Franz Kafka, Max Brod.¹⁷⁶

Ivan Hlaváček svůj text nazval **Církve, kláštery a knihovny do 17. století**.¹⁷⁷ Autor konstatuje, že v prvních stoletích budovala knihovny církev, první epocha sahá od poloviny 9. století do založení univerzity (1348), druhá perioda je spojena se založením pražské univerzity a končí husitskou revolucí, po třicetileté válce nastupuje knihtisk, vedle církve mají knihovny šlechtické rodiny a školy ve městech. V době husitské době se vedle katolických knihoven objevují i utrakvistické. Počátky knihy se na našem území datuje do období Velké Moravy, jde o staroslovanskou literaturu, v níž jsou dochovány doklady též o latinské literatuře. Zlom nastal založením klášterů v Břevnově (993) a na Ostrově (999) vlivem vzdělaného biskupa Vojtěcha. Významným počinem bylo založení kláštera na Sázavě roku 1097 pro uchování slovanské literatury. Do 10. a 11. století se datuje rozmach břevnovské a kapitulní knihovny, ve 12. století se knihovny rozšířily po celých Čechách. Nová organizace farností vyžadovala liturgické a teologické texty, olomoucký biskup Jindřich Zdík (1126-1150) založil dómskou kapitolu s knihovnou v Olomouc. Ve 12. století došlo k založení a rozkvětu strahovské knihovny a v 13. pokračoval rozvoj stávajících knihoven a zakládání nových (kolegiální kapitula v Mělníce). V roce 1348 založení univerzity dodalo nové impulzy pro vzdělávání, vznikají knihovní sbírky nejen na univerzitě, ale i u univerzitních mistrů a vzdělaných jednotlivců. Následuje popis zakládání augustiniánských klášterů s knihovnami. Stav českých knihoven za doby husitské revoluce není jednoduchý. Mnohé vzaly za své při ničení klášterů a za válečných bojů. Dále se autor věnuje vlivu knihtisku v Čechách od roku 1476 - cesta k rozšiřování knih a vznik

¹⁷⁶ Srov: ŽIVSA, Irena. Christentum und Säkularisierung in der deutschen Literatur. BS. s. 382–395.

¹⁷⁷ Kirchen Klöster und Bibliotheken bis zum 17. Jahrhundert.

knihkupectví. Příchod jezuitů do Čech r. 1556 a nové obsazení pražského biskupského stolce (1561–1562) se vyznačovalo prací na rozvoji knihoven, vedle laických též klášterních. Bitva na Bílé hoře se stala počátkem nové duchovní orientace (též s cenzurou a likvidací sbírek), ne však úplnou (v období po Bílé hoře došlo k likvidaci nekatolických knihoven, leč ne úplně).¹⁷⁸

Další kulturní oblast je vymezena tématikou vědy (s. 406–454), kde jde o dvě časově navázané, přehledné stati věnované pražské univerzitě“ od založení do humanismu (František Kavka) a od 16. století do roku 1945 (Josef Hemerle). Úkolem bylo připomenout nejen historii univerzitního vzdělávání v Čechách, dějiny filosofie a zakládání učených společností a zvláštní prostor je věnován i dějinám židovského vzdělání v e Čechách.

5. 3. 2. Věda¹⁷⁹

První příspěvky se zabývají historií pražské univerzity. **František Kavka** zpracoval **Dějiny univerzity od počátků až k humanismu**.¹⁸⁰ Podmínky pro založení univerzity v Praze lze položit do konce 13. století, kdy velký počet českých studentů odcházel na studia do Paříže a na univerzity v Itálii. Pokus Václava II. narazil na odpor české šlechty, která se obávala posílení moci církve. Založení je spojeno se jménem Karla IV. (1348–1378) ve spolupráci s papežem Klimentem VI. a arcibiskupem Arnoštem z Pardubic, výsledkem bylo vydáním buly papeže Klimenta VI. z 26. ledna 1347, kterou dává souhlas ke zřízení univerzity, včetně povolávání učitelů. Zakládací listina je datována 7. dubna 1348. Univerzita byla svěřena do ochrany zemského patrona sv. Václava (univerzitní pečeť, dodnes užívaná jako znak univerzity). Pražské kláštery přebíraly výuku teologie, roku 1360 univerzita přijala pravidla pro správu a studium, největší rozkvět přišel za vlády Václava IV. (co do počtu studentů i profesorů). Národnostní konflikty pronikly na akademickou půdu vlivem Viklefova učení, dále působením M. Jana Husa a konfesijním diskuzím a v průběhu kostnického koncilu s upálením M. Jana Husa. Pak nastal úpadek úrovně univerzity od roku 1419. Dále se autor zastavil u pokusu o povznesení univerzity za Jiřího z Poděbrad a počátků humanismu na akademické půdě. Po nich následovaly pokusy o rekatolizaci univerzity za Ferdinanda I. (1526–1564) a budování jezuitské katolické akademie v Klementinu od r. 1562.¹⁸¹

¹⁷⁸ Srov: HLAVÁČEK, Ivan. Kirchen Klöster und Bibliotheken bis zum 17. Jahrhundert. BS. s. 396–405.

¹⁷⁹ Wissenschaft.

¹⁸⁰ Universitätsgeschichte von den Anfängen bis zum Humanismus.

¹⁸¹ Srov: KAVKA, František. Universitätsgeschichte von den Anfängen bis zum Humanismus. BS s. 406–413.

Josef Hemmerle na téma **Pražská univerzita v nejnovější době**¹⁸² uvádí, že vznik jezuitských akademií od poloviny 16. století a jejich vliv na vzdělávání vedl k vytvoření Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze. Autor popisuje působnost jezuitů a piaristů v oblasti středního školství, zavedení nového uspořádání studia na univerzitě (1752), zejména teologie a filosofie, příchod laika Karla Heinricha Seibta (1753–1806) a jezuitu Josefa Steplinga (1716–1778) na filozofickou fakultu (1770) a změny ve studiu po zrušení jezuitského řádu (1773). Charakterizuje studenty univerzity a vliv na jejich myšlení v revolučním roce 1848, reformu univerzity roku 1850, rozdělení univerzity v r. 1882 na německou a českou Karlo-Ferdinandovu univerzitu a vývoj české univerzity pro roce 1918. k nimž přidává přehled významných učitelů české a německé univerzity.¹⁸³

Stanislav Sousedík se věnoval tématu **Česká barokní filosofie**.¹⁸⁴ Období po porážce protestantů na Bílé hoře v 17. století bylo dobou scholastiky (již v 16. století nastoupila na půdě jezuitské akademie španělská novoscholastika). Dále se věnoval konfesijním rozdílným jednotlivých řádů proti jezuitům, uvádí výčet profesorů a přehled výuky scholastiky, tomismu, Aristotelova a Bonaventura učení ad. V 17. století nastala doba pro zavedení výuky nové scholastiky podle jezuitského modelu. Tato barokní filosofie byla vnímána příznivě učenými, jako byl např. kapucín Valerián Magni, který se jako spolupracovník pražského arcibiskupa Arnošta Harracha podílel na katolické reformě.¹⁸⁵

Angelus Waldstein připojil pojednání **Učené společnosti a akademie**.¹⁸⁶ Počátek učených společností vzešel od francouzských benediktinů (P. Jean Mabillon), vedle vlivů z Francie to byly i podněty z Bavorska a Vídně, učené společnosti byly zřizovány kolem klášterů, zejména benediktinských, škol a šlechtických sídel, též při kapitulách, a v roce 1743 došlo k vytvoření Rytířské akademie (Colegium nobilium).¹⁸⁷

¹⁸² Die Prageruniversität in der neueren Zeit.

¹⁸³ Srov: HEMMERLE, Josef. Die Prageruniversität in der neueren Zeit. BS. s. 414–426.

¹⁸⁴ Böhmische Barockphilosophie.

¹⁸⁵ Srov: SOUSEDÍK, Stanislav. Böhmische Barockphilosophie. BS, s. 427–443.

¹⁸⁶ Gelehrte Gesellschaften und Akademien .

¹⁸⁷ WALDSTEIN-WARTENBERG, Angelus. Gelehrte Gesellschaften und Akademien. BS. s. 444 –449.

Na závěr připojil **Quido Kisch** pojednání **Židovská vzdělanost ve staré Praze**.¹⁸⁸ Protože univerzita měla přísný konfesní charakter, nebyla určena pro Židy. V roce 1650 stanovil císař Ferdinand III. povinnou přísahu členů akademické obce univerzity na neposkvrněné početí Panny Marie. Tím byla velká část studentů a učitelů vyloučena z akademické obce. Karlova kolej (Collegium Carolinum), která v počátcích sídlila v blízkosti židovského města, mohla fungovat jen díky tomu, že měla své sídlo v domě Žida Lazara. Dále se autor zabývá vyháněním Židů z obcí v zemi, omezováním jejich přístupu ke vzdělávání a formou židovského vzdělávání v uzavřených ghettech a také uvádí příklady významných učenců židovského původu, kteří získali vzdělání v zahraničí (mnozí z nich jsou pohřbeni v Praze). Pojednání doplňuje popisem vývoje systému vzdělávání v rámci židovských komunit, a to nejen v Čechách.¹⁸⁹

5. 3. 3. Zbožnost a umění

Další skupina autorů se zaměřila na zbožnost a umění. Jde o příspěvky tří historiků umění a jednoho archeologa. Tato část BS odkazuje na svědectví doby žitého křesťanství mezi lidem, které vtisklo architektonický a kulturně historický ráz zemi. České země tím získaly specifickou stopu dějinného vývoje a výrazně tím ovlivnily kulturu sousedních zemí.

Georg Schroubek ve svém textu **Lidová zbožnost a zvyky**¹⁹⁰ uvádí, že tradice a zvyky měly odpovídat zbožnosti a víře všedních dnů. Lidová zbožnost se rodila mimo vzdělané kruhy, odpovídala spíše přáním prostých lidí. Církev lidovou zbožnost zkoumala a také si ji přivlastňovala. Šlo zejména o poutě, uctívání svatých a jejich činů (a též o místa uzdravování). Lidová zbožnost měla regionální specifika kulturních vztahů, církev chránila čistotu víry před zneužíváním lidové zbožnosti s pověrami a herezí. Lidová zbožnost nabyla nového charakteru v době protireformace, kdy jezuité využívali příklonu lidí k této formě projevu víry. V textu jsou uvedeny způsoby oslav Vánoc, Velikonoc a dalších církevních svátků, a to včetně úcty k zemským patronům. K tomu jsou připojeny popisy lidové zbožnosti, výroby a používání devocionálií a vydávání literatury k pobožnostem.¹⁹¹

¹⁸⁸ Jüdische Gelehrsamkeit im alten Prag.

¹⁸⁹ Srov: KISCH, Quido. Jüdische Gelehrsamkeit im alten Prag. BS. s. 450–454.

¹⁹⁰ Volksfrömmigkeit und Brauch.

¹⁹¹ Srov: SCHROUBEK, Georg, Volksfrömmigkeit und Brauch. BS. s. 455–464.

Johanna von Herzogenbergová ve svém pojednání na téma **Svatyně, uzdravování a poklady**¹⁹² při výčtu a popisu posvátných míst vychází ze soupisu Antonína Podlahy z roku 1907. Řada posvátných míst v Čechách je spojena se jmény českých světců Václava, Ludmily, Víta, Ivana - uvádí hlavní místa jejich kultu v Čechách. Další část textu věnuje místům uctívání Panny Marie, jejichž nárůst je znatelný již v době 16 až 17. století (detailní část textu je věnována založení, stavbě a současnému stavu Svaté hory u Příbrami). Církevní poklady jsou spojeny i se stavbou Karlštejna a svatovítské katedrály na Pražském hradě. Jako iniciátora vyzdvihuje Karla IV. a věnuje se i korunovačním klenotům jako symbolu státu.¹⁹³

Vladimír Píša se ve svém příspěvku **K začátků prvního benediktinského kláštera v Čechách**¹⁹⁴ vrací k životu svatého Vojtěcha a založení břevnovského kláštera benediktinů. Navazuje na archeologický výzkum z roku 1965, kdy se odkrývala původní středověká stavba kláštera. Autor popisuje podporu přemyslovského knížecího dvora pro založení kláštera a tím i osídlení území poblíž Prahy. Předpokládá, že původní místo přebývání mnichů, které přivedl biskup Vojtěch, bylo provizoriem, neboť stavba kostela a přilehlého kláštera byla otázkou delší doby. Krátce se zmiňuje o zboření původní stavby a jejím zasypání pro stavbu současné monumentální stavby v barokním slohu. Následuje popis archeologického průzkumu a odkrytých vykopávek.¹⁹⁵

Erich Bachmann se věnoval tématu **Architektura a náboženská krajina**.¹⁹⁶ Pojem náboženská krajina je pro dnešního pozorovatele spíše pojmem historickým. Přesto je svědectvím průběhu proměn křesťanství v Čechách v průběhu času. Architektura v českých zemích je nemyslitelná bez vlivu křesťanství ve všech jeho projevech od vzestupu až po pád a nový vzestup. Sakrální architektura je součástí kulturního dědictví země a má česká specifika, což pronikalo též do architektury profánních staveb. Monumentální architektura v Čechách započala kamennými stavbami, které vynikaly symetrií a racionálním uspořádáním. Stavby pozvedaly mysl věřících k Bohu i ke svému okolí. Tím je míněno umístění objektů (architektura zasazená do krajiny). Jako příklad uvádí stavbu rotundu sv. Jiří na hoře Říp a popisuje její architekturu. Pro románský a gotický styl byla důležitá souznění státu (panovníka) a církve. Stavební sloh se přenášel na

¹⁹² Heiligtümer, Heiltümer und Schätze.

¹⁹³ Srov: HERZOGENBERG, Johanna. Heiligtümer, Heiltümer und Schätze. BS. s. 465–474.

¹⁹⁴ Zu den Anfängen des ersten Benediktinerkloster im Böhmen.

¹⁹⁵ Srov: PÍŠA, Vladimír. Zu den Anfängen des ersten Benediktinerkloster im Böhmen. BS. s. 475–480.

¹⁹⁶ Architektur und Sakrallandschaft.

profánní stavby, mimo jiné i na stavby sídel šlechty. Dalšími příklady sakrálních staveb byly Levý Hradec, Libice, klášter v Teplé, kostel svatého Vavřince na Vyšehradě, v Záboří a Sedleci, Třeboni, Betlémská kaple, klášter v Oseku, Klementinum, kostely v Jablonném, Karlových Varech, Chotěboři nebo Kladrubech.¹⁹⁷

5. 4. Ecclesia - Církev jako symbol¹⁹⁸

Jediným příspěvovatelem této části BS je **Viktor L. Kotrba**, který ve svém pojednání **Katedrála sv. Víta v Praze**¹⁹⁹ popisuje stavbu chrámu svatého Víta od původní rotundy až po dostavbu ve dvacátých letech minulého století. Podrobně se věnuje jednotlivým stavebním fázím katedrály a vyzdvihuje zvláště význam jednotlivých osobností, které se zasloužily o její dnešní podobu jako prvního chrámu a symbolu celé země.²⁰⁰

6. Recenze na dílo BS

Při pátrání po recenzích na dílo BS se mnoho informací nedohledalo. Je třeba pamatovat, že BS se rodila poněkud odlišným způsobem ve srovnání s obdobnými díly té doby. Obsahově bylo zaměřeno pro česko-slovenskou odbornou a laickou veřejnost, ať již žila v Československu nebo v zahraničí. Dnes by bylo možné tento počín označit jako projekt či sponzorský dar pronásledované české církevní provincii, respektive církvi pražské diecéze, kde nebylo možné si tak význačné jubileum připomenout. Publicita o BS z těchto důvodů nebyla ani žádána, neboť mohla v Československu vnímána jako nežádoucí politický akt ze Západu. Odezvou na vydání BS v Československu, respektive v Praze bylo vydání sborníků 1000 let pražského biskupství jak v Praze, tak i v Římě jako reakce na vydání BS. Lze téměř s jistotou tvrdit, kdyby nedošlo k vydání BS, v Československu by k tomuto výročí nevyšlo tiskem nic. Na portálu DIGI ZEITSCHRIFTEN.DE je uvedena recenze, kterou německý historik Alexander Patschovsky zveřejnil pod zkratkou AP. Text dodal z databáze „Digizeitschriften“ W. Eberhard. V kapitole Besprechungen und Anzeigen na straně 320 obsahuje stručný přehled díla BS. U textu není datum. Další recenze byla podepsána Friedrichem Prinzem v časopise Bohemia Zeitschrift für Geschichte und kultur der Böhmischen Länder pod názvem „Bohemia sacra: Das Christentum in Böhmen 973 – 1976, Hrg. v. Ferdinand Seibt“ Recenze vysoce hodnotí obsah díla, které

¹⁹⁷ Srov: BACHMANN Erich. Architektur und Sakrallandschaft. BS.s 481–508.

¹⁹⁸ Ecclesia - Die Kirche als Symbol.

¹⁹⁹ Der Dom zu St. Veit in Prag.

²⁰⁰ Srov: KOTRBA, L. Viktor. Der Dom zu St. Veit in Prag. BS.s 511–548.

zachycuje dějiny dvou národů v Čechách. Připomíná podmínky, za kterých BS vznikla a oceňuje, že byli do autorského kolektivu zařazeni také čeští kolegové z Československa. Text jsem obdržel bez data. Jediné veřejné hodnocení díla bylo publikováno v periodiku Stuttgarter Zeitung 8. 2. 1975. Autorem je Norbert Linz, který podrobně popisuje obsah díla, a to po krátkém připomenutí významu založení biskupství v Praze.

Další recenze spíše doporučujícího charakteru k pozornosti byla vydány v Mitteilungsblatt des Adalbert Stifter Verien 1975. V Československu žádná recenze nebyla v době vydání díla publikována. Dnes lze stručné informace o vydání BS dohledat v životopisech nekrolozích některých autorů BS.

7. Závěr

Oslavy milénia pražského biskupství připadly na rok 1973 (pražské biskupství bylo založeno roku 973). Byla to doba, kdy veškeré aktivity v socialistickém Československu podléhaly přísným pravidlům a byly státní mocí monitorovány, zda jsou v souladu s politikou vládnoucí komunistické strany, což se týkalo i jubilejních oslav pražské diecéze. Založení biskupství je totiž spjaté s dějinami národa, a to především s církevními. Erudovaní historici v publikacích Bohemia sacra, 1000 let pražského biskupství a Tisíc let pražského biskupství 973-1973 (Studie č. 33) poukazují na tehdejší rozhodující vliv ze západu. Dnes to zní poněkud předpojatě, ale „Západ“ byl v tehdejší terminologii symbol svobodného světa a „Východ“ se nacházel v područí Sovětského svazu. Bylo třeba připomenout pozici církví, především katolické. V roce 1968 vystoupila z ilegality umlčovaná část duchovních a laiků, takže mladá generace věřící prvně viděla perzekuované biskupy, opaty a další církevní představené a nově aktivní křesťanské laiky. Tito se pustili do aplikace závěrů II. vatikánského koncilu a dávali národu a církve naději. Právě tato církevní hierarchie s aktivními laiky měla podporu papeže, který však byl pro stát symbolem „nepřátelských kruhů“ pro socialistický tábor. V sedmdesátých letech minulého století, bylo rozhodnuto státní mocí tyto osoby opět vytlačit z povědomí věřících a občanů.

Jak ukázalo průzkum českých periodikách v roce 1973, státní orgány souhlasily s připomínkou výhradně na církevní půdě a jen v „katolických“ periodikách, a to jen při bohoslužbách v kostele bez účasti státní správy a samosprávy, vědeckých a vzdělávacích institucí či muzeí a galerií či dokonce veřejnosti. Scénář schválený jistě existoval. V archivu Pražského

arcibiskupství jsou založena podávaná hlášení Ministerstvu kultury ČSR o průběhu oslav milénia. Lze si dobře představit, že tato byla konfrontována s hlášeními Státní bezpečnosti.

Nedohledaly se doklady o počinech nad schválený rámec na církevním teritoriu za přítomnosti omezeného počtu aktérů. Nebyla povolena žádná veřejná propagace, odborná sympozia nebo laická shromáždění, výstavy, vydání pamětních předmětů (mincí, medailí, poštovních známek, ...) nebo udělování ocenění významným osobnostem, jak tomu bývá při takových událostech. Snaha osob stojících na druhé straně barikády byla. Některé vstupy k oslavě mimo oficiální scénář se staly zřejmě širší veřejnosti až po roce 1990, jako například text „K tisícímu výročí pražského biskupství“, který sepsal ThDr. Josef Zvěřina pro Tygodnik Powszechny²⁰¹.

Autoři, kteří v rámci schváleného scénáře oslav vystupovali a publikovali v „křesťanských“ periodikách v Československu na téma založení biskupství, byli především kanovník staroboleslavský J. Lebeda a profesor Cyrilometodějské teologické fakulty v Litoměřicích V. Medek. Jejich promluvy v kostelích a příspěvky v Katolickém týdeníku a Naší rodině dle schváleného scénáře kladly akcent na vliv z „východu“, tedy z Velké Moravy a Nitry. Publikovali řadu statí k miléniu po dobu celého roku 1973, zachytili dějiny církve v Čechách od Cyrila a Metoděje až do 20. století a tím vlastní milénium cíleně zapadlo. Psali o historických událostech a postavách, které byly schváleny pro učebnice pod kuratelou Ministerstva školství ČSR. Jediný biskup, který mohl k miléniu veřejně vystoupit a „publikovat“, byl apoštolský administrátor pražský F. Tomášek, a to jen na bázi „pastýřských listů“, které směly být čteny jen kněžími se státním souhlasem v určitý den při bohoslužbě v kostele. Ostatní biskupové, kteří měli souhlas k výkonu biskupské služby v Čechách a na Moravě, „příležitost“ nedostali, ani v roce 1973 veřejně jmenovaný kardinál ThDr. Štěpán Trochta, o kterém uvažoval papež Pavel VI. jako o možném arcibiskupu pražském.

Československá laická periodika vůbec nezmínila milénium, proto většina národa v Čechách neměla v povědomí, že by se měl připomenout státotvorný akt před tisíci lety. Nelze si nepovšimnout časové prodlevy se zveřejněním Apoštolského listu sv. Otce Pavla VI. k miléniu. Byl vydán v Římě 10. 4. a zveřejněn až 5. 6. Ale svobodný svět milénium v Praze připomněl. V archivu arcibiskupství jsou v jedné krabici uloženy zatím neutříděné listinné materiály kromě originálu Apoštolského listu sv. Otce Pavla VI., další listiny, jako blahopřání kardinálů a biskupů

²⁰¹ ZVĚŘINA, Josef. K tisícímu výročí pražského biskupství. Teologické texty, č. 2000/3. [2018_10_17]. <<https://www.teologicketexty.cz/casopis/2000-3/K-tisicimu-vyroci-prazskeho-biskupstvi.html>>.

z Evropy a světa, například Karola Wojtyły. Franze Königa, Alfreda Bengsche, a periodika, která publikovala o založení pražského biskupství.

V této vyhraněné situaci se odvážná zrodila myšlenka vydat sborník *Bohemia sacra* v zahraničí. Iničiátoři J. Herzogenbergová a F. Seibt zorganizovali projekt přesahující hranice mezi Východem a Západem, spory mezi konfesemi, třenice mezi historiky a nedůvěru mezi pronásledovanými skupinami pro svoje přesvědčení, národnostní příslušnost a politické přesvědčení. Příprava, vydání a distribuce sborníku byla svým způsobem konspirativní činnost. Pražský biskup F. Tomášek nebyl nakloněn jakékoli činnosti nad schválený scénář státním orgány. Proto získat příspěvky z řad českých kolegů a kolegyně do sborníku se mohlo udát jen na základě osobních vazeb a důvěry. Čeští autoři uvedli, že s každým bylo jednáno osobně a individuálně, z bezpečnostních důvodů neznali další spoluautory až do momentu vydání díla, a to ani kolegy z Prahy. Autoři žijící v zahraničí sice měli kontrakt s vydavatelem, ale i v tomto případě bylo s každým jednáno separátně. Vydavatelem bylo vybráno neutrální „pedagogické“ vydavatelství Schwann v Düsseldorfu mimo města, která byla v Československu označována jako centra odboje proti socialistickému zřízení. Finance jistily Německá biskupská konference a tři zemské vlády. Úhrada nákladů s vydáním díla umožnila mimořádnou distribuci formou darů. Dodávky výtisků a separátů příspěvků autorům do Československa se udály poštovní nebo osobní zásilkou na konkrétní soukromé adresy.

Obsah sborníku, který čítá 600 stran odborného textu, odpovídá nejen významu milénia, ale bere v úvahu, že se vydává dílo mimořádné kvality. Autorům bylo zřejmé, že podobný počín nebude možné v takovém rozsahu opakovat. Sborník svým obsahem na vysoké úrovni vyplnil vakuum, že zahrnul témata, o kterých nebylo v té době v Československu možné veřejně publikovat a diskutovat. Rozhodující byl vztah autorů k vlasti pod komunistickým útlakem. Každý vydal maximum ze svého profesního a osobního života jako odkaz příštím generacím, na základě kterého mohou porozumět dějinám v Čechách a střední Evropě a z tohoto poselství se poučit. Tím se sborník stal na dlouhá léta nejen v Československu vzácným exemplářem v odborných a soukromých knihovnách a nepůjčoval se dalším osobám.

Vydání BS vyprovokovalo státní orgány v Československu, že daly souhlas k vydání sborníku v České katolické charitě 1000 let pražského biskupství. Z úvodního slova biskupa F. Tomáška v tomto díle je mezi řádky sděleno, že by si on sám představoval jinou kvalitu, která nebyla umožněna. Sborník České katolické charity byl určen pro vnitřní potřebu církve, nebyl určen pro veřejnost a rozděloval se prostřednictvím osobních vazeb informovaných jednotlivců na

vydavatele nebo kurii pražského arcibiskupství. Není těžké si domyslet, že i toto rozdělování bylo monitorováno státním dozorem.

V závěru lze dodat, že všichni žijící autoři sborníku Bohemia sacra a ti, kteří s tímto díle pracují, byli potěšeni, že bylo touto prací vzpomenut neopakovatelný historický počin. Dotazy směrem ke knihovnám jsou též pozitivní, dodnes je toto dílo předmětem studia a bádání. V roce 2023 si připomeneme 1050 let, to bude příležitost téma založení pražského biskupství znovu otevřít.

7. Přílohy

- 1 List Papeže Pavla VI.
- 2 Ideenskizzen.
- 3 Vorschlag Prof. Seibt BOHEMIA SACRA 12. 1. 1970.
- 4 Liste für BOHEMIA SACRA nach der Besprechung vom 12. 1. 1970 bei Prof. Seibt, mit Dr. Salm und Dr. Hezogenberg.
- 5 Dopisy J. Herzogenberg P. Angelusovi ze dne 21. 9. 1967.
- 6 Dopis prof. Seibta z 14. 5. 1970 z Historického ústavu v Bochumi, adresovaný autorům.
- 7 Mitarbeitervertrag Herrn Pater Graf von Waldstein, Abtei Ettal.
- 8 Krátké životopisy autorů.

PRAMENY A LITERATURA

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. Obzory literatury, Přehledy bádání, milénium pražského biskupství. Český časopis historický, ročník 89, číslo 3.

KADLEC, Jaroslav a kol., Tisíc let pražského biskupství, Česká katolická charita, 1. vydání, 1973.

KALHOUS, David. Záhadné počátky pražského biskupství. Evropa a Čecha na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi. Vydali Eva Doležalová, Robert Novotný a Pavel Soukup, Praha, 2004, s. 205.

NOVÝ, Rostislav. K zakládací listině pražského biskupství, Traditio et cultus, Univerzita Karlova, Vydavatelství Karolinum, 1993.

SEIBT, Ferdinand. Bohemia sacra – das Christentum im Böhmen 973 – 1973, Pädagogischer Verlag Schwann, Düsseldorf 1. vydání, 1974.

Tisíc let pražského biskupství 973 -1973, Studie No. 33, Řím, Křesťanská akademie, 1973.

TŘEŠTÍK, Dušan. K založení pražského biskupství v letech 968-976:pražská a řezenská tradice. Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesoru Josefu Petráňovi. Historický ústav AV ČR, 2004.

BALÍK, Stanislav. HANUŠ, Jiří. Katolická církev v Československu 1945 – 1989. 2. vydání. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2007.

BLÁHOVÁ Marie. Frolík J., Profantová N., Velké dějiny zemí koruny české, Svazek I. do roku 1197, Nakladatelství Paseka. Praha, 1999, 1. vydání.

DEMEL, Zdeněk. Pod dohledem církevních tajemníků, omezování činnosti katolické církve v Československu 1945–1989 na příkladu jihočeského regionu, Centrum pro studium demokracie a kultury, Venušova 17, 614 00 Brno, 290. publikace, 2008, 1. vydání.

HANUŠ, Jiří. Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005.

HOFFMAN, František. Středověké město v Čechách a na Moravě, nakladatelství Lidové noviny NLN, s.r.o., 2009, 1. vydání.

JEDLIČKA František. Raně románská krypta v Břevnově, Naše rodina, ročník 1973, 21. 3., číslo 21.

KADLEC, Jaroslav. Jak slavili před sto lety výročí pražského biskupství, KN, 14. 1. ročník XXV., číslo 2.

KORONTHALY, Vladimír. Almanach duchovních Arcidiecéze pražské ve 20. století a lexikon farností Arcidiecéze pražské 1948 – 2010. Díly I. a II. Vydalo Arcibiskupství pražské v prosinci 2013.

- KREMER, Vilém Václav. Přemyslovec biskupem, *Katolické noviny* 1973, 7. 1., ročník XXV., číslo 1.
- LEBEDA, Jan. Milénium a ženy, *KN* 1973, 4. 2., ročník XXV., číslo 5.
- LEBEDA, Jan. Dvě pečeti, *KN*, 1973, 4. 3., ročník XXV., číslo 9.
- LEBEDA, Jan. Duchovní otcovství, *KN*, 1973, 8. 4., ročník XXV., číslo 14.
- LEBEDA, Jan. V srdci diecéze, *KN*, 1973, 5. 8., ročník XXV., číslo 31.
- LEBEDA, Jan. Před otevřením pečeti, *KN*, 1973, 2. 12., ročník XXV., číslo 48.
- MEDEK Václav. Cesta české a moravské církve staletími, *Česká katolická charita*.
- ORDINÁŘI ČECH A MORAVY. Z pastýřského listu ordinářů ČSR, *Katolické noviny*, 1973, 7. 1., ročník XXV., číslo 1.
- PAVEL VI. K miléniu pražského biskupství, *KN*, 1973, 24. 6., ročník XXV., číslo 25.
- PRINCOVÁ, Jarmila. Vzpomínka na Rudolfa Turka (20. června 1910 – 13. listopadu 1991). *Archaeologia Historica*. Masarykova univerzita. Ročník 36, č. 2. 2011.
- POKORNÝ, Ladislav. V jasu cyrilometodějském, *KN*, 1973, 1. 7., ročník XXV., číslo 26.
- TOMÁŠEK, František. S apoštolským požehnáním, *KN*, 1973, 25. 3., ročník XXV., číslo 12.
- TUREK, Rudolf. Svatý Václav, *KN*, 1973, 2. 9., ročník XXV., číslo 35.
- VANÍČEK, Vratislav. Dějiny zemí Koruny české I. od příchodu Slovanů do roku 1740. Paseka Praha, 1995.
- VAŠKO, Václav, Neumlčená II., kronika katolické církve v Československu. Zvon, České katolické nakladatelství, Praha 1990.
- VRANA Josef. Církev a stát, *Naše rodina*, ročník 1973, 21. 3., číslo 12
- ZENGER, Zdenek, Maria. O znaku pražského biskupství, *KN*, 1973, 22. 4., ročník XXV., číslo 16.